

VISOKA ŠOLA ZA VARSTVO OKOLJA

MAGISTRSKO DELO

**POTENCIALI ZA ZELENA DELOVNA MESTA V KOROŠKI
STATISTIČNI REGIJI: PRIMER EKOLOŠKO TURISTIČNE
KMETIJE LEŠNIK**

EVA JESENIČNIK

Varstvo okolja in ekotehnologije

Mentorica: doc. dr. Natalija Špeh

VELENJE, 2018

Na podlagi Diplomskega reda izdajam naslednji

SKLEP O MAGISTRSKEM DELU

Študentka Visoke šole za varstvo okolja **Eva Jeseničnik** lahko izdela magistrsko delo z naslovom v slovenskem jeziku:

Potenciali za zelena delovna mesta v Koroški statistični regiji: Primer ekološke turistične kmetije Lešnik.

Naslov magistrskega dela v angleškem jeziku:

Green job potentials in Koroška statistical region: Case study of ecological tourist farm Lešnik.

Mentorica: **doc. dr. Natalija Špeh.**

Magistrsko delo mora biti izdelano v skladu z Diplomskim redom.

Pouk o pravnem sredstvu: zoper ta sklep je dovoljena pritožba na Senat VŠVO v roku 8 delovnih dni od prejema sklepa.

Izr. prof. dr. Boštjan Pokorny
dekan

Visoka šola za varstvo okolja

Trg mladosti 7 | 3320 Velenje

t: 03 898 64 10 | f: 03 89864 13 | e: info@vsvo.si

www.vsvo.si

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani/a Eva Jeseničnik, vpisna številka 34132001, študent/ka podiplomskega študijskega programa Varstvo okolja in ekotehnologije, sem avtor/ica magistrskega dela z naslovom

Potenciali za zelena delovna mesta v Koroški statistični regiji: primer ekološko turistične kmetije Lešnik,

ki sem ga izdelal/a pod:

- mentorstvom doc. dr. Natalije Špeh
- somentorstvom /

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo moje avtorsko delo, torej rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- oddano delo ni bilo predloženo za pridobitev drugih strokovnih nazivov v Sloveniji ali tujini;
- so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu z navodili VŠVO;
- so vsa dela in mnenja drugih avtorjev navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu z navodili VŠVO;
- se zavedam, da je plagiatorstvo kaznivo dejanje;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in moj status na VŠVO;
- je diplomsko delo jezikovno korektno in da je delo lektoriral/a Franja Zorman, upok. prof. raz. pouka;
- dovoljujem objavo magistrskega dela v elektronski obliki na spletni strani VŠVO;
- sta tiskana in elektronska verzija oddanega dela identični.

Datum: 6. 11. 2017

Podpis avtorja/ice: Eva Jeseničnik

IZVLEČEK

Potenciali za zelena delovna mesta v Koroški statistični regiji: primer ekološko turistične kmetije Lešnik

Sistem organiziranega ekološkega kmetijstva od svojih začetkov v Sloveniji leta 1998 beleži rast števila priključenih kmetij. Koroška statistična regija je bila zaradi svojih naravnih in kulturnih danosti ob začetkih sistema organiziranega ekološkega kmetijstva ena izmed regij, kjer se je ekološko kmetijstvo širilo najhitreje. Čeprav se je rast po letu 2007 upočasnila, je trend še vedno v naraščanju. K temu pripomore povečanje povpraševanja po ekoloških živilih na trgu. Potrošniki pogosto povprašujejo izključno po slovenskih ekoloških izdelkih, ki trenutno pokrivajo 20 % potreb na trgu. Zelena delovna mesta so se začela pojavljati skupaj s pojmom »zeleno gospodarstvo«, ki je okolju prijazna krožna oblika gospodarjenja z naravnimi viri. Zelena delovna mesta so dostojna, dobro plačana, zdravju neškodljiva in varna ter skozi procese in/ali produkte prispevajo k ohranjanju ali izboljšanju okolja. V Koroški regiji smo s pomočjo obdelave statističnih podatkov prepoznali potenciala za povečanje števila ekoloških kmetij in širjenje obsega kmetijskih dejavnosti na obstoječih ekoloških kmetijah in posledično tudi novih zelenih ali »ozelenelih« obstoječih delovnih mest. Ekološko kmetijstvo je v slovenski in tuji literaturi navedeno kot eden izmed najbolj primernih sektorjev za razvoj zelenih delovnih mest, saj ustreza njihovim merilom. To trditev smo podprli tudi z analizo intervjujev in prišli do ugotovitve, da imajo zelena delovna mesta potencial v ekološkem kmetijstvu v Sloveniji in v Koroški statistični regiji. Ekološko turistična kmetija Lešnik je v sistem organiziranega ekološkega kmetijstva pristopila s prvo generacijo leta 1998. Na njej smo raziskali potenciala za zelena delovna mesta in prišli do sklepa, da lastnik, ki je zaposlen na kmetiji, že dela na zelenem delovnem mestu. Uporabili smo deskriptivno metodo, raziskali vire in literaturo, analizirali statistične podatke in vrednotili izbrano regijo. Opravili smo pet intervjujev in s kvalitativnimi podatki ovrednotili mnenje strokovnih oseb ter izvedli študijo primera na ekološko turistični kmetiji Lešnik.

Ključne besede: ekološko kmetijstvo, zelena delovna mesta, Koroška regija, zaposlitveni potencial, ekološko turistična kmetija

ABSTRACT

Potentials for green jobs in the Koroška statistical region: Case study of ecological tourist farm Lešnik

From its beginnings in the year 1998, controlled organic farming in Slovenia has been experiencing an increase. Due to its natural and cultural properties, the Koroška statistical region was one of the regions where controlled organic farming was spreading most rapidly even at the start of controlling. Even though growth decreased after 2007, the trend is still on the rise due to an increased demand on the organic food market. Consumers often enquire specifically after local Slovenian organic products. Green jobs started to appear hand in hand with the idea of »Green economy«, which is an environmentally friendly circular management of natural resources. Green jobs are decent, well-paid, health-friendly and workplace-safe jobs. They contribute to maintaining or improving the environment through their processes and/or products. Through statistical data analysis, we have identified potentials for the development of a bigger number of organic farms and the expansion of agricultural activity on existing organic farms in the Koroška region and consequently new green jobs or »greener« existing jobs. Organic farming is listed as one of the most suitable sectors for the development of green jobs in Slovenian and foreign literature, because it meets all their criteria. The analysis of our conducted interviews confirmed this argument with the conclusion that green jobs have a potential in organic farming in Slovenia and the Koroška statistical region. Ecological tourist farm Lešnik entered the controlled organic farming as part of the first generation in 1998. Through our research of green job potentials on the farm Lešnik we concluded that the owner, who has a full-time job on the farm, already has a green job. We studied sources and literature with a descriptive method, evaluated the selected region with a statistical data analysis, conducted five qualitative interviews to review opinions of professionals and conducted a case study at the ecological tourist farm Lešnik.

Key words: organic farming, green jobs, Koroška statistical region, employment potential, ecological tourist farm

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	9
1.1	OPREDELITEV OBMOČJA IN TEME	9
1.2	NAMEN	9
1.3	HIPOTEZE IN CILJI	9
1.4	OMEJITVE RAZISKAVE	10
2	METODE DELA	11
3	ZELENO GOSPODARSTVO	12
3.1	STRATEGIJE IN POLITIKE ZELENEGA GOSPODARSTVA	12
4	EKOLOŠKO KMETIJSTVO	14
4.1	OPREDELITEV IN ZNAČILNOSTI EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA	14
4.1.1	<i>Delo na kmetiji</i>	17
4.2	KONTROLA IN OZNAČEVANJE EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA	18
4.2.1	<i>Označevanje ekološko pridelanih živil</i>	19
4.3	MOTIVI ZA PREUSMERITEV IZ KONVENCIONALNEGA V EKOLOŠKO KMETIJSTVO	21
4.4	ZAKONODAJA S PODROČJA EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA	22
4.4.1	<i>Program razvoja podeželja 2014 – 2020</i>	23
4.4.2	<i>Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva</i>	24
4.5	TRG EKOLOŠKIH ŽIVIL	24
4.6	EKOLOŠKO KMETIJSTVO V SLOVENIJI	26
4.6.1	<i>Dinamika razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji in Koroški statistični regiji</i>	27
5	ZELENA DELOVNA MESTA	31
5.1	OPREDELITEV ZELENIH DELOVNIH MEST	33
5.2	STRATEGIJE IN POLITIKE, KI UREJAJO PODROČJE ZDM	37
5.2.1	<i>Evropska in slovenska zakonodaja s področja ZDM</i>	38
5.2.2	<i>Strategija Evropa 2020</i>	38
5.3	OVIRE ZA RAZVOJ ZDM IN NJIHOVE SLABOSTI	39
5.4	STANJE ZELENIH DELOVNIH MEST V SLOVENIJI	40
6	ZELENA DELOVNA MESTA V EKOLOŠKEM KMETIJSTVU	43
6.1	POTENCIALI ZA ZDM V EKOLOŠKEM KMETIJSTVU	43
6.2	PRIMERI DOBRE PRAKSE	44
6.2.1	<i>Primer dobre prakse iz Slovenije: Mlekarna Krepko</i>	44
6.2.2	<i>Primer dobre prakse iz tujine: Podjetje Sonnetor</i>	44
7	REZULTATI	45
7.1	OBMOČJE RAZISKAVE: KOROŠKA STATISTIČNA REGIJA	45
7.1.1	<i>Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2014 -2020</i>	48
7.1.2	<i>Okolje in onesnaženost</i>	48
7.1.3	<i>Kmetijstvo</i>	49
7.2	RAZISKAVA Z METODO INTERVJUJA IN TERENSKO DELO	50
7.2.1	<i>Predstavitve ekološko turistične kmetije Lešnik</i>	51
7.2.2	<i>Posvet »Nezavidljiv položaj Slovenskega kmetijstva«, 12. 4. 2017</i>	54
7.2.3	<i>Praznik ekoloških kmetij Slovenj Gradec, 24. 9. 2017</i>	54
7.3	SWOT ANALIZA ZELENIH DELOVNIH MEST V EKOLOŠKEM KMETIJSTVU NA KOROŠKEM	55
7.4	PRIMER DOBRE PRAKSE	59
7.5	POTENCIAL EKOLOŠKE TURISTIČNE KMETIJE LEŠNIK ZA ZDM	59
7.5.1	<i>Okoljski vidiki</i>	60

7.5.2	<i>Ekonomski vidiki</i>	60
7.5.3	<i>Socialni vidiki</i>	60
7.6	OBRAVNAVA HIPOTEZ.....	61
7.6.1	<i>Zelena delovna mesta na ekološko turistični kmetiji Lešnik</i>	71
8	SKLEPI	72
9	POVZETEK	74
10	SUMMARY	75
12	VIRI IN LITERATURA.....	77
13	PRILOGE	84

KAZALO PREGLEDNIC

PREGLEDNICA 1: ŠTEVILO KMETIJ V SISTEMU ORGANIZIRANEGA EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA SLOVENSkih REGIJAH MED LETOMA 2008 IN 2014	29
PREGLEDNICA 2: POVPREČNA VELIKOST KMETIJ V SISTEMU ORGANIZIRANEGA EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA IN SESTAVA EKOLOŠKIH KZU V SLOVENSkih REGIJAH LETA 2014.....	30
PREGLEDNICA 3: OPREDELITEV ZDM Z VIDIKA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	34
PREGLEDNICA 4: KAZALCI ZA KOROŠKO STATISTIČNO REGIJO.....	46
PREGLEDNICA 5: KAZALCI RAZVITOSTI IN OGROŽENOSTI KOROŠKE REGIJE PO OBČINAH.....	47
PREGLEDNICA 6: SWOT ANALIZA ZELENIH DELOVNIH MEST V EKOLOŠKEM KMETIJSTVU NA KOROŠKEM.....	56
PREGLEDNICA 7: OKOLJSKI, SOCIALNI IN EKONOMSKI VIDIKI ZDM NA EKOLOŠKO TURISTIČNI KMETIJI LEŠNIK..	59

KAZALO GRAFOV

GRAF 1: ŠTEVILO EKOLOŠKIH KMETIJ V SISTEMU ORGANIZIRANEGA EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA V SLOVENIJI MED LETOMA 2008 IN 2016.....	28
GRAF 2: DINAMIKA NARAŠČANJA ŠTEVILA KMETIJ V SISTEMU ORGANIZIRANEGA EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA SLOVENIJI MED LETOMA 2000 IN 2016	28
GRAF 3: DINAMIKA NARAŠČANJA KZU EKOLOŠKE PRIDELAVE V SLOVENIJI MED LETOMA 2000 IN 2016.....	29
GRAF 4: STRUKTURA RABE EKOLOŠKO OBDELANIH KZU PO REGIJAH LETA 2014.....	30
GRAF 5: POJAVLJANJE POJMOV »ZDM« IN »ZAPOSLOVANJE V ČISTIH ENERGIJAH« PO LETIH.....	31
GRAF 6: LOČENO ZBRANI KOMUNALNI ODPADKI OD VSEH NASTALIH V KOROŠKI REGIJI PO LETIH	49

KAZALO SLIK

SLIKA 1: EVROPSKI ZNAK ZA EKOLOŠKO PRIDELAVO IN PREDELAVO	19
SLIKA 2: DRŽAVNI ZNAK ZA EKOLOŠKO PRIDELAVO IN PREDELAVO.....	20
SLIKA 3: ZNAK BLAGOVNE ZNAMKE BIODAR	20
SLIKA 4: ZNAK BLAGOVNE ZNAMKE DEMETER	20
SLIKA 5: ZNAK BLAGOVNE ZNAMKE IZBRANA KAKOVOST	21
SLIKA 6: PRIKAZ ZDM (TEMNO ZELENO OBMOČJE) PO OPREDELITVI MEDNARODNE ORGANIZACIJE DELA	35
SLIKA 7: UMESTITEV KOROŠKE STATISTIČNE REGIJE V SLOVENIJI IN NJENE OBČINE.....	45
SLIKA 8: LETALSKA FOTOGRAFIJA EKOLOŠKO TURISTIČNE KMETIJE LEŠNIK	52
SLIKA 9: NA LEVI HLEV S PLAKATOM, NASTALIM V SODELOVANJU S SREDNJO ŠOLO PRI PROJEKTU KMETIJA KOT PODJETJE, V SREDINI ZADAJ KMEČKA HIŠA, VODNJAK IN ZAŠČITENA LIPA TER NA DESNI STRANI PREUŽITKARSKA HIŠA.	52
SLIKA 10: OBNOVLJENI TRADICIONALNI KOZOLEC	53
SLIKA 11: PREDJED IZ EKOLOŠKIH ŽIVIL, PRIDELANIH NA EKOLOŠKO TURISTIČNI KMETIJI LEŠNIK	53
SLIKA 12: PONUDBA SVEŽE ZELENJAVE NA PRAZNIKU EKOLOŠKIH KMETIJ V SLOVENJ GRADCU	55

KAZALO DIAGRAMOV

DIAGRAM 1: PRIMARNA IN SEKUNDARNA DELOVNA MESTA V CELOTNEM ŽIVLJENJSKEM CIKLU EKOLOŠKEGA KMETIJSKEGA IZDELKA.....	68
--	----

SLOVAR POJMOV

AJPES: Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve

ANEK: Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva

BLS: Urad ZDA za statistiko dela

EGSS: Sektor okoljskega blaga in storitev

EU: Evropska unija

EUROSTAT: Evropski statistični urad

EU-OSHA: Evropska agencija za zdravje in varnost pri delu

FAO: Organizacija združenih narodov za prehrano in kmetijstvo

FFS: Fitofarmaceutvska sredstva

GSO: Gensko spremenjeni organizmi

IFOAM: Mednarodna zveza gibanj za ekološko kmetijstvo

ILO: Mednarodna organizacija dela

KGZS: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

KOPOP: Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila

KZU: Kmetijska zemljišča v uporabi

MKO: Ministrstvo za kmetijstvo in okolje

OECD: Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj

OMD: Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost

OPZG: Okvirni program prehoda na zeleno gospodarstvo

PDM: Polnih delovnih moči

PRP 2014-2020: Program razvoja podeželja 2014-2020

ReNPVO: Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja

RRA KOROŠKA: Regionalna razvojna agencija za Koroško regijo

RRP 2014 - 2020: Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2014 - 2020

RS: Republika Slovenija

SWOT ali PSPN: Analiza prednosti slabosti, priložnosti in nevarnosti

UNEP: Program združenih narodov za okolje

ZDA: Združene države Amerike

ZDM: Zelena delovna mesta

1 UVOD

1.1 Opredelitev območja in teme

Pri izbiri tematike magistrskega dela nas je vodila želja po iskanju rešitev za iskalce zaposlitve na Koroškem v sektorju naravovarstva in kmetijstva. Zaradi predhodnega poznavanja Koroške regije ter njenih naravnih in družbenih potencialov in gospodarske krize, ki s sabo prinaša brezposelnost, smo raziskali in pokazali, da na Koroškem obstajajo še druge (sicer prevladuje industrija) možnosti za zaposlovanje. Raziskovanje smo začeli pri pojmu »zeleno gospodarstvo«, ki predstavlja temelj za trajnostni in tako imenovani zeleni razvoj gospodarstva, iz katerega sta izhajali naši naslednji raziskovalni temi. To sta ekološko kmetijstvo in zelena delovna mesta (ZDM). Vse tri pojme smo združili pri obravnavi potenciala zelenih delovnih mest na Koroškem ter natančneje na ekološko turistični kmetiji Lešnik, ki smo si jo izbrali za študijo primera. Zanimalo nas je: a) ali se lahko zeleno delovno mesto uspešno uvede na ekološko kmetijo, b) kaj bi to predstavljalo za ekološke kmetije v regiji in c) koliko je potenciala za nova ZDM na obstoječih ekoloških kmetijah in tistih, ki imajo potencial za preusmeritev. Za to je bilo potrebno raziskati sektor ekološkega kmetijstva in njegov potencial ter primernost za ZDM.

1.2 Namen

Prikazali smo ekološko kmetijstvo (in njegove produkte), kot za okolje sprejemljivo obliko kmetijstva, ki je vedno bolj pomembno na živilskem trgu ter ima potencial za razvoj v Sloveniji in v Koroški statistični regiji. Ker gospodarstvo Koroške regije že desetletja temelji na industriji, je bil naš namen prikazati, da tudi v kmetijstvu, natančneje ekološkem kmetijstvu, obstajajo potenciali za delovna mesta in razvoj. Iskali smo priložnosti za »dobro« zaposlovanje v ekološkem kmetijstvu, kar bi za Koroško predstavljalo zmanjševanje brezposelnosti in prispevalo k razvoju »zelenega« gospodarstva.

Osnovni namen magistrske naloge je bil prikazati potencial ZDM in se natančno seznaniti s področjem ekološkega kmetijstva in med tema dvema pojmomoma najti vzporednice. Možnosti zelenih delovnih mest za sektor ekološkega kmetijstva smo iskali po vzoru uspešnih primerov dobre prakse v Sloveniji in na tujem. Na podlagi obstoječih neenotnih opredelitev ZDM smo sestavili novo opredelitev. V nadaljevanju je bil namen obravnavati Koroško statistično regijo in natančneje predstaviti primer ekološko turistične kmetije Lešnik v Golavabuki ter njene potenciale za odpiranje ZDM.

1.3 Hipoteze in cilji

Zaradi široko zastavljenega raziskovalnega dela, ki se začne pri razvoju zelenega gospodarstva Slovenije in Koroške regije ter se konča z iskanjem potencialov za ZDM na izbrani ekološki kmetiji, smo si zastavili dve hipotezi. Z rezultati svoje raziskave smo hipotezi dokazovali. Oblikovali smo hipotezi, ki sta preverljivi in se ob nadaljnjih raziskavah lahko aplicirata na druge regije v Sloveniji. Hipotezi sta naslednji:

1. Zelena delovna mesta imajo potencial v ekološkem kmetijstvu.
2. Koroške kmetije imajo možnost razviti in izkoristiti potencial zelenih delovnih mest v ekološkem kmetijstvu.

Pri dokazovanju hipotez so nas vodili vmesni cilji, ki smo si jih zadali predhodno. Le-ti nakazujejo na samo strukturo magistrskega dela in smo jih uporabili pri evalvaciji posameznih faz naloge.

Postavili smo naslednje cilje:

1. Poglobiti se v pojem »zeleno gospodarstvo« in ga predstaviti kot izhodišče za nadaljnje raziskovanje obravnavanih pojmov.
2. Predstaviti ekološko kmetijstvo kot sektor z velikim potencialom za razvoj kmetijstva v Sloveniji in Koroški statistični regiji.
3. Predstaviti pojem »zeleno delovna mesta« na državni, evropski in svetovni ravni.
4. Prikazati Koroško statistično regijo in njene potenciale za ZDM in ekološko kmetijstvo s pomočjo intervjujev in SWOT analize.
5. Prikazati potencial za ZDM na primeru ekološke turistične kmetije.

1.4 Omejitve raziskave

Pri teoretičnem delu nam je največjo težavo predstavljala nedostopnost člankov iz strokovnih serijskih publikacij. Nedostopni so tudi nekateri statistični podatki glede ekološkega kmetijstva (gibanje števila ekoloških kmetij po koroških občinah, število in delež prejemnikov socialne denarne pomoči po regijah in občinah ter podobni) ali pa so le-ti zastareli in ne prikazujejo realnega stanja. Pri iskanju teh podatkov pri državnih institucijah (na primer Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije (KGZS), Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) in druge) od določenih institucij še do danes nismo prejeli odgovora. Na težave smo naleteli pri iskanju sogovornikov za intervjuje, saj nekateri regionalni strokovnjaki niso želeli sodelovati, zato smo poiskali primerljive alternative centralnih lokacij, kot je KGZS v Celju.

Težave nam je povzročala nepopolna splošna opredelitev ZDM. Večina organizacij uporablja svojo različico opredelitve, za katere smo ugotovili, da poudarjajo tisti segment ZDM, h kateremu določena organizacija pripada (varovanje okolja, dostojno delo, gospodarstvo ...).

2 METODE DELA

Magistrska naloga je sestavljena iz teoretičnega dela in praktičnega primera, kamor smo vključili ekološko turistično kmetijo Lešnik. V teoretičnem delu smo s pomočjo deskriptivne metode in interpretacije obstoječe literature najprej opredelili ekološko kmetijstvo kot potencial za okoljsko sprejemljiv razvoj kmetijstva v Sloveniji in Koroški regiji. Nato smo pojasnili pojem ZDM, njihov izvor v varovanju okolja ter ga aplicirali na področje ekološkega kmetijstva. Poiskali smo primere dobre prakse iz Slovenije in tujine ter si z njimi pomagali pri oblikovanju idejne zasnove za razvoj ZDM na ekološki kmetiji. Koroško regijo smo predstavili kot regijo s potencialom za ekološko kmetijstvo in posledično tudi ZDM, a še vedno gospodarsko, finančno in infrastrukturno zapostavljeno regijo (Regionalna razvojna agencija ... 2014), pri čemer smo si pomagali z obdelavo statističnih podatkov. Odločili smo se za kavzalno kvalitativno metodo intervjuja za pridobivanje informacij in mnenja oseb s področja ekološkega kmetijstva, ZDM in razvoja Koroške statistične regije. Intervjuvance smo izbrali glede na informacije, ki smo jih nameravali pridobiti. Opravili smo ga s sodelujočo ekološko kmetijo, kjer smo nameravali z vidika subjekta izvedeti podatke o ekološki kmetiji ter izkušnje in morebitne želje po odpiranju novih ZDM na kmetiji. Intervju smo razširili na njihovo poznavanje stanja ekološkega kmetijstva in ZDM na splošno ter njihovo mnenje o potencialu za razvoj le-teh na Koroškem. Z intervjujem smo nameravali pridobiti določene podatke in raziskati potenciale za ekološko kmetijstvo in ZDM tudi od osebja pristojnih javnih in zasebnih ustanov iz sektorja kmetijstva in trajnostnega razvoja. Pri strateški oceni potenciala za razvoj zelenih delovnih mest v ekološkem kmetijstvu na Koroškem smo si pomagali s PSPN (opis prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti) oziroma SWOT analizo (Tavčar 2002). SWOT je celovita analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti območja in je pomembna kot izhodišče pri oblikovanju strategij podjetij, regij in države. Njen rezultat je strateška ocena na podlagi analiz podatkov preteklih stanj in sedanosti ter načrtovanja prihodnosti (Bijol 2011). Oblikovali smo jo glede na poznavanje regije, pri čemer smo si pomagali s podatki iz literature (Bijol 2011, Borovnik 2016, Gregorčič 2013, Podmenik 2012 in Regionalna razvojna agencija ... 2017) in intervjujev. V nadaljevanju smo jo interpretirali in oblikovali smernice za razvoj regije in sodelujoče kmetije. Izbrano ekološko turistično kmetijo Lešnik smo obiskali na terenu, kjer smo si jo ogledali in opravili intervju z lastnico kmetije. Na podlagi rezultatov vseh raziskovalnih metod, uporabljenih v svoji magistrski nalogi, smo vrednotili zastavljeni hipotezi.

3 ZELENO GOSPODARSTVO

Globalni razvoj zelenega gospodarstva sega v 1970-ta leta in je bil skozi čas asocirani s pojmi, ki se vežejo na okolje, socialo, ekonomijo in politične cilje. Različni zagovorniki zelenega gospodarstva predvidevajo, da bo ozelenjevanje današnje ekonomije izboljšalo energetske učinkovitost družbe, vplivalo na podnebne spremembe, spodbudilo razvoj podeželja, oživilo urbana naselja, ponovno vživel domačo obrt in omogočilo revnim in nepriviligiranim delavcem izhod iz krize (Peters in sod. 2010). Pri zmanjševanju emisij toplogrednih plinov se je zeleno gospodarstvo pojavilo kot nov način razmišljanja za doseganje okoljevarstvenih ciljev. Z zelenim gospodarstvom se poleg dejanskega zmanjševanja emisij načrtuje tudi nova pot do blaginje naroda s pomočjo trajnostnega razvoja in ustvarjanja zelenih delovnih mest (Hughes 2011). Namen zelenega gospodarstva ni nadomestiti trajnostni razvoj, ampak je le-to zgolj eno izmed načinov za doseganje trajnosti. V dokumentu nastalem na konferenci Rio + 20 z naslovom Prihodnost, ki si jo želimo, je navedeno, da je zelena ekonomija v kontekstu trajnostnega razvoja in odpravljanja revščine eno izmed najbolj pomembnih orodij za doseganje trajnosti in da bi le-ta lahko predstavljala pomoč pri oblikovanju politike. Lahko bi pripomogla k odpravljanju revščine, ekonomski rasti, krepitvi socialne vključenosti, izboljšanju človekove dobrobiti in kreiranju zaposlovanja in dostojnega dela za vse, sočasno z ohranjanjem zdravega funkcioniranja ekosistemov (International labour ... 2016). Današnji pomen zelenega gospodarstva se nanaša na namero po preoblikovanju industrije za doseganje okoljske trajnosti (Peters in sod. 2010).

Avtorica Čepelnik navaja: »Zeleno gospodarstvo je gospodarstvo, ki varuje naravo in prebivalce ter hkrati ustvarja dostojna in dobro plačana delovna mesta« (Čepelnik 2012). Tradicionalno gospodarstvo v preteklosti je povzročilo pomanjkanje naravnih virov in posledično višanje cen izdelkov. Zeleno gospodarstvo se je pojavilo kot odgovor na neodgovorno ravnanje tradicionalnega, saj le-ta omogoča vzpostavitev blaginje brez škode okolju. Ustvariti je treba večjo vrednost izdelkov s čim manjšo porabo naravnih virov, nižjimi stroški in z najmanjšim možnim vplivom na okolje (Premužič 2016). Zeleno gospodarstvo spodbuja prehod iz linearnega na krožno gospodarstvo, katerega značilnosti so ponovna uporaba, popravila izdelkov, recikliranje, uporaba energije iz obnovljivih virov, opuščanje uporabe nevarnih kemikalij, zmanjševanje porabe surovin in zmanjševanje količine nastalih odpadkov. Poleg okoljskih in energetskih učinkov poudarja tudi uporabo lokalnega znanja in pozitivne učinke ZDM (Ministrstvo za okolje ... 2015). Nekdanja Evropska poslanka Mojca Kleva Kekuš ugotavlja, da trenutni gospodarski model Slovenije ni trajnosten. Rešitev vidi v nadgrajevanju gospodarstva v zeleno obliko. Kekuševa opaža prve korake v tej smeri, predvsem na področju ločevanja odpadkov in lokalne oskrbe s hrano (Petkovšek Štakul 2014b).

3.1 Strategije in politike zelenega gospodarstva

Po navedbah Okvirnega programa prehoda na zeleno gospodarstvo (OPZG) Ministrstva za okolje in prostor iz leta 2015 sta za prehod Slovenije v zeleno gospodarstvo pomembna dva ukrepa, ki povezujeta trajnostno izkoriščanje naravnih virov in gospodarski razvoj. Slednja sta inovativno usmerjena v okoljske prakse, ki prinašajo izdelke z višjo dodano vrednostjo:

- Ukrepanje za trajnostno upravljanje z naravnim kapitalom in viri, med katere štejemo zemljišča in prst, ekosistemske storitve, minerale in kovine, vodo, zrak, biotsko raznovrstnost in morske vire in
- Ukrepanje za celovit pristop k rabi prostora, razvoju in trženju slovenskega znanja, proizvodov in storitev (Ministrstvo za okolje ... 2015).

Zaradi prehoda v zeleno gospodarstvo bodo nekateri delavci izgubili svoja ne-zelena delovna mesta, navaja Čepelnikova (2012). Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) predlaga prilagoditve trga dela s pomočjo dodatnih izobraževanj in širitev priložnosti

za te delavce. Poudarja tri strategije zaposlovanja, ki bodo v pomoč pri prehodu v zeleno gospodarstvo:

1. »Razvit sistem znanj in aktivna politika zaposlovanja, ki bi iskalcem zaposlitve omogočila nemoten in lažji prehod na novo zaposlitev«,
2. »Zmerna varnost zaposlitve in močna konkurenca na trgu proizvodov omogočata številne nove zaposlitve« in
3. »Zavarovanje za primer brezposelnosti in koristi na delovnem mestu omogočajo dinamiko, ki pa ni pogojena s strahom na delovnem mestu in s strahom pred izgubo zaposlitve« (Čepelnik 2012).

S temi strategijami spodbujajo razvoj novih ZDM in ščitijo delavce na trenutnih delovnih mestih (Čepelnik 2012).

4 EKOLOŠKO KMETIJSTVO

Z industrijsko revolucijo v 19. stoletju je prišla tudi industrializacija kmetijstva, ki je in ima še danes na okolje mnogo negativnih učinkov. To so pretirana raba tal, prekomerna raba energije iz neobnovljivih virov, uporaba nevarnih FFS, zmanjšanje količine podtalnice, smrad iz hlevov, nehumano rokovanje z živalmi ipd. Zanimanje za varnejšo pridelavo hrane se je začelo zaradi pojavljanja bolezni živine. Takrat se je prvič zasnova ideja za ekološko kmetovanje (Sterže 2013), ki je ena od možnosti za pridelovanje zdrave hrane z minimalnim vplivom na okolje (Casagrande in sod. 2014). Koncept trajnosti se je v kmetijstvo začel vključevati z uveljavljanjem skupne kmetijske politike EU in tudi z dokumenti na nacionalni ravni (Erker in sod. 2015). Standardizirana oblika ekološkega kmetijstva se je v svetu prvič pojavila v 70. letih 20. stoletja, v EU pa so se organizirane oblike pojavile z Uredbo o ekološki pridelavi leta 1991 (Pavlovič in sod. 2015). V Sloveniji se je prva kontrola ekoloških kmetij vzpostavila leta 1998 s pomočjo kontrolorjev iz organizacije Austria Bio Garantie iz Avstrije (Praper Šipek 2013).

»V procesu pridobivanja osnovnih dobrin (v kmetijstvu in gozdarstvu, rudarstvu, vodnem gospodarstvu) sodeluje najmanj prebivalcev, vsi pa pričakujemo, da bodo skrbeli za naravo in našo sonaravno oskrbo,« navaja Lah (Lah 2004). Zaradi hitrejšega naraščanja števila prebivalstva, kot je sposobnost pridelave hrane, se v zadnjih desetletjih pojavlja prehrabna kriza (Sterže 2013). Zaradi vse večje potrebe po hrani in sočasnim manjšanjem površine obdelovalnih zemljišč se viša cena hrane in ustvarja potencial za gensko spremenjene organizme (GSO) v kmetijstvu (Vovk Korže in Globovnik 2014). Kmetijstvo in okolje sta soodvisna in vplivata eden na drugega (Sterže 2013), zato ima kmetijstvo poleg ekonomske še funkcijo ohranjanja kulturne krajine, kulturne dediščine, vzdrževanja ekosistemskih funkcij v okolju, vzdrževanja biotske raznovrstnosti, varovanja naravnih vrednot in vpliva na družbeno ravnovesje ipd. (Erker in sod. 2015). Ekološko kmetijstvo je način kmetovanja, ki temelji na trajnostnem upravljanju z naravnimi viri, ne uporabljajo se kemično-sintetične snovi in se izogiba onesnaževanju okolja, s čimer prispeva k manjšemu ogljičnemu odtisu (Karba in sod 2014). Ekološko kmetijstvo temelji na upoštevanju zakonitosti narave in ravnovesju rastline-živali-človek (Gregorčič 2013).

Slovenija nima dobrih pogojev za konvencionalno intenzivno kmetijstvo, saj velik delež kmetijskih zemljišč leži na hribovitem in kraškem reliefu, pojavljajo se strmine, razčlenjenost površja, neugodno podnebje in pomanjkanje rodovitne prsti (Premužič 2016). Po podatkih ministrstva za kmetijstvo iz leta 2014 58,3 % površja Slovenije pokrivajo gozdovi (Statistični urad RS 2017d), 35 % površine je namenjene kmetijstvu, katerih preplet skupaj tvori slabo četrtno države (Agencija RS ... 2014). Od leta 1991 se zmanjšuje obseg obdelovalnih kmetijskih površin, saj podatki kažejo, da se je od 1991 do 2008 ta površina zmanjšala za 12,3 %. Razlog za to so razdrobljenost, velik delež majhnih kmetij s težjimi razmerami za pridelovanje in posledično vse manjši interes za kmetijstvo, kar vodi v zaraščanje. Po gozdnatosti se je Slovenija na sam vrh Evropskih (EU) držav uvrstila šele pred desetletji, saj je pred letom 1875 bilo gozdnih površin le 35,4 % (Ministrstvo za okolje ... 2010).

4.1 Opredelitev in značilnosti ekološkega kmetijstva

Zadnja leta so se v EU in po svetu v sektorju kmetijstva in proizvodnje hrane pojavile zelene alternative z ekološkim kmetijstvom kot enim izmed njih. Pojavljati so se začele zaradi skrbi za zdravje ljudi, živali ter varovanje okolja in kot posledica vse bolj razširjenega intenzivnega kmetijstva in uporabe kemikalij v prehranski industriji (Jeločnik in sod. 2015). Ekološko kmetijstvo je perspektivna dejavnost in ena izmed možnih rešitev za negativne posledice konvencionalnega kmetijstva na okolje (Palšova in sod. 2014). Ekološko kmetijstvo je poleg varne in zdrave hrane s sabo prineslo tudi pozitivne učinke na varstvo okolja, skrb za dobrobit živine in biotsko raznovrstnost. Ekološko kmetovanje se začne z načinom razmišljanja in življenja (Sterže 2013), saj je ekološki kmetovalec tesno povezan z naravo in njenim

delovanjem. Ekološko kmetijstvo je torej okolju in človeku prijazna kmetijska praksa, katere cilj je varovanje in ohranjanje naravnih virov, dobrobiti živali, pridelava zdravih živil ter trajnostni razvoj podeželja (Podmenik 2012). Opredelitev ekološkega kmetovanja vključuje koncept trajnosti, ki v širšem smislu, poleg ohranjanja neobnovljivih virov, varuje tudi socialno trajnost (Radev in sod. 2012 v Todorova in Ikova 2014). Poleg okoljskih ima vpliv tudi na ekonomske in socialne aspekte z odpiranjem novih trgov za ekološka živila. Z odpiranjem novih delovnih mest prispeva k trajnostno naravnemu razvoju podeželskih območij in varovanju vseh komponent okolja (Palšova in sod. 2014). Avtorica Praper Šipek (2013) navaja opredelitev iz leta 2006, ki pravi, da je smisel ekološkega kmetijstva oblikovati enoten, naravovarstven in ekonomsko trajnostni pridelovalni sistem, ki spodbuja porabo lastnih in obnovljivih virov energije na kmetiji, optimalno gospodarjenje z ekološkimi in biološkimi procesi ter njihovimi medsebojnimi vplivi v namene varovanja pred škodljivci in povzročitelji bolezni (Praper Šipek 2013). Ekološko kmetijstvo je koncept trajnostnega kmetovanja, ki dodaja vrednost izboljšanju življenjskih pogojev in razvoju (Palšova in sod. 2014), saj upošteva okoljski, socialni in ekonomski vidik trajnostnega razvoja (Podmenik 2012), torej temelji na trajnostnem ravnanju z rastlinami in živalmi, je samozadostno in ekonomsko varno (Malaga-Tobola in sod. 2015).

Cilj ekološkega kmetijstva je pridelava zdrave hrane ob racionalni rabi surovin in energije ter z minimalno obremenitvijo okolja (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c). Je kombinacija tradicionalnih trajnostnih praks in tehnoloških inovacij, ki z uporabo rezultatov znanstvenih raziskav (Podmenik 2012) koristijo okolju in skrbijo za dobro življenje vseh vključenih elementov. Pridelovalec mora kmetijske aktivnosti izvajati v skladju z naravo ter skrbeti za dobro stanje prsti, ekosistemov in ljudi (Palšova in sod. 2014). Bistvo ekološkega kmetijstva je prepletanje rastlinske pridelave in reje živali ter sledenje kroženju snovi v naravi (Eko podeželje 2016a). Pred prehodom iz konvencionalnega na ekološko kmetijstvo je potrebno izločiti vse negativne vplive predhodnih metod iz prsti, krajine in širšega okolja ter vpeljati prakse, ki upoštevajo principe ekološkega kmetovanja (Palšova in sod. 2014).

Ekološko kmetijstvo je kombinacija različnih praks, kot so:

- uporaba organskih gnojil,
- vmesno sajenje (sejanje) rastlinskih kultur s sinergističnim učinkom na pridelek,
- razširjeno kolobarjenje z večjo fenološko raznolikostjo,
- biološki nadzor škodljivcev,
- ponovna vključitev živali na kmetijo (Adamtey in sod. 2016),
- uporaba tradicionalnih in lokalnim razmeram prilagojenih sort semen in pasem živali (Podmenik 2012),
- minimalna je uporaba antibiotikov (Sterže 2013) ter
- uporaba lokalnih in obnovljivih virov (Palšova in sod. 2014).

Prepovedana je uporaba naslednjih metod ali pripomočkov:

- fitofarmaceutskih sredstev (FFS) za varstvo rastlin,
- razkuženih semen,
- lahkotopnih gnojil,
- krme s sintetičnimi dodatki,
- surovin živalskega izvora v krmi (Podmenik 2012),
- GSO (Sterže 2013),
- kemoterapevtikov za preventivno zdravljenje živali (Podmenik 2012) in
- sintetičnih pesticidov, herbicidov, hormonov in antibiotikov (Adamtey in sod. 2016).

Evropska komisija je leta 2014 ekološko kmetijstvo definirala kot obliko kmetijstva, ki uporablja gnojila in pesticide le v kolikor so označeni kot naravni in izključuje oziroma striktno prepoveduje uporabo sintetičnih sredstev (gnojil, pesticidov, rastnih hormonov, antibiotikov,

gensko spremenjenih organizmov ...) (Jeločnik in sod. 2015). Izhajajoč iz trajnostnega razvoja ima lahko trajnostno oz. ekološko kmetijstvo tri bistvene prednosti pred konvencionalnim:

1. obdelovalne površine so bolj podobne naravnim ekosistemom,
2. minimalen je vpliv na okolje in
3. pridelana živila ne vsebujejo umetnih sestavin (Sterže 2013).

Avtorica Praper Šipek (2013) navaja študijo Velimirova in Muller (2003), kjer so primerjali rezultate 170 študij o primerjavi kakovosti živil z različnim načinom pridelave. Dokazali so, da so ekološka živila boljše od konvencionalno pridelanih, saj sadje in zelenjava vsebujeta več vitaminov in mineralov, sekundarnih metabolitov, suhih snovi ter manj težkih kovin, ostankov pesticidov, sta brez sevanja in boljšega okusa. Ekološka žita vsebujejo več esencialnih aminokislin ter prav tako kot sadje in zelenjava manj ostankov pesticidov in težkih kovin (Praper Šipek 2013). Ekološko kmetijstvo pozitivno vpliva na rodovitnost tal, saj se uporabljajo naravna gnojila, prakticira se tudi kolobarjenje. Pomembna je dobrobit živali, saj število živali ni večje, kot je obseg zemljišč. Poleg tega morajo imeti zagotovljen izpust na pašo (Sterže 2013). V ekološkem kmetovanju se mnogokrat pojavljajo inovacije v tehnologijah pridelovanja, ki so usmerjene v trajnosten način gospodarjenja z naravnimi viri (Brglez 2016). Tudi na socialno-ekonomskem področju so pogoste povezave z izboljšavami v smeri trajnostnega razvoja (Karba in sod. 2014).

Po navedkih Mednarodne organizacije dela (ILO) so glavni elementi trajnostnega kmetijstva upravljanje z rodovitnostjo prsti, učinkovita in trajnostna raba vodnih virov, ohranjanje raznovrstnosti in zdravja kmetijskih rastlin in živali ter primerna kmetijska mehanizacija. Ustrezno usposabljanje na teh področjih omogoča gospodarjem implementacijo zelenih praks na svojo kmetijo (International labour ... 2016).

Poleg naštetega ekološko kmetijstvo prispeva k:

- zagotavljanju javnih dobrin,
- ohranjanju kulturne kmetijske krajine,
- ohranjanju oz. izboljšanju biotske raznovrstnosti,
- varovanju virov pitne vode,
- trajnostnemu gospodarjenju z naravnimi viri,
- varovanju celotnega okolja (Eko podeželje 2016a),
- uporabi zdravih in odpornih rastlin,
- distribuciji na lokalni in regionalni ravni,
- ohranjanju genetske pestrosti,
- zdravemu in varnemu delovnemu okolju kmetovalcev,
- ohranjanju in zaščiti tradicionalnih znanj (Podmenik 2012),
- ohranjanju rodovitnosti tal,
- sklenitvi krogotoku hranil,
- prilagajanju reje in oskrbe potrebam živali,
- pridelavi visokokakovostnih živil,
- zaščiti naravnih življenjskih virov (tla-voda-zrak),
- varčevanju z energijo in surovinami,
- zagotavljanju delovnih mest v kmetijstvu (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c),
- prednosti pri javnih razpisih in prodaji javnim ustanovam,
- malo konkurence na Slovenskem trgu ter
- prodaja ekoloških živil z večjo dodano vrednostjo kot konvencionalnih (Kukenberger 2017).

Vsi ti pozitivni učinki, kljub investicijam, praviloma pridejo z zamikom, zato je preusmeritev treba začeti čim prej (Herren in sod. 2011). Gospodarsko-socialne koristi in učinki ekološkega kmetijstva so:

- več zaposlenih zaradi intenzivnega fizičnega dela,
- odpiranje novih delovnih mest vzdolž celotne verige hrane, od pridelave do potrošnje,
- management in ohranjanje ekosistemov,
- raziskave in razvoj kmetijskih metod,
- izobraževanje in usposabljanje prebivalstva podeželskih območij,
- uporaba zelenih tehnologij in inovacij,
- izboljšanje in vzdrževanje lokalne javne infrastrukture,
- zaradi večjega števila zaposlenih in boljšega nastopanja na svetovnem trgu živil je potencial za izboljšanje državnega BDP-ja na prebivalca in
- globalno zmanjševanje svetovne lakote (Herren in sod. 2011).

4.1.1 Delo na kmetiji

Pri ekološkem kmetijstvu je potrebno več razmišljanja, odprtosti za spremembe in novosti, eksperimentiranje ter uvajanje novih načinov trženja (Bavec 2001 v Praper Šipek 2013). Prinaša ekonomske in socialne koristi, ker ustvarja več delovnih mest kot na konvencionalnih kmetijah, saj bolj, kot je kmetija uspešna pri zmanjševanju izpustov ogljikovega dioksida, toliko večjo potrebo po človeški energiji ima (Laughton 2008). Herren in sodelavci (2011) so dokazali, da ekološko kmetijstvo izboljšuje zaposlovanje na podeželskih območjih z višjimi stopnjami donosa na enoto vloženega fizičnega dela. V ekološkem kmetijstvu prepoznavajo potencial za izboljšanje ekonomskega stanja območja zaradi večje zaposlenosti in poslovne raznolikosti (Herren in sod. 2011). Program združenih narodov za okolje (UNEP) (2008, v Herren in sod. 2011) navaja, da so pričakovani pozitivni učinki na zaposlovanje na ekoloških kmetijah in sistemih lokalnega trženja živil, saj takšna oblika kmetijstva zahteva več fizičnega dela kot konvencionalne kmetije. Ročno in fizično delo na ekološki kmetiji se, poleg pri primarnem delu, poveča zaradi dodatnega dela pri integraciji poljedelstva in živinoreje, pri procesih recikliranja organskega odpada v krmo in hranila za prst, shranjevanju ostankov žetev in hlevskega gnoja za pridelavo zelenih gnojil, pokrivanju prsti za zmanjšanje erozije, opiranju na biološke procese za zatiranje škodljivcev in podobno (Herren in sod. 2011). To potrjuje raziskava celovitega področja ekološkega kmetijstva v Angliji in na Irskem. Dokazali so večjo potrebo po delovni sili na eno ekološko kmetijo v primerjavi s konvencionalno kmetijo, in sicer v Angliji 97 % ter na Irskem 27 % večjo potrebo po delovni sili. Druga raziskava, prav tako izvedena v Angliji, prikazuje 32 % večjo zahtevo po fizičnem delu na ekološki kmetiji. Laughton (2008) ugotavlja: »Ekološke kmetije so po navadi bolj raznovrstne od konvencionalnih, ker mora kmet posevke na njivah kombinirati z živalmi ali rastlinami za zeleno gnojenje, ta pa zahteva več spretnosti« (Laughton 2008). Ekološko kmetijstvo je lahko ob primernem upravljanju konkurenčna alternativa konvencionalnemu kmetijstvu, saj ima prednosti pridelovanja zdrave hrane z manjšimi vplivi na okolje ter prinaša korist vsem v verigi od pridelave do konzumacije pridelkov (Binta in Barbier 2015).

Pojavljajo se dvomi ali lahko ekološko kmetijstvo doseže enak nivo produktivnosti kot konvencionalno kmetijstvo. Dejavniki, ki lahko zavirajo produktivnost, so pomanjkanje in slaba kakovost organske snovi v tleh ter počasno sproščanje hranil, ki ne zadostuje potrebam rastlin (Adamtey in sod. 2016). Velik problem je zatiranje pleveli, saj se kemična sredstva ne smejo uporabljati (Casagrande in sod. 2014). Kratkoročno gledano, se ekološko kmetijstvo kaže kot nezmožno za zadovoljevanje lokalnih in globalnih potreb po hrani. Na dolgi rok je takšna oblika kmetijstva trajnostna in bolj stabilna. To je potrdila raziskava avtorjev Adamtey in sodelavcev (2016), saj so dokazali, da je ekološko kmetijstvo zmožno doseči enako produktivnost kot konvencionalno kmetijstvo (Adamtey in sod. 2016). Badgley in sod. (2007, v Herren in sod. 2011) navajajo, da je bilo glede na nedavne študije dokazano, da je je z ekološkim načinom kmetovanja možno proizvesti več skupne količine hrane kot konvencionalno kmetijstvo ob

enaki površini kmetijskih zemljišč (Herren in sod. 2011). Tudi v primerjalni študiji Organizacije združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (FAO) ugotavljajo, da je ekološko kmetijstvo bolj ekonomsko produktivno zaradi manjših začetnih stroškov, večjega števila različnih končnih ekoloških produktov in višjih cen za te produkte na trgu (Herren in sod. 2011).

Velika slabost organiziranega ekološkega kmetovanja je obsežna birokracija, ki je zelo zamudna in predstavlja dodatno delo in stres (Laughton 2008). To potrjuje raziskava Rednaka (2008), ki je z anketiranjem ekoloških kmetij na Koroškem ugotovil, da največjo težavo pri pridobivanju statusa ekološke kmetije povzroča vodenje zapisov (Rednak 2008). Vodenje zapisov je ena izmed osnovnih zahtev Uredbe (EU) št. 834/2007, Uredbe (EU) št. 889/2008 in Pravilnika o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oz. živil (Ur. l. RS, št. 8/14) ter je na podlagi Uredbe RS (Ur. l. RS, št. 96/2014) o ukrepih v primeru neprimerne vodenja zapisov lahko sankcionirano z odvzemom certifikata (Inštitut za kontrolo ... 2017). Za vsakega kmeta je prehod iz konvencionalnega v ekološko kmetijstvo velik poseg v poslovanje. Palšova in sodelavci (2014) navajajo Lacko-Bartošovo (2005), ki trdi, da bolj, kot ima kmetija specializirano dejavnost, bolj kompleksen je proces prehoda v ekološko kmetijstvo (Palšova in sod. 2014). Pomanjkljivosti ekološkega kmetijstva so lahko še manj dostopnega znanja, majhno število usposobljenih kmetijskih svetovalcev v Sloveniji, malo podobnih kmetij, kar pomeni malo informacij in prakse, neurejen odkup za večje količine določenih pridelkov, nezadostno poslovno sodelovanje med kmetijami ter premalo znanja s področja trženja. (Kukenberger 2017).

4.2 Kontrola in označevanje ekološkega kmetijstva

Ekološki pridelava in predelava sta za potrebe standardizacije redno nadzorovani in certificirani. Veljajo skupna pravila za kmetijsko pridelavo, predelavo, uvoz, sistem kontrole in označevanje ekoloških kmetijskih produktov (Praper Šipek 2013). Evropska unija z zakonodajo (Uredba ES št. 834/2007) ureja področje ekološkega kmetijstva, ki določa označevanje kmetijskih pridelkov in živil z izrazom »ekološki« in njihov nadzor (Karba in sod. 2014). Ekološko živilo lahko rečemo tistemu pridelku, za katerega je pridelovalec prejel certifikat za tekoče leto in v skladu s tem ga lahko označuje in trži (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c).

Kontrola je transparenten in stalni nadzor, ki potrošnikom zagotavlja varnost kupljenih ekoloških produktov »od njive do krožnika« (Eko podeželje 2016a). S tem je potrošnikom zajamčena prehranska varnost (Čepelnik 2012). Kontrolne organizacije ugotavljajo, ali pridelava na kmetiji poteka v skladu z zahtevami ekološkega kmetovanja in v primeru skladnosti izdajo certifikat za posamezne izdelke in proizvode, ki velja eno leto. Redne kontrole potekajo vsaj enkrat letno. Vmes so možne še dodatne kontrole zaradi suma, prijave ali naključnega izbora. Poleg kmetij se kontrolirajo tudi tržnice, prodajna mesta ipd. (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c). Slovensko področje ekološkega kmetijstva urejajo štiri neodvisne certificirane organizacije, in sicer: KON-CERT (Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu), IKC (Inštitut za kontrolo in certifikacijo Univerze v Mariboru za tehnično preizkušanje in analiziranje), Bureau Veritas d. o. o. in Tüd Süd Sava (Gomzi 2017). Te organizacije so pod nadzorom Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) (Pavlovič in sod. 2015) in so akreditirane po evropskih predpisih (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c).

Eko-certifikat je uradni dokument, ki ga je izdal certifikacijski organ po opravljeni kontroli in certificiranju zapisnikov. Certifikat potrjuje skladnost z veljavnimi predpisi za ekološko kmetijstvo, v vseh fazah pridobivanja živila, od pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja in transporta ekoloških pridelkov, živil in krmil. Vsebuje osnovne podatke o kmetiji, kontroli, statusu posameznih pridelkov in živil v kontroli ter predpise in pogoje za ohranitev veljavnosti certifikata. Certifikat mora biti ob prodaji certificiranih živil na vpogled (Eko podeželje 2016b).

Gregorčič (2013) navaja pogoje za pridobitev certifikata »ekološki«:

- pridelava živila brez GSO,
- kontrolirana pridelava živila,
- živilo ni bilo izpostavljeno ionizirajočemu sevanju,
- živilo vsebuje najmanj 95 % kmetijskih sestavin ekološkega izvora,
- živilo vsebuje največ 5 % sestavin iz snovi, navedenih v pravilniku ter
- živilo spremljajo dokumenti v skladu s pravilnikom (Gregorčič 2013).

4.2.1 Označevanje ekološko pridelanih živil

Ekološki kmetijski proizvodi imajo lahko evropske, državne, zasebne oznake ter blagovne in trgovske oznake. Za uporabo določenega znaka mora proizvod izpolnjevati zahteve, ki jih predpisuje zakonodaja (Inštitut za kontrolo ... 2017). Ekološko pridelana živila morajo obvezno biti označena z uradno označbo, zaščitnim znakom in evropskim logotipom (Eko podeželje 2016a). Od leta 2010 je uporaba državnega ekološkega znaka prostovoljna, obvezen pa je postal enoten EU znak ekološke pridelave in predelave za vse proizvode, ki so skladni z Uredbo EU o ekološkem kmetijstvu (ES št. 834/2007) (Gregorčič 2013). Kontrola, certificiranje in označevanje živil so pomembni za zagotavljanje zaščite potrošnikov, ki se na ta način informirajo in jih spodbuja k nakupu ekološko pridelanih živil. Razvoj sistema lokalnih ponudnikov in potrošnikov ekološko pridelane hrane je pomemben tudi za večjo samooskrbo in prehransko samozadostnost lokalnega gospodarstva (Bianco 2016). Prednosti združevanja pridelovalcev v blagovnih znamkam, združenjih in zadrugah so v: optimizaciji dobavnih poti, cenovno ugodnejši ponudbi, podaljšanem razpoložljivosti artiklov, nižjih nabavnih cenah, večji pogajalski moči, skupnem skladiščenju, hlajenju, sortiranju, pakiranju... (Ocepek 2017). Gregorčič (2013) opaža izkoriščanje znamke »ekološko« (pridelano v Sloveniji), pod katero konvencionalni kmetovalci prodajajo svoje produkte, kar se največkrat dogaja na tržnicah in pri prodaji od vrat do vrat (Gregorčič 2013).

Možni znaki in blagovne znamke so naslednji:

- Evropski znak lahko pridobijo pridelki, ki so skladni s pogoji in načinom uporabe evropskega znaka za kmetijstvo, ki je predpisan v Uredbi (ES) št. 834/2007 in v Uredbi (ES) št. 889/2008 (Inštitut za kontrolo ... 2017). Oznaka mora vsebovati logotip, poreklo in kraj pridelave sestavin (znotraj/zunaj EU, ime države) ter šifro kontrolne organizacije, ki je izdala certifikat (Gregorčič 2013).

Slika 1: Evropski znak za ekološko pridelavo in predelavo
Vir: Inštitut za kontrolo ... 2017

- Državni zaščitni znak »ekološki« lahko pridobijo produkti, ki se pridelujejo oz. pripravljajo pod pogoji, določenimi v Pravilniku o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oz. živil (Ur. l. RS št. 8/14). Podeljuje ga pristojno ministrstvo na podlagi vloge pridelovalca oz. predelovalca iz Republike Slovenije. Znak lahko pridobijo proizvodi, ki vsebujejo najmanj 50 % ekoloških sestavin slovenskega izvora. Označevanje s tem znakom je obvezno pri posebej definiranih živilih in pridelkih, kot

so: gojena divjad, kunci in ekološka hrana v obratih javne prehrane (Inštitut za kontrolo ... 2017).

Slika 2: Državni znak za ekološko pridelavo in predelavo

Vir: Inštitut za kontrolo ... 2017

Ob upoštevanju Uredbe 834/2007 je možna tudi uporaba zasebnih logotipov, kot sta Biodar in Demeter (Gregorčič 2013).

- Kolektivna blagovna znamka Biodar združuje živila, ki zadovoljujejo standarde ekološkega kmetijstva Zveze združenj ekoloških kmetov Slovenije. Označuje živila iz organizirane ekološke predelave, ki so v skladu s standardi Mednarodne zveze gibanj za ekološko kmetijstvo (IFOAM). Standardi so usklajeni z nacionalnimi in evropskimi predpisi, vendar so strožji od le-teh. Znak Biodar pomeni verodostojnost, jamstvo potrošnikom in boljši položaj ekološkim kmetov (Inštitut za kontrolo ... 2017).

Slika 3: Znak blagovne znamke Biodar

Vir: Inštitut za kontrolo ... 2017

- Druga blagovna znamka je Demeter, ki označuje živila, pridelana po standardih za biološko dinamično kmetovanje. Standardi za uporabo znaka so strožji od nacionalnih in evropskih predpisov (Inštitut za kontrolo ... 2017).

Slika 4: Znak blagovne znamke Demeter

Vir: Inštitut za kontrolo ... 2017

Kot potencial smo prepoznali shemo in znak »Izbrana kakovost - Slovenija«, ki bi ga lahko uporabili lokalni ekološki kmetje. Izbrana kakovost je nacionalna shema, ki označuje izdelke s posebnimi lastnostmi, kot so okolju prijazna pridelava, sestavine, kakovost surovin, dobrobit živali, posebno zdravstveno varstvo živali, način krmljenja, krajšanje transportnih poti, predelava in hitrost predelave surovin oz. čim manjšo kasnejšo obdelavo pri skladiščenju in transportu. Znak potrošnikom zagotavlja, da je izdelek pridelan ali predelan v Sloveniji, ima

zgoraj navedene posebne lastnosti in da so le-te redno kontrolirane s strani akreditiranih organizacij (npr. IKC) (Inštitut za kontrolo ... 2017).

Slika 5: Znak blagovne znamke Izbrana kakovost
Vir: Inštitut za kontrolo ... 2017

4.3 Motivi za preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetijstvo

Motivi prvih kmetovalcev, ki so se iz konvencionalnega preusmerili v ekološko kmetijstvo, so bili predvsem kmetijsko-okoljski problemi in religiozni motiv. Ekonomski vidik je imel manjši pomen. Danes so zaradi finančnih podpor večji pomen dobili ekonomski razlogi, ohranili so se okoljski motivi ter želja po zdravi hrani, okoljska ozaveščenost in drugi. Podmenik (2012) navaja, da se večina ekoloških kmetovalcev za to obliko odloča, ker se z načini konvencionalnega kmetijstva ne strinjajo in ne zaradi ekonomskega potenciala. V Slovenskem povprečju je eden izmed glavnih razlogov prav tako skrb za okolje (Podmenik 2012). Rednak (2008) je iz ankete, izvedene na koroških ekoloških kmetijah, ugotovil, da je kmete v preusmeritev v ekološko kmetovanje, vodila želja po bolj zdravi hrani in okolju (Rednak 2008).

Bavec (2001, v Podmenik 2012) je razloge za preusmeritev v ekološko kmetijstvo razdelil v štiri skupine:

1. Ekološki:
  - ohranjanje naravnih bogastev in biotske raznovrstnosti,
  - varstvo okolja,
  - varovanje tal,
  - primerna skrb za živino ter
  - brez GSO rastlin in krme.
2. Gospodarski:
  - zadovoljitev povpraševanja na trgu,
  - gospodarska alternativa za prebivalce kmetije,
  - kmetijstvo, prilagojeno potrebam trga, brez presežkov in stroškov onesnaževanja okolja,
  - manjša odvisnost od industrije (FFS) in
  - višji prihodek iz subvencij.
3. Prehransko-fiziološki:
  - zdrava hrana brez pesticidov, hormonov in drugih škodljivih snovi.
4. Svetovnonazorski:
  - ekološki način življenja in mišljenja (Podmenik 2012).

Višje cene ekoloških živil nakazujejo na višje povpraševanje po teh izdelkih, kot je ponudba. To dejstvo lahko spodbuja konvencionalne kmete za preusmeritev ob nizkih oziroma optimalnih stroških za potrebe preusmeritve in certificiranja. Prav tako so spodbuda lahko izboljšane poti za trženje in prodajo ekoloških izdelkov manjših kmetij na naraščajoč domači ali svetovni trg ekoloških živil po stimulativnih cenah (Herren in sod. 2011). Za ekološko kmetovanje se v povprečju odločajo mlajše in bolj izobražene osebe. Večji je delež žensk (Podmenik 2012). Marsikateri kmetje se poleg ekološkega kmetovanja odločijo tudi za življenje

v energijsko varčnih hišah, lastno pridobivanje energije iz obnovljivih virov, kurjavo na drva in podobno (Laughton 2008).

4.4 Zakonodaja s področja ekološkega kmetijstva

V mednarodnem obsegu začetki standardizacije in postavljanja pravil ekološkega kmetijstva segajo že pred leto 1928. IFOAM je leta 1980 objavila prve mednarodne standarde, ki so pomagali oblikovati pravila in smernice na nacionalnih nivojih. V Evropi so takšne standarde regulirale različne organizacije. Evropska unija je z Uredbo EGS št. 2092/91 o ekološki pridelavi kmetijskih proizvodov in označevanju tovrstno pridelanih kmetijskih proizvodov in živil leta 1991 začela prenosom zakonodaje med države članice EU. To uredbo je leta 2008-2009 nadomestila nova Uredba ES št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91. Po letu 1987 se je po državah EU razširila finančna podpora ekološkim kmetijam (Podmenik 2012). Okoljska plačila predstavljajo nadomestilo za izpad dohodka zaradi znižanja intenzivnosti pridelave (Špehar 2015). Po primerjalnih podatkih drugih držav EU so finančne podpore v Sloveniji razmeroma visoke. Kmetje so poleg teh upravičeni še do drugih finančnih podpor, in sicer preko ukrepov Kmetijsko-okoljskih programov za kmetovanje na območjih z omejenimi dejavniki. Pridobijo lahko povračilo stroškov kontrole in certifikacije. Učinki podpor so pozitivni, saj prispevajo k naraščanju števila ekoloških kmetij, pridelovalcem zagotavljajo socialno in ekonomsko varnost ter vplivajo na nižje cene ekoloških živil (Podmenik 2012). Okoljska plačila so zagotovljena v okviru Programa razvoja podeželja (PRP) 2014-2020, ki je opisan v poglavju 4.4.1.

Najpomembnejši evropski predpisi po navedbah MKGP so:

1. Pravila o izvajanju za neposredna plačila in za ukrepe razvoja podeželja ter navzkrižne skladnosti:
  - Uredba (EU) št. 1306/2013,
  - Delegirana uredba Komisije (EU) št. 640/2014 in
  - Izvedbena uredba Komisije (EU) št. 809/2014 (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b).
2. Pravila za neposredna plačila:
  - Uredba (EU) št. 1307/2013,
  - Delegirana uredba Komisije (EU) št. 639/2014 ter
  - Izvedbena uredba Komisije (EU) št. 641/2014 (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b).
3. Pravila za ukrepe razvoja podeželja (II. steber):
  - Uredba (EU) št. 1305/2013,
  - Delegirana uredbi Komisije (EU) št. 807/2014 in
  - Izvedbena uredba Komisije (EU) št. 808/2014 (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b).

V Uredbi Sveta (ES) št. 834/2007 so zbrana pravila Evropskega sveta, na državnem nivoju pa velja Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Ur. l. RS, št. 8/2014) (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c). Evropska unija je leta 2004 sprejela Evropski akcijski načrt za ekološko prehrano in kmetijstvo. Ta vključuje 21 pobud za doseg ciljev, kot sta razvoj trga za ekološka živila in izboljšanje standardov z namenom povečevanja učinkovitosti, preglednosti in zagotovil porabnikom teh živil (Slabe in sod. 2010).

Glavni nacionalni zakon, ki predstavlja osnovo ekološki pridelavi in predelavi iz leta 2008, Zakon o kmetijstvu (Ur. l. RS, št. 45/2008, št. 57/12, št. 90/12 in št. 26/14), je temelj za ostale predpise s tega področja (Pavlovič in sod. 2015):

- Uredba Sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91 (Pavlovič in sod. 2015 in Vihar 2016) navaja osnovna pravila ekološkega kmetijstva, ki so enaka po vsej Evropi (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c in Vihar 2016),
- Uredba Komisije (ES) št. 889/2008 o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov glede ekološke pridelave, označevanja in nadzora,
- Pravilnik o določitvi območij, ki so primerna za ekološko čebelarjenje (Ur. l. RS, št. 103/2011),
- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Ur. l. RS, št. 8/2014) (Pavlovič in sod. 2015 in Vihar 2016) in
- Zakon o zelenem javnem naročanju (Ur. l. RS, št. 102/11, št. 18/12, št. 64/12 in št. 2/13) poleg prej naštetih predpisov, dodatno spodbuja ekološko kmetijstvo, saj določa, da je minimalen delež ekoloških živil, ki ga morajo doseči naročniki 10 %. Ne določa pa izvora teh živil, kar ne koristi slovenskim pridelovalcem (Pavlovič in sod. 2015),
- Uredba (ES) št. 882/2004 o izvajanju uradnega nadzora, da se zagotovi preverjanje skladnosti z zakonodajo o krmi in živilih ter s pravili o zdravstvenem varstvu živali in zaščiti žival
- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil (Uradni list RS, št. 8/14) (Bizjak 2017).

Drugi pomembnejši predpisi in pravne podlage:

- Zakon o kmetijstvu - ZKme-1 (Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14, 32/15) (Bizjak 2017),
- Uredba o ukrepih za kmetijsko-okoljska-podnebna plačila, ekološko kmetovanje in plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014-2020 (Ur. l. RS, št. 13/15),
- Uredba o izvedbi ukrepov kmetijske politike za leto 2015 (Ur. l. RS, št. 13/15),
- Uredba o shemah neposrednih plačil (Ur. l. RS, št. 2/15 in št. 13/15),
- Uredba o navzkrižni skladnosti (Ur. l. RS, št. 96/14) in
- Uredba o ukrepih prenosa znanja in svetovanja iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b)
- Strategija za izvajanje resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 (Bizjak 2017).

4.4.1 Program razvoja podeželja 2014 – 2020

Program razvoja podeželja 2014-2020 (PRP) je odraz skupne evropske kmetijske politike (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c) in je skupni programski dokument držav članic EU in Evropske komisije. Je programska osnova za črpanje finančnih sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Spada pod drugi steber skupne kmetijske politike in je sestavljen iz 19 ukrepov. Med drugimi so to: ekološko kmetovanje, kmetijsko-okoljska-podnebna plačila (KOPOP), plačila območjem z naravnimi ali drugimi posebnimi omejitvami in dobrobit živali idr. (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b). Kmetijska gospodarstva, ki so vključena v ukrep Ekološko kmetijstvo, lahko kandidirajo tudi za druge ukrepe PRP in tako pridobijo dodatna sredstva (Vihar 2016).

Za potrebe raziskave smo opisali ukrep PRP, ki se tiče naše tematike, to je ukrep Ekološko kmetijstvo. V novem PRP 2014-2020 je ukrep Ekološko kmetijstvo samostojen ukrep, katerega

namen je spodbujati kmetijska gospodarstva za izvajanje okolju prijaznega kmetovanja. Podpira in finančno spodbuja ekološko kmetijstvo v dveh podukrepih: a) Ohranitev praks ekološkega kmetovanja in b) Preusmeritev v prakse ekološkega kmetovanja (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b). Ukrep podpira obdobje preusmeritve, saj je prav tako naravi prijazen način kmetovanja, ki pripomore k varovanju okolja. Nudi podporo v obliki nepovratne finančne pomoči, ki je preračunana kot plačilo na hektar kmetijskih površin (pri čebelarjih na čebeljo družino) (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016d). Ukrep Ekološko kmetijstvo lahko kmetje ob ustreznemu merilom kombinirajo tudi z naslednjimi ukrepi: M 1 Prenos znanja, M 3 Sheme kakovosti, M4 Naložbe v osnovna sredstva, M 9 Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev, M 13 OMD, M 14 Dobrobit živali in M 16 Sodelovanje s podukrepom Kratke dobavljive verige in lokalni trgi (Bizjak 2017). Ekološke kmetije so upravičene tako do neposrednih plačil (enako kot konvencionalne kmetije), kot do sredstev iz sheme KOPOP plačil, ki so del PRP. Lastniki ekoloških kmetij lahko kandidirajo na razpisih za sofinanciranje različnih naložb na kmetiji ter dodelitev dodatnih točk pri ocenjevanju vlog v okviru PRP (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c).

4.4.2 Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva

Ekološko kmetijstvo je vlada RS vpeljala v svoje programe in novembra 2005 sprejela Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva (ANEK) v Sloveniji do leta 2015. ANEK je v kontekstu nacionalnih strateških dokumentov poudarjal dvojen pomen ekološkega kmetijstva: varovanje okolja oziroma trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri in pridelavo zelo kakovostnih živil (Slabe in sod. 2010). Glavni nameni ANEK-a so bili, poleg vrednotenja takratnega in prihodnjega stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji, določitev strateških ciljev do leta 2015, sektorjev ekološkega kmetijstva in živil ter ukrepov po sektorjih za doseganje zadanih ciljev (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016e).

Najpomembnejši cilji za našo nalogo so bili:

1. Do leta 2015 povečati delež ekoloških kmetij na 15 % in povečati delež ekoloških kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji na 20 %.
2. Do leta 2015 doseči 10 % zastopanost ekoloških živil slovenskega porekla na slovenskem trgu od celotne prodane količine hrane.
3. Do leta 2015 potrojiti število ekoloških turističnih kmetij (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016e).

Po podatkih Bizjakove (2017) glavni cilji ANEK-a niso bili doseženi. Od predvidenih 15 % je Slovenija dosegla preusmeritev samo 4,8 % ekoloških kmetij v državi od vseh kmetijskih gospodarstev. Podobno tudi delež ekološko obdelanih zemljišč ni dosegel cilja, saj je dosegel le 9,03 %. Tudi predvidenega deleža slovenskih ekoloških živil na trgu ter števila ekoloških turističnih kmetij Slovenija ni dosegla. Problemi se pojavljajo na področju povezovanja in organiziranosti pridelovalcev, ki imajo premajhen obseg pridelave in predelave, ki je najbolj opazen pri zelenjavi in sadju (Bizjak 2017).

4.5 Trg ekoloških živil

»Delež ekoloških živil glede na skupno rabo živil narašča,« navaja Premužičeva (2016). Trenutno delež ekoloških živil na trgu predstavlja 1% od vseh (Bizjak 2017). Ekološko kmetijstvo imajo velik gospodarski potencial, saj vse več ljudi izbira ekološka živila za svojo prehrano. Tukaj je bil prepoznan potencial za ekološko pridelavo, saj se na trgu pojavlja povpraševanje po vse večjih količinah lokalnih ekoloških pridelkov (Premužič 2016).

Kaže se nujna potreba po organiziranem nastopanju na tržišču ter ozaveščanjem potrošnikov in pridelovalcev (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016a), avtor Jagodic (2017) pa opaza nepovezanost ekološkega sektorja za skupni nastop na trgu (Jagodic 2017). V pridelavi

prevladuje živinoreja, čeprav je povpraševanje potrošnikov največje po svežih vrtninah, sadju in ne-mesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki) (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016a).

Ekološko kmetijstvo in pridelava ekoloških živil sta bili znotraj svetovnega in evropskega kmetijstva in živilsko-predelovalne industrije prepoznani kot najhitreje rastoči področji (Pavlovič in sod. 2015) in kot eno izmed najhitreje rastočih sektorjev kmetijstva v EU in tudi globalno (Batte in sod. 2007 v Malaga-Tobola in sod. 2015). Tudi povpraševanje po ekološko pridelani hrani je vse pogostejše (Malaga-Tobola 2013 v Malaga-Tobola in sod. 2015). Raziskave Palšove in sodelavcev (2014) kažejo, da je v državah, kjer je ekološko kmetijstvo podprto z institucionalno politiko, konstantna rast trga in se ekološko kmetijstvo širi (Palšova in sod. 2014). Zato se tudi v Sloveniji iz leta v leto povečujeta povpraševanje in ponudba ekoloških živil (Pavlovič in sod. 2015), vendar ponudba ne sledi povpraševanju (Bizjak 2017). Rast letih je v zadnjih letih bila ocenjena na 15 % (Pavlovič in sod. 2015). Slovenska pridelava ekoloških živil pokriva le slabih 20 % potreb na trgu in ker povpraševanje presega domačo proizvodnjo, je 80 % ekološke hrane uvožene. Slovenska študija, izvedena v podjetju Engrotuš d. d., je potrdila, da se na slovenskem trgu večja povpraševanje po izdelkih ekološke pridelave. Potrošniki so pokazali dobro podučeno o ekološki pridelavi in ohranjanju zdravja. Omenjeno podjetje največji porast povpraševanja po ekoloških pridelkih opaža na oddelkih sadja in zelenjave, ki se je med letoma 2007 in 2008 povečalo za 50 %. Poleg teh potrošniki radi kupujejo ekološki kruh, pekovsko pecivo, prepečenke in vafle (Jevremov 2008 v Praper Šipek 2013). Tržni akterji, zajeti v raziskavo Inštituta za trajnostni razvoj in Biotehniške fakultete, poročajo o izrecnem povpraševanju potrošnikov po ekoloških živilih iz Slovenije. Za slovenske kmetije to predstavlja velik neizkoriščen potencial za tržno ekološko pridelavo (Slabe 2016). Čeprav število ekoloških kmetij v Sloveniji narašča, se ponudba kljub temu ne povečuje sorazmerno. Razlog je v usmeritvi ekoloških kmetij, ki so večinoma živinorejske, povpraševanje pa je največje po ekološki zelenjavi, sadju in ne-mesnih izdelkih (Ekselenski 2010). Tudi na evropski ravni postaja ekološko kmetijstvo vse bolj pomembno (Praper Šipek 2013). Po podatkih raziskave v Veliki Britaniji se je v zadnjih dvajsetih letih prodaja ekoloških izdelkov drastično povečala, kar pomeni, da se je povečalo tudi število ekoloških kmetij. Prodaja ekološko pridelane hrane se je v letu 2005 povečala za 30 %, prodaja neekoloških produktov pa se je povečala le za 3 %. Zaradi tako hitre rasti povpraševanja po ekološki hrani britanske ekološke kmetije niso zmogle zagotoviti dovolj potrebnih živil, kar je tudi pri njih pomenilo uvoz iz tujine. Tukaj se pojavlja nov energetski problem, saj lahko zaradi tega količina energije, ki je potrebna za uvoz, preseže količino energije, ki jo domače ekološke kmetije privarčujejo po zaslugi načina kmetovanja (Laughton 2008).

Po navedbah Ekselenskega (2010) so pridelovalci leta 2010 zaradi velikega povpraševanja prodajali svoje izdelke po zelo visokih cenah. Kot je bilo ugotovljeno v raziskavi Inštituta za trajnostni razvoj, se tudi cene med ponudniki na ekoloških tržnicah razlikujejo med 100 % in 300 % (Ekselenski 2010). To potrjuje tudi Gregorčič (2013), ki navaja, da pogosto variirajo cene med posameznimi ekološkimi ponudniki, kjer trgovci pogosto izkoriščajo ekološka živila kot tržno nišo in jim višajo cene (Gregorčič 2013). Tudi Herren in sodelavci (2011) navajajo, da lahko ekološki kmetje svoje pridelke prodajajo po višjih cenah, zaradi česar se konvencionalnemu kmetu splača preusmeriti, saj je cena lahko motiv za preusmeritev (Herren in sod. 2011). Angleški avtor Laughton (2008) navaja nasprotno; čeprav se je v zadnjem času povpraševanje po lokalni in ekološko pridelani hrani povečalo, jo kmetje težko zaračunajo po ceni, ki bi realno odtehtala vložen čas in stroške. Uspešnost ekoloških kmetij je zato odvisna od dobrega podjetništva, trženja in motivacije za to delo (Laughton 2008). Zaradi vse bolj zahtevnih potrošnikov, ki povprašujejo po kakovostnih živilih, so ekološke kmetije, ki ta živila proizvajajo, lahko ekonomsko uspešne (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016c). Pri presojanju kakovosti živil potrošniki najprej ocenjujejo zunanjo kakovost (kar vidijo), vse bolj pa tudi notranjo kakovost, kar je posledica načina pridelave sadja in zelenjave, krmljenja in načina reje živali. Kakovostno živilo ima visoko vsebnost vitaminov in za človeka pomembnih snovi ter ne vsebuje pesticidov in drugih škodljivih snovi. Praper-Šipkova (2013) navaja

različne študije, po katerih je prišla do podatkov o potrošnikih ekološke hrane. Največkrat so to ženske z otroki in starejši ljudje. Glavni vzrok za nakup ekološko pridelane hrane je, da je le-ta zdrava in brez ostankov pesticidov. Razlogi so tudi boljši okus, skrb za okolje in skrb glede počutja živali. Kot razloge navaja tudi spomin na preteklost, in da je ekološka hrana v modi. Vzroki, ki potrošnike odvrnejo od nakupa, so visoke cene, slaba dostopnost živil, nezaupanje certificiranju in označevanju, slabo trženje ter slabši videz živil (Praper Šipek 2013). Mednarodna raziskava Inštituta za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije o potencialih trženja ekoloških proizvodov na celjskem območju je pokazala, da potrošniki kupujejo ekološko hrano zaradi zdravja, okusa in svežine, poreklo pa zanima le polovico anketiranih. Anketirani so pripravljeni za ekološke proizvode plačati več. 88 % anketiranih najraje kupuje neposredno pri proizvajalcih. Najpogosteje se prodaja na kmetijah, druga najpomembnejša pot so ekološke tržnice. Avtorica Praper Šipek in sod. (2013) je v anketi, v kateri je sodelovalo 50 oseb, od katerih je bila dobra polovica prebivalcev ruralnega okolja, ostali pa urbanega okolja, ugotavljala profil potrošnikov ter njihovih želja in potreb pri nakupu ekološkega jabolčnika in žganja. Izstopa vprašanje, kjer je 94 % anketiranih odgovorilo, da so seznanjeni z ekološko pridelavo sadja. 68 % anketiranih vidi prednost ekološkega sadja v pridelavi na naravi prijazen način, za 32 % pa je prednost, da je takšno sadje bolj zdravo. Pri vprašanju o pogostosti nakupa ekološkega sadja je 62 % anketiranih odgovorilo, da se pogosto odloči za nakup ekološkega sadja, 34 % se jih za nakup ne odloči pogosto, 4 % si ga ne morejo privoščiti. 80 % anketiranih bi bilo za ekološko pridelano žganje in jabolčnik pripravljenih odšteti več denarja (Praper Šipek 2013). Te ugotovitve lahko nekoliko posplošimo in jih apliciramo tudi na druge ekološke kmetijske izdelke.

Iz ankete Rednaka (2008) je razvidno, da je 89 % anketiranih ekoloških kmetij na Koroškem leta 2008 pridelke svoje kmetije porabilo za samooskrbo, 46 % jih je pridelke prodalo na trgu, 35 % pa na domu. Kar 43 % ekoloških kmetovalcev na Koroškem je menilo, da je povpraševanje po ekološki hrani premajhno, vendar je enako število anketiranih menilo, da povpraševanje narašča. Pri vprašanju o ustreznosti cen ekoloških živil je 83 % anketiranih menilo, da so cene za ekološke proizvode prenizke, le 17 % jih je bilo s cenami zadovoljnih. 61 % anketiranih je menilo, da višinska lega kmetij na Koroškem predstavlja največji problem pri ekološkem kmetovanju. Več kot polovici je problematičen nizek dohodek od ekološkega kmetijstva. Menijo, da je problem prodaja pridelkov, pomanjkljiva strojna oprema ter pomanjkanje nasledstva in znanja (Rednak 2008).

Gregorčič (2013) je s pomočjo finančnega prikaza primerjal ekološko in konvencionalno pridelavo. Ugotavlja, da je ekološka pridelava bolj dobičkonosna ob podobnih pogojih in količinah setve, saj je čisti prihodek od prodaje tudi preko 100 % višji od konvencionalnega. V raziskavi ugotavlja, da ima ekološko kmetovanje v Sloveniji velik potencial zaradi večjega povpraševanja od ponudbe ekoloških pridelkov iz Slovenije. Potrošniki namreč pogrešajo več slovenskih ekoloških pridelkov in so zanje pripravljeni odšteti več (Gregorčič 2013).

4.6 Ekološko kmetijstvo v Sloveniji

V Sloveniji se je konec 80ih in v začetku 90ih let, s spodbudo v obliki predavanj o zdravi prehrani in ekološkem načinu kmetovanja, začel razvoj ekološkega kmetijstva (Praper Šipek 2013). V Sloveniji se je prva kontrola ekoloških kmetij vzpostavila leta 1998 s pomočjo kontrolorjev iz organizacije Austria Bio Garantie iz Avstrije (Horvat 2010). Pravila, ki urejajo to področje, so bila prvič zapisana leta 2001 (Praper Šipek 2013). Uredba EU o ekološkem načinu pridelovanja (EGS št. 2092/91) je bila podlaga za Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi (Ur. l. RS 08/14). Prav tako je leta 2001 slovenski kmetijsko-okoljski program prvič vključil podporo ekološkemu kmetovanju. Le-ta je po priključitvi EU leta 2004 postal del Programa razvoja podeželja Republike Slovenije (Sterže 2013). V aktualnem programu je Ekološko kmetijstvo samostojen ukrep (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016b).

4.6.1 Dinamika razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji in Koroški statistični regiji

Od leta 1998, ko je bila vzpostavljena neodvisna kontrola ekoloških kmetij, se je število ekoloških kmetij v Sloveniji hitro povečevalo. Takrat je bilo v organizirano ekološko kmetovanje vključenih prvih 41 kmetijskih gospodarstev (Eko podeželje 2016a), leta 2016 pa je bilo ekoloških kmetij 3.518 (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016a), od tega je status »ekološki« pridobila 2.933 kmetij (Maver 2017). Največji porast se je zgodil med 1998 in 2004, nato se je od leta 2004 letno število na novo vključenih kmetij zmanjševalo. Po podatkih Lampičeve (2005) so si vzorci deleža ekoloških kmetij kljub naraščanju števila kmetij še vedno podobni. Avtorica zaključuje, da se je največ geografskih sprememb v ekološkem kmetijstvu dogajalo med letoma 1999 in 2003 (Lampič 2005 v Podmenik 2012). Do stagnacije števila je prišlo leta 2007, ko se je vključevanje novih ekoloških kmetij upočasnilo (Horvat 2010). Med letoma 2008 in 2009 se je v štirih statističnih regijah Slovenije, med katere sodi tudi Koroška, skupno število ekoloških kmetij zmanjšalo (Podmenik 2012) (več v nadaljevanju in preglednici 1, str. 29). Po letu 2010 pa se je ponovno začela hitra rast števila le-teh (Špehar 2015).

Naslednji podatki o ekološkem kmetijstvu v Sloveniji povzemajo objavo za leto 2015, ki je bila v času nastajanja poglavja najaktualnejša. Kasneje je Statistični urad RS izdal nove podatke za leto 2016, ki smo jih dodali za primerjavo.

V letu 2016 se je število ekoloških kmetijskih gospodarstev povečalo za 9 %, površina kmetijskih zemljišč v uporabi pa za 12 % (Maver 2017). To pomeni bolj izrazito rast v primerjavi z obdobjem med letoma 2014 in 2015, ko se je število kmetij povečalo za 4 % (Maver 2016). V sistem organiziranega ekološkega kmetijstva je bilo leta 2015 vključenih 3.417 kmetijskih gospodarstev, od katerih jih je 2.699 že pridobilo status »ekološki« (Maver 2016), leta 2016 pa je status ekoloških kmetij imelo 2.933 kmetij, kar je 4,2 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, vključno s kmetijskimi gospodarstvi v preusmeritvi pa 5 % (Maver 2017). Od skupnih kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) je bilo v sistem organiziranega ekološkega kmetijstva leta 2015 vključenih 9 % zemljišč, od tega 31 % za pridelavo zelenjadnic in 82 % trajnih pašnikov in travnikov (Maver 2016). V letu 2016 se je površina povečala za 3.864 ha, kar v 83 % predstavlja trajni travniki in pašniki (Maver 2017).

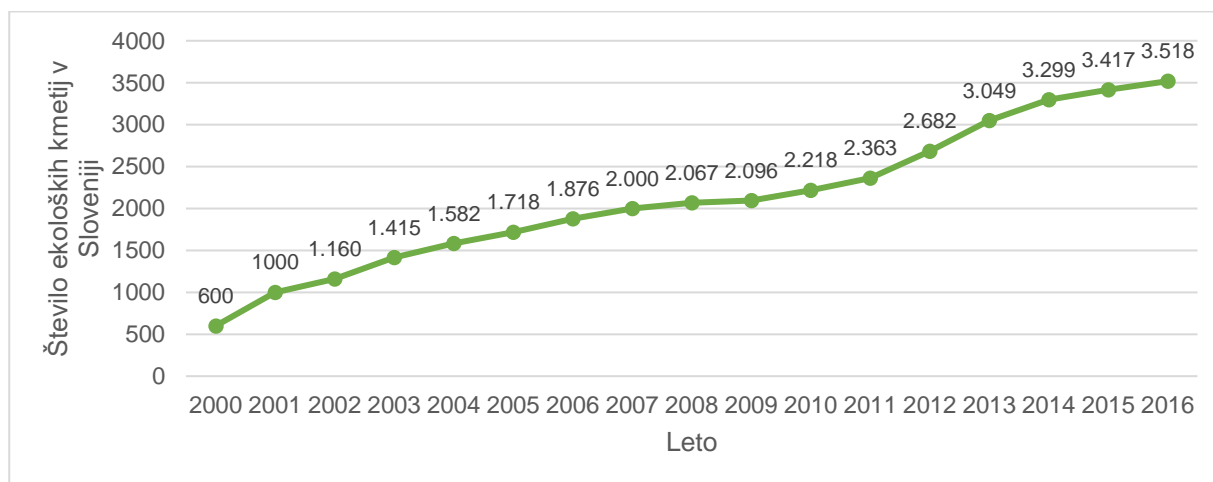
V primerjavi z letom 2015 se je pridelek ekološkega sadja leta 2016 zaradi pozebe zmanjšal za 29 % (Maver 2017), čeprav se je med letoma 2014 in 2015 povečal za 49 % (Maver 2016). V letu 2016 je bil manjši tudi pridelek grozdja, povečal pa se je pridelek zelenjadnic (za 13 %), oljk (za 23 %), žit (za 40 %) in trajnih travnikov (za 5 %) (Maver 2017). Od leta 2015 se je zmanjšalo število čebeljih panjev (Maver 2016), ki je v letu 2016 narastlo za 30 % (Maver 2017). Glede na prejšnje leto se je v letu 2016 povečalo število vseh vrst živali v ekološki reji, najizraziteje perutnine (za 42 %). Tudi teža ekološko vzrejenih vodnih organizmov se je v letu 2016 glede na 2015 povečala zelo izrazito, povprečno za 104 % in teža krapov celo za 307 % (Maver 2017). Med letoma 2014 in 2015 se je povečalo število govedi (za 12 %) in prašičev (za 7 %), vendar se je zaradi neprimernosti klavnice zmanjšala masa ekološkega govejega mesa za 28 %. Kljub enakemu številu perutnine se je masa ekološkega perutninskega mesa zmanjšala za 85 %. Povečala se je masa prašičjega, ovčjega, kozjega in drugega mesa (Maver 2016). Skupna teža mesa iz ekološke reje se je v letu 2016 povečala za 113 %. Masa se je povečala pri skoraj vseh vrstah ekološko rejenih živali, razen pri prašičih, kjer je bila za 44 % nižja. Manjša je bila tudi pri ovčjem in kozjem mesu ter mesu kopitarjev. V letu 2016 je bilo pridelanega za 18 % več ekološkega kravjega mleka, večja je bila tudi proizvodnja ovčjega in kozjega mleka (Maver 2017).

Graf 1: Število ekoloških kmetij v sistemu organiziranega ekološkega kmetijstva v Sloveniji med letoma 2008 in 2016

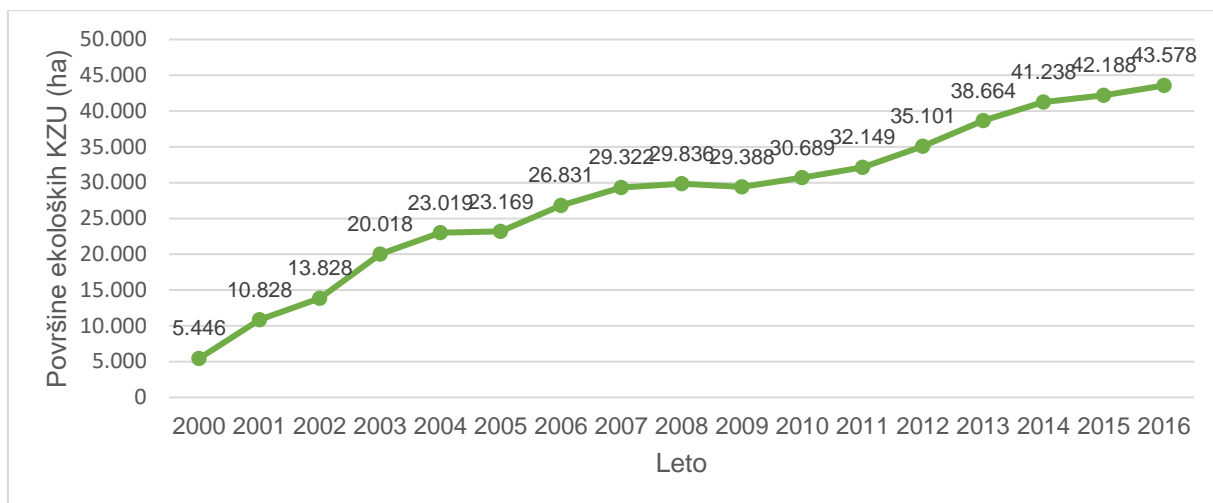
Vir: Maver 2017

Graf 1 prikazuje rast števila ekoloških kmetij in kmetij v preusmeritvi v Sloveniji. Število obeh je od leta 2008 do 2016 naraščalo. Po zadnjih podatkih iz leta 2017 je razvidno, da se je število ekoloških kmetij od leta 2015 povečalo za 9 %, kar predstavlja s 3.518 ekološkimi kmetijami (2.933 kmetij že zaključilo preusmeritev) 5 % od vseh kmetij v Sloveniji in s približno 46.052 ha ekoloških KZU 9 % od vseh v Sloveniji (Maver 2017). Tudi dinamiki gibanja števila ekoloških kmetij in števila KZU sta si podobni, kar prikazujeta sledeča grafa 2 in 3 (Špehar 2015).

Graf 2: Dinamika naraščanja števila kmetij v sistemu organiziranega ekološkega kmetijstva Sloveniji med letoma 2000 in 2016

Vira: Špehar 2015 in Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016a

Graf 3: Dinamika naraščanja KZU ekološke pridelave v Sloveniji med letoma 2000 in 2016

Vira: Špehar 2015 in Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016a

Ekološko kmetijstvo v Sloveniji še pridobiva pomen, saj so številne možnosti za njegov razvoj v geografski pestrosti (Praper Šipek 2013) in v specifičnih naravnih razmerah (Premužič 2016).

Koroška regija je beležila hiter porast števila ekoloških kmetij med letoma 1998 in 2002, od leta 2007 do 2010 je bila rast zelo počasna (Podmenik 2012). Po podatkih Špeharjeve (2015), ki je na podlagi internih podatkov MKO (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje) (preglednica 1, str. 29), smo analizirali uvrščenost Koroške statistične regije po številu ekoloških kmetij med vsemi slovenskimi regijami od leta 2008 do 2014. Leta 2008 se je Koroška uvrščala na drugo mesto, takoj za Savinjsko regijo. Že leta 2009 se je pomaknila mesto nižje, kjer je bila tudi leta 2010. Leta 2011 se je pomaknila na četrto mesto in nato med letoma 2012 in 2014 celo na peto mesto. Iz teh podatkov razberemo, da je v regijah, ki so po številu ekoloških kmetij prehitele Koroško, število ekoloških kmetij naraščalo mnogo hitreje, kot na Koroškem. Ostale regije kažejo hitro in konstantno rast, v Koroški i regiji pa se je trend rasti upočasnili. Kot je prikazano v preglednici 1, se je število ekoloških kmetij na Koroškem med letoma 2008 in 2010 zmanjšalo (Špehar 2015), leta 2009 se je zmanjšala tudi površina ekoloških KZU (Podmenik 2012).

Preglednica 1: Število kmetij v sistemu organiziranega ekološkega kmetijstva Slovenskih regijah med letoma 2008 in 2014

REGIJA	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Pomurska	52	59	69	79	93	112	119
Podravska	196	206	213	237	277	312	337
Koroška	244	238	243	245	258	273	286
Savinjska	362	358	386	404	453	432	583
Zasavska	57	59	60	63	65	81	112
Spodnjeposavska	54	53	68	80	97	120	154
Jugovzhodna	196	203	213	237	257	293	306
Osrednjeslovenska	239	247	259	270	294	321	319
Gorenjska	190	188	189	192	205	228	252
Notranjsko-kraška	153	153	164	174	204	221	239
Goriška	240	236	242	254	280	316	337
Obalno-kraška	84	96	112	128	199	240	255
Slovenija	2.067	2.096	2.218	2.363	2.682	3.049	3.299

Vir: Špehar 2015

Preglednica 2 (Špehar 2015) prikazuje povprečno velikost ekoloških kmetij in strukturo ekološko obdelanih KZU po slovenskih statističnih regijah leta 2014. Razvidno je, da so med regijami velike razlike v deležu ekološko obdelanih površin od vseh KZU. Povprečje v Sloveniji

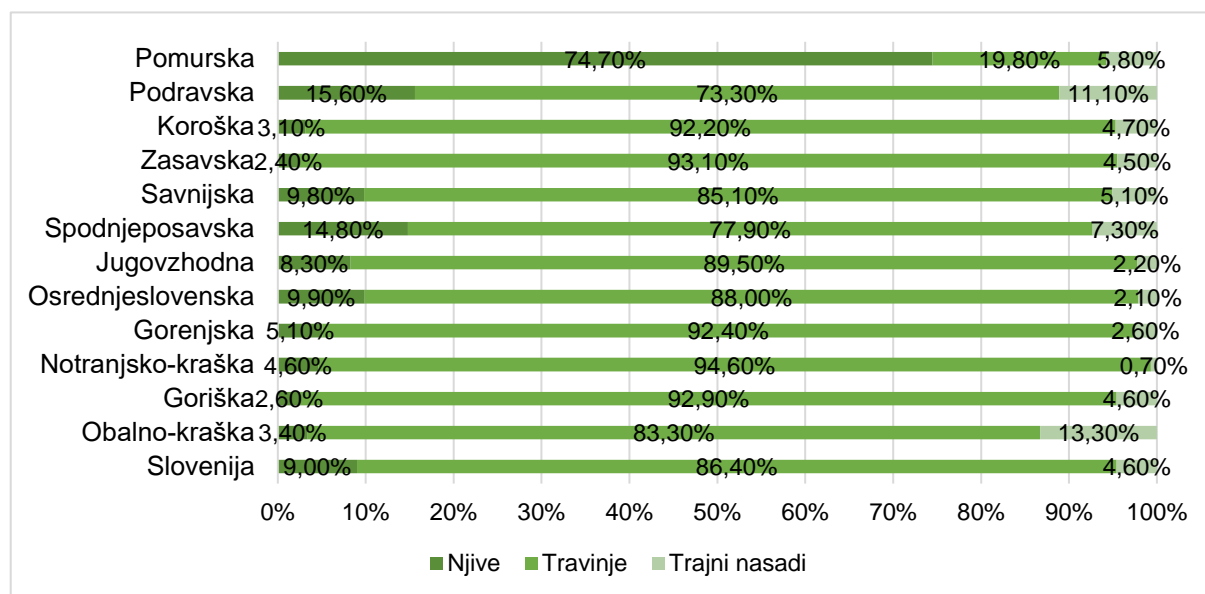
je 8,1 % ekološko obdelanih površin glede na vse KZU, Koroška se uvršča na peto mesto med regijami in je s 14 % nad slovenskim povprečjem. Po povprečni velikosti so Koroške ekološke kmetije pod slovenskim povprečjem, saj se uvrščajo med manjše (Špehar 2015).

Preglednica 2: Povprečna velikost kmetij v sistemu organiziranega ekološkega kmetijstva in sestava ekoloških KZU v Slovenskih regijah leta 2014

REGIJA	Povprečna velikost ekološkega kmetijskega gospodarstva	Delež ekoloških, glede na vse KZU	Njive (ha)	Trajni nasadi (ha)	Travinje (ha)
Pomurska	10,8	1,8	954,8	73,9	254,5
Podravska	8,2	3,3	430,4	305,3	2.021,8
Koroška	10,3	14,0	90,2	138,1	2.211,3
Savinjska	9,0	7,6	516,0	269,9	4.487,0
Zasavska	9,8	17,0	26,4	49,9	1.025,0
Spodnjeposavska	8,8	3,9	201,9	99,1	1.058,9
Jugovzhodna	17,9	10,4	454,6	122,1	4.900,3
Osrednjeslovenska	11,7	5,9	368,5	78,4	3.282,4
Gorenjska	9,7	6,9	23,9	63,4	2.262,3
Notranjsko-kraška	27,7	29,3	307,8	47,2	6.276,5
Goriška	14,6	15,7	126,4	225,9	4.578,9
Obalno-kraška	13,0	19,3	112,3	440,5	2.751,1
Slovenija	12,5	8,1	3.713,2	1.914,5	35.610,0

Vir: Špehar 2015

Iz grafa 4 (str. 30) je razvidno, da je ekološko kmetijstvo v Sloveniji najbolj zastopano na kmetijsko ekstenzivnih območjih, kjer v strukturi KZU prevladuje travinje. Kjer je delež ekološko obdelanih zemljišč najnižji, je struktura bolj pestra, z večjim deležem njiv in trajnih nasadov. Na Koroškem se na 92,2 % ekoloških KZU obdeluje travinje, 3,1 % je njiv in 4,7 % trajnih nasadov. Graf 4 prikazuje podobno razdelitev v skoraj celotni Sloveniji (z izjemo Pomurske regije). Manjši delež njiv, kot je na Koroškem, imata samo še Goriška in Zasavje, deleža travinja pa imajo več Notranjsko-Kraška regija, Zasavje, Goriška in Gorenjska (Špehar 2015).

Graf 4: Struktura rabe ekološko obdelanih KZU po regijah leta 2014

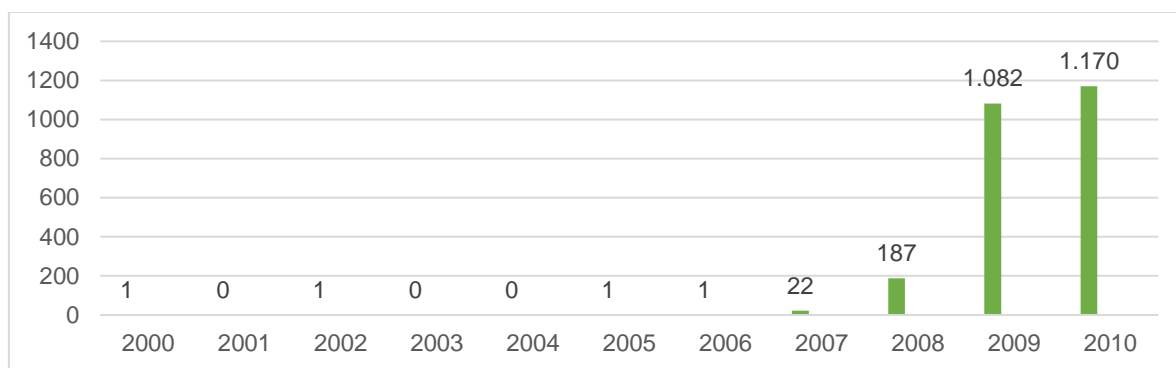
Vir: Špehar 2015

5 ZELENA DELOVNA MESTA

Da se lahko prično uveljavljati ZDM, potrebujemo razvito zeleno gospodarstvo (Premužič 2016), kar smo opisali v poglavju 3. Zeleno zaposlovanje je ena izmed strategij k usmerjevanju gospodarstva v zeleno ekonomijo. Za prehod iz konvencionalnega v zeleno gospodarstvo je potrebno prepoznavanje koncepta ZDM in priložnosti, ki iz njih izhajajo. Približati je treba povpraševanje in ponudbo znanj in spretnosti na trgu dela ter spodbujati razvoj ponudbe zelenih produktov in povpraševanje po le-teh. Potrebna je tudi vzpostavitev pravnega okvirja in program za črpanje sredstev iz javnih in zasebnih virov (predvsem evropskih skladov in programov) (Mednarodni inštitut za ... 2016).

ZDM so nastala skupaj s prizadevanjem EU po varovanju okolja in usklajeni gospodarski rasti (Evropska agencija ... 2016). Razvila so se kot posledica podnebnih sprememb, ki so sprožile mnoge direktive in strategije v politiki (Premužič 2016). Pojma »zaposlovanje« in »okolje« sta se prvič skupaj pojavljala že pred desetletji, čeprav pojem ZDM daje občutek, da je zelena zaposlitev modernejšega izvora. Peters in sod. (2010) so v grafu 5 prikazali, da se je uporaba pojmov ZDM ali »zaposlovanje v čistejših energijah« v Ameriških medijih drastično povečala po letu 2009 (Peters in sod. 2010).

Graf 5: Pojavljanje pojmov »ZDM« in »zaposlovanje v čistih energijah« po letih
Vir: Peters in sod. 2010

Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA) (Evropska agencija ... 2016) navaja, da pojem ZDM opredeljuje različna delovna mesta v različnih sektorjih in vključuje različno delovno silo (Evropska agencija ... 2016). Ustvarilo jih je zeleno gospodarstvo kot novo obliko zaposlitve, ki temelji na skrbi za okolje. ZDM so posredno posledica klimatskih sprememb, neposredno pa nanje vplivajo razne direktive in strategije na različnih upravnih nivojih (Čepelnik 2012 in Premužič 2016). Delovno mesto se lahko opredeli kot zeleno zaradi sektorja, v katerem se nahaja, zaradi uporabe zelene tehnologije ali zaradi zelenega poslovanja. Lahko je nadgrajeno oziroma »ozelenjeno« obstoječe delovno mesto ali pa je nastalo kot posledica novega zelenega trga (Čepelnik 2012). Zeleno zaposlovanje zmanjšuje negativen vpliv na okolje in v širšem smislu pomeni oblikovanje trajnostno naravnanih politik pri delodajalcih, torej v podjetjih ter gospodarstvu (Mednarodni inštitut za ... 2016). Pojavljajo se v tradicionalnih sektorjih, kot sta proizvodnja in gradbeništvo ter v novejših zelenih sektorjih, kot so upravljanje z obnovljivimi viri energije in energetska učinkovitostjo (International labour ... 2016).

ZDM zmanjšujejo obratovalne stroške, pospešujejo napredek, imajo visoko dodano vrednost in prispevajo k zmanjševanju onesnaževanja. Širše gledano so delovna mesta prihodnosti, saj poleg okoljske, rešujejo tudi gospodarsko in socialno krizo (Petkovšek Štakul 2013b). Razvijanje novih in ozelenjevanje obstoječih delovnih mest v zelena lahko družbi zagotovi trajnosten razvoj. S pomočjo ZDM se države, regije in podjetja lažje soočajo z ekonomskimi izzivi trenutne gospodarske krize in s socialnimi problemi, saj dajejo priložnost zaposlovanja ranljivih skupin in tako zagotavljajo višjo kakovost življenja (Petkovšek Štakul 2013d).

ZDM so delovna mesta, ki proizvajajo produkte ali storitve, katerih rezultati so:

1. Okoljski: varovanje okolja, blaženje podnebnih sprememb, zmanjšanje količine izpustov ogljikovega dioksida in drugih nevarnih snovi v ozračje, energetska varnost, ohranjanje naravnih in energetskih virov ...
2. Socialni: omogočanje napredovanja po družbeni lestvici, dostojno delo in življenje, ustvarjanje varne in dobro plačane zaposlitve za revnejše, omogočanje izobraževanja in usposabljanja za manj izobražene, izboljšanje življenjskih pogojev z energetske sanacije objektov ...
3. Ekonomski: moderniziranje domačega proizvodnega sektorja, nadomeščanje delovnih mest, izgubljenih zaradi globalne konkurence, razvoj novih trgov za domače kmetijske proizvode, pomoč pri stabiliziranju gospodarskih razmer na podeželju ... (Peters in sod. 2010).

Dostojnost delovnega mesta je definirana takrat, ko vsebuje socialne in delovne pravice ter dolžnosti, kot so enakost, svoboda, varnost, človeška dostojnost, ki jo ženske in moški dosegajo pod enakimi pogoji (Premužič 2016). Za dostojno delovno mesto se morajo krepiti pravice pri delu in zaposlovanju ter zagotavljati socialno varstvo in socialni dialog. Avtorica Čepelnik navaja: »Pojem dostojno delo se osredotoča na pravico do produktivnega in po lastni želji izbranega dela, pri katerem so pravice zaščitene in zaslužek primeren« in dodaja, da morata biti vključena tudi demokratičnost in enakost spolov. Za socialni dialog naj bi skrbeli sindikati, ki bi delavcem omogočali varnost zaposlitve in dostojno delo (Čepelnik 2012). Zaradi napredka in razvoja novih zelenih tehnologij se lahko pojavljajo nove nevarnosti in tveganja pri delu. To se lahko pojavi, kadar izkušeni delavci izvajajo novejša postopke, za katere niso bili usposobljeni. Pride lahko do razkoraka med delavci, saj bi lahko bili slabše usposobljeni delavci prisiljeni sprejeti slabše delovne razmere (Evropska agencija ... 2016). Čeprav je neko delovno mesto v smislu okoljevarstva zeleno, ob neupoštevanju zahteve po dostojnosti zaposlenih izgubi socialno dimenzijo ZDM (Premužič 2016). Spodaj je navedenih nekaj takšnih primerov:

- pri recikliranju elektronskih naprav je ogrožena varnost delavcev in v nekaterih državah to delo opravljajo otroci (Premužič 2016),
- slabo plačani inštalaterji sončnih celic (Vovk Korže in Globovnik 2014) in
- slabo plačani gradbeni delavci, ki delajo v nevzdržnih razmerah, čeprav je na primer energetska sanacija stavb z vidika varovanja okolja zelo pomembna za gospodarno ravnanje z energijo in eden izmed vodilnih ukrepov za doseganje ciljev Evrope 2020 ter velik potencial za ZDM (Petkovšek Štakul 2014a).

Fundacija Umanotera opozarja, da se vzpostavitev zelenih, kakovostnih, okolju prijaznejših delovnih mest ne bo zgodilo samoiniciativno, ampak so za to potrebni politični okvirji, primerna pravna ureditev in dejavna podpora raziskavam in inovacijam. Dr. Karba meni, da so pri tem pomembni vsi akterji, ki oblikujejo trg dela in zaposlovanja, saj lahko tako prehod v zeleno gospodarstvo omogočijo in podprejo z razvojem potrebnih znanj in veščin ter preprečijo primanjkljaj kadra z znanji potrebnimi za različna ZDM (Petkovšek Štakul 2013c).

ZDM so odvisna od politike, kajti le-ta s strategijami in sporazumi vpliva na ekologijo kot vrednoto pri posameznikih oz. potrošnikih. Ti se pri svojih nakupih morajo odločiti med cenejšimi izdelki in tistimi, izdelanimi na lokalnih ZDM. Kadar izberejo cenejši izdelek, jim je pomembna samo cena, ne pa vplivi na okolje ali prikrašana delovna mesta (Premužič 2016). Vodja projekta »Spodbujamo zelena delovna mesta« navaja javne raziskave, ki kažejo dobro zeleno ozaveščenost Slovencev, vendar državni odločevalci premalo naredijo na tem področju. Raziskave kažejo, da kljub dobri ozaveščenosti večina anketiranih na tem področju naredi zelo malo (Jenko 2013).

5.1 Opredelitev zelenih delovnih mest

Po navedbah UNEP-a absolutne opredelitve ZDM ni, saj je vsako delovno mesto zeleno na drugačen način. Prav tako se bo opredelitev »zelenega« spreminjala čez čas (Čepelnik 2012).

Ker enotna opredelitev ne obstaja, različne študije uporabljajo različne podatke pri svojih interpretacijah ZDM (International labour ... 2013). Organizacija ILO opozarja, da »zaradi odsotnosti jasnih statističnih definicij in pomanjkanja celovitih podatkov t. i. zeleno gospodarstvo in še posebej zelena delovna mesta s statističnega vidika ostajajo neznanka« (Karba in sod 2014). Ravno zaradi neuradne opredelitve števila ZDM ni mogoče izmeriti (Karba in sod 2014), čeprav lahko ravno analiziranje ZDM igra ključno vlogo pri odločanju o prihodnosti zelenega gospodarstva na državnih ravneh (International labour ... 2016). Poleg neenotne opredelitve na področju EU ni mogoče dobiti enotnih, konsistentnih in natančnih podatkov za analiziranje ZDM na državni, gospodarski, podjetni ali individualni ravni. Kriteriji, ki bi natančno opredeljevali določeno ZDM, ne obstajajo, zato isto delovno mesto po eni opredelitvi spada pod ZDM, po drugi pa ne (International labour ... 2013).

Natančna poenotena opredelitev je potrebna za pridobitev osnove za izdelavo statistik in oblikovanje političnih ukrepov (Karba in sod 2014). Zbiranje statističnih podatkov v povezavi z zelenim gospodarstvom je pomembno tudi zaradi razumevanja vplivov podnebnih sprememb na zaposlovanje in za zagotavljanje ukrepov, potrebnih za prehod v zeleno gospodarstvo. Ker ZDM in zeleno gospodarstvo še nimata enotne opredelitve, je zbiranje in analiziranje teh podatkov pomanjkljivo. Štetje ZDM je težavno tudi zato, ker le-ta trenutno še ne spadajo v sistem kategorizacije delovnih mest. Mnogi raziskovalci so se štetja lotevali z anketiranjem ali s pomočjo podatkov o trgu dela. Eden izmed načinov je izpolnjevanje vprašalnika, kjer zaposleni glede na določene kriterije ugotavljajo, ali je njihovo delovno mesto zeleno ali ne (kar ni nujno skladno z opredelitvijo ZDM uporabljeno v tej magistrski nalogi). Obstaja več vrst vprašalnikov različnih avtorjev, vsem pa je skupno to, da se osredotočajo predvsem na okoljski in ekonomski vidik ZDM, redko vključujejo tudi socialnega (Premužič 2016).

V svojih opredelitvah različne organizacije poudarjajo različne vidike ZDM. Evropska unija poudarja dejavnike za doseganje ciljev Evropa 2020, kot so: zmanjšanje brezposelnosti, konkurenčnost evropskega gospodarstva, podnebje, energija, inovacije, socialna vključenost, biodiverziteteta ipd. ILO daje poudarek na dostojna delovna mesta, Evropski statistični urad (Eurostat) pa na sektor okoljskega blaga in storitev (EGSS), varstvo okolja in upravljanje naravnih virov (Karba 2016). V najpogostejši opredelitvi ZDM predstavljajo tista delovna mesta, ki prispevajo k ohranjanju in obnavljanju okolja (Evropska agencija ... 2016).

Različne opredelitve poudarjajo različne vidike ZDM, kot so: skrb za okolje, vpliv na gospodarstvo in socialni vidik; torej prepoznani so trije vidiki, ki se združujejo tudi pod pojmom »trajnostni razvoj«. Pri ekonomskem vidiku je pomemben prehod v zeleno gospodarstvo, okoljski vidik pomeni varovanje in skrb za okolje, socialni pa označuje dostojna in dobra delovna mesta ter prispevanje k osebni rasti (Premužič 2016), kar prikazuje preglednica 3. ZDM so kompleksno sestavljena, saj vsebujejo več konceptov in vidikov. Okoljski in ekonomski vidik ZDM se neposredno povezujeta, saj je zeleno gospodarstvo odvisno od naravnih virov, ki jih ZDM varujejo, obnavljajo in preprečujejo splošno onesnaževanje okolja. Na stičišču obeh je potencial za veliko število ZDM, ki vključuje vse nivoje izobrazbe kadrov. Socialni vidik trajnostnega razvoja gospodarstva določa, da mora ZDM biti nujno tudi dostojno, zdravo in varno (Premužič 2016). ZDM se lahko delijo na posredna in neposredna, pri čemer neposredna proizvajajo zelene izdelke in storitve, posredna pa so povezana z ravnanjem in prodajo zelenih dobrin (Premužič 2016).

Preglednica 3: Opredelitev ZDM z vidika trajnostnega razvoja

OKOLJSKI VIDIK	SOCIALNI VIDIK	EKONOMSKI VIDIK
Varovanje okolja in ekosistemov	Dostojna delovna mesta	Prehod v zeleno gospodarstvo
Blaženje podnebnih sprememb	Osebna rast in omogočanje napredovanja v družbi	Modernizacija proizvodnega sektorja
Zmanjšanje izpustov CO ² in drugih snovi v okolje	Varna in zdravju neškodljiva delovna mesta	Zmanjševanje obratovalnih stroškov
Zmanjšanje količine odpadkov	Ustrezno plačilo	Ustvarjanje dodane vrednosti produktom
Energetska varčnost	Izboljšanje življenjskih pogojev	Razvoj novih trgov (dostop do letih)
Varovanje naravnih virov z zmanjšanjem porabe naravnih virov in surovin	Možnost izobraževanja in usposabljanja	Stabiliziranje razmer na podeželju (policentričen razvoj)
Ohranjanje energentov	Socialna enakost	Nadomeščanje izgubljenih delovnih mest
Lokalnost		Trajnostni razvoj

Viri: Povzeto po Čepelnik 2012, Petkovšek Štakul 2013d, Peters in sod. 2010 in Premužič 2016.

Tudi cilji ZDM so vzporedni okoljsko, gospodarsko in socialno komponento trajnostnega razvoja:

- Okoljski cilji: Široko gledano je rezultat ZDM dobrina ali storitev, ki dosega katerega izmed naslednjih okoljskih izidov:
  - Varovanje okolja: ohranjanje okolja in njegova povrnitev v prejšnje stanje (Evropska agencija ... 2016), zmanjšanje količine odpadkov, remediacija, recikliranje (Peters in sod. 2010), zmanjšanje svetlobnega in zvočnega onesnaževanja ter drugih vplivov na krajino (Mednarodni inštitut za ... 2016), strmenje k zaščiti, ohranjanju ter obnovi ekosistemov, biotske raznovrstnosti (Čepelnik 2012) in habitatov (Mednarodni inštitut za ... 2016).
  - Blažitev podnebnih sprememb: zmanjšanje emisij toplogrednih plinov (Evropska agencija ... 2016) ter drugih škodljivih izpustov v vodo, tla in zrak.
  - Energetska varnost: manjša odvisnost od labilnih in neprijaznih tujih virov energije.
  - Ohranjanje naravnih virov in energije: povečanje energetske učinkovitosti in spodbujanje obnovljivih virov energije (Evropska agencija ... 2016), manjša poraba vode, energije in drugih naravnih virov, izboljšanje energetske učinkovitosti stavb ter zeleni transport (Peters in sod. 2010).

Na regionalni in nacionalni ravni imata ZDM in zeleno gospodarstvo še dva cilja:

- Socialni: poudarja socialno vključenost, pravičnost, dostojno delo, omogoča prebivalstvu v revnejših območjih usposabljanja, izobraževanja, revitaliziranje revnejših območij z opremljanjem in izoliranjem domov, z namenom nižjih stroškov ogrevanja (Peters in sod. 2010).
- Gospodarski: prispevek k zelenemu gospodarstvu (Petkovšek Štakul 2013d), oživljanje domače obrti, ponovno odpiranje podjetij in delovnih mest, ki so bila izgubljena zaradi globalne nekonkurenčnosti, odpiranje novih trgov za kmetijske produkte in podobno (Peters in sod. 2010).

Našteta načela ZDM upoštevajo skozi celotni življenjski cikel izdelkov in storitev (Petkovšek Štakul 2013d). Podjetja s pomočjo ZDM zmanjšujejo negativen vpliv na okolje v različnih segmentih, kot so zaposlovanje, logistika, pridelava, predelava, obdelava, skladiščenje, prodaja, servis, 3R (»reduce, reuse, recycle«) rokovanje z izdelki in podobnih (Mesojedec 2011). »Zelena delovna mesta so odraz družbene odgovornosti skupnosti, kar pomeni, da

imajo tukaj bistveno vlogo končni uporabniki s svojo izbiro«, citira avtorica Petkovšek Štakul (2013d). Poudarja, da je potrebno biti pazljiv pri izvoru ekološko pridelane hrane, saj je transport temu nazivu neprimeren. Treba je zagotoviti manjše količine embalaže takšnih proizvodov, ki sicer končajo kot odpadki. ZDM so lokalno usmerjena, ustvarjajo dodatno vrednost in spodbujajo trajnostni razvoj (Petkovšek Štakul 2013d). Tudi avtorica Premužič (2016) meni, da je potrebna neodvisnost od globalnih verig (Premužič 2016).

Avtorica Petkovšek Štakul opisuje ZDM kot delovna mesta, ki v primerjavi s konvencionalnimi, zmanjšujejo porabo energije in surovin, minimalizirajo količino odpadkov, emisij in skrbijo za ekosistem skozi ves življenjski cikel izdelkov. Dodaja še, da takšni izdelki prispevajo k zelenemu gospodarstvu, ki je snovno učinkovito, nizkoogljično, socialno vključujoče ter izboljšuje blaginjo prebivalcev in poudarja njihovo socialno enakost. Na Finskem poudarjajo tudi lokalnost ZDM, ki prispeva k večji kakovosti življenja prebivalcev določenih območij in ne centralizirajo samo večjih mest. Avtorica Petkovšek Štakul zaključuje, da so ZDM tista, ki so usmerjena lokalno, zmanjšujejo stroške in slab vpliv na okolje ter hkrati ustvarjajo dodano vrednost in trajnostni razvoj (Petkovšek Štakul 2013d).

Fundacija Umanotera ZDM opredeljuje sledeče: »Zelena delovna mesta so dostojna delovna mesta v zelenem gospodarstvu, predvsem v sektorju okoljskega blaga in storitev ter v ozelenjevanju procesov v drugih sektorjih, kjer čistejše alternative ne obstajajo« (Spodbujamo zelena ... 2016). Slednja ni omejena na dejavnosti, katerih glavni namen je varstvo okolja, ampak je zastavljena širše (Karba in sod 2014). ZDM se po opredelitvi Umanotere nahajajo v zelenem gospodarstvu ali pa podpirajo prehod v zeleno gospodarstvo tudi v sektorjih, ki načeloma niso namenjeni varovanju okolja, v primeru, da za slednje ne obstajajo čistejše alternative (Petkovšek Štakul 2014a).

Organizacija ILO v svoji opredelitvi poudarja ne-okoljsko komponento, in sicer dostojnost delovnega mesta: »Zelena delovna mesta so dostojna delovna mesta, ki prispevajo k ohranjanju ali ponovni vzpostavitvi trajnostnega okolja, bodisi v tradicionalnih sektorjih, kot sta predelovalna in gradbena industrija, bodisi v novih, nastajajočih zelenih sektorjih, kot so npr. obnovljivi viri energije in energetska učinkovitost« (Karba in sod 2014). Slika 6 prikazuje, kje se na trgu zaposlovanja po opredelitvi ILO nahajajo ZDM. S temno zeleno barvo prikazuje dve ločeni področji ZDM. Prvo so delovna mesta v sektorjih, kjer so rezultat dela okoljsko blago in storitve. Drugo področje so delovna mesta v zelenih, okolju prijaznih proizvodnih procesih. ILO prepozna ZDM v obeh področjih, vendar le pod pogojem, da so le-ta delovna mesta tudi dostojna (International labour ... 2016).

Slika 6: Prikaz ZDM (temno zeleno območje) po opredelitvi Mednarodne organizacije dela
Vir: International labour ... 2016

Kot največjega generatorja ZDM v globalnem merilu ILO označuje kmetijski sektor. Z naložbami v znanje, infrastrukturo na podeželju in povezovanjem manjših kmetij je mogoče

doseči bolj zelene in inovativne kmetijske prakse. Kmetijstvo želijo preusmeriti v obliko ekološkega kmetijstva, ki je po njihovem najbolj trajnostna kmetijska praksa (Kopunovič 2016).

V Evropski uniji so ZDM pogosto opredeljena kot delovna mesta v sektorju okoljskega blaga in storitev (EGSS) in na ta način jih beleži Evropski statistični urad (Eurostat) (Karba in sod 2014). Večina Evropskih institucij pod ZDM štejejo tista delovna mesta, ki stremijo k pozitivnemu učinku na okolje (Petkovšek Štakul 2013a). To so vsa delovna mesta v sektorju obnovljivih virov energije in ekološkega kmetovanja. Po tej opredelitvi se ne upošteva »zelena tranzicija«, ki poteka v sektorjih, ki niso del EGSS. S pomočjo slednje opredelitve Eurostat beleži promet, uvoz in zaposlenost (Karba in sod 2014). Evropska komisija v okviru zaposlitvenih potencialov ZDM opredeljuje širše, kot vsa delovna mesta, ki so od okolja odvisna ali pa so ustvarjena, nadomeščena ali na novo definirana (v smislu delovnih veščin, metod dela, okolju prijaznejših delovnih profilov itd.) za potrebe tranzicije v zeleno gospodarstvo (Karba in sod 2014). Očitna prednost opredelitve Eurostata in konkretnega navajanja dejavnosti je v tem, da to omogoča merjenje prometa, izvoza in zaposlenosti v EGSS. Po drugi strani pa opredelitev, ki temelji na dejavnostih, ne more upoštevati »zelene tranzicije«, ki (ne) poteka v ostalih gospodarskih sektorjih (sektorjih, ki niso del EGSS). Sektor okoljskega blaga in storitev prav tako ne vključuje delovnih mest v zelenih procesih. Glede letih sicer še ni jasne odločitve, saj imajo nekatere dejavnosti (npr. rudarstvo, jeklarstvo, cementarstvo) kljub optimizaciji procesov še vedno negativne vplive na okolje, zato ne bi bilo smiselno, da bi se delovna mesta v teh procesih upoštevala kot zelena (Karba in sod. 2014). Evropska unija kljub razpravam že uporablja opredelitev Eurostata kot edini mednarodni standard za merjenje ZDM, ki ga uporablja večina evropskih držav. To omogoča tudi primerjavo med državami. Kljub temu se med državami EU pojavljajo razlike klasifikacije ZDM, zato podatki o zaposlitvi med državami niso neposredno primerljivi (Karba in sod. 2013).

Opredelitev Združenih držav Amerike (ZDA) je nastala pod vodstvom Urada ZDA za statistiko dela (BLS, Bureau of labor statistic), ki ZDM opredeljuje kot: »Delovna mesta v podjetjih, ki proizvajajo blago ali ponujajo storitve, ki koristijo okolju ali ohranjajo naravne vire. So delovna mesta, na katerih obveznosti delavcev vključujejo spremembe proizvodnih procesov podjetja v smeri večje okoljske prijaznosti ali manjše rabe naravnih virov.« Upoštevajo delovna mesta, katerih produkti koristijo okolju in naravnim virom, kjer podjetja z izboljšavami procesov prispevajo k ohranitvi okolja in virov (Karba in sod 2014).

Tudi UNEP poudarja, da so to dostojna delovna mesta, ki prispevajo k ohranjanju ali obnavljanju okolja v kmetijstvu, industriji, upravnih in storitvenih dejavnostih, raziskovanju in razvoju (Sapač in Brilly 2017). Delovno mesto je lahko v osnovi zeleno, saj je njegov produkt opredeljen kot zelen, vendar zaradi neprimernih delovnih razmer, škode na zdravju delavcev in okoljske škode tega ne moremo šteti med ZDM. Zato UNEP opozarja, da morajo biti ZDM enako prijazna za okolje, kot so dostojna za zaposlene (Čepelnik 2012).

Mednarodna konfederacija sindikatov (ITUC) ZDM opredeljuje široko kot delovna mesta, ki zmanjšujejo vpliv podjetij in gospodarstva na okolje ob hkratnem zagotavljanju dostojnih življenjskih pogojev in spoštovanjem delovnih pravic vseh delavcev (Sapač in Brilly 2017).

V magistrski nalogi smo kot zeleno upoštevali tisto delovno mesto, ki upošteva vsa načela trajnosti, torej okoljski, ekonomski in socialni vidik ter se nahaja v proizvodih in procesih. Na podlagi raziskave smo ustvarili svojo opredelitev ZDM. V vseh naslednjih poglavjih smo za potrebe primerjave in predstavitve potencialov operirali z obstoječimi podatki, ki morda ne odražajo naše opredelitve. Naša opredelitev se glasi:

»Zelena delovna mesta se nahajajo v dejavnostih, ki so usmerjene v ohranjanje in izboljševanje vseh komponent okolja, ustvarjajo dobrine ali storitve, ki so zelene skozi njihov celotni življenjski cikel ali so ustvarjene v zelenih procesih, kjer zaposleni opravljajo zdravju neškodljivo, socialno varno in primerno plačano delo.«

5.2 Strategije in politike, ki urejajo področje ZDM

Nacionalne in evropske okoljske politike sicer redko obravnavajo neposredno ZDM, vendar preko upravljanja trajnostnega razvoja in zelenega gospodarstva vplivajo tudi na le-ta (Karba in sod 2014). ZDM je potrebno teoretično in praktično ločiti od ostalih ne-zelenih oblik zaposlovanja, saj država s svojimi ukrepi, kot so cenejše kmetijske površine, omejevanje uvoza kmetijskih izdelkov in spremembe v davčni ureditvi pri določenih delovnih mestih, lahko posredno pritegne ljudi na ZDM (Premužič 2016). Strategije, ki upravljajo trajnostni razvoj na svetovni, evropski in državni ravni, so: Kjotski protokol (1997), Agenda 21 (1992) in Agenda 21 za Slovenijo, Lizbonska strategija (2000) in Evropa 2020 (2010) (Čepelnik 2012).

Za vzpostavitev ustreznega podpornega sistema zelenemu gospodarstvu in ZDM je potrebno sodelovanje akterjev, kot so zasebna in javna podjetja, kmetije, ministrstva, občine, javne agencije, izobraževalne in raziskovalne organizacije, zavodi za zaposlovanje, mediji, sindikati ter gospodinjstva in posamezniki. Nujno je tudi dobro načrtovanje, namenski politični ukrepi in tudi ambiciozna zelena podjetja. Za razvoj ZDM Karba (2014) predlaga naslednje ukrepe:

- naložbe (subvencije, podporne sheme, zelena proračunska reforma ...),
- razvoj znanj,
- ekoinovacije,
- okoljski standardi in predpisi,
- dvig okoljske ozaveščenosti (Karba 2014).

V ta namen slovenska vlada načrtuje ukrepe, pri katerih računa na sredstva evropske kohezijske politike. Ti ukrepi so:

- vezanje lokalnih zaposlitvenih in inovativnih projektov na ustvarjanje ZDM in po potrebi zagotavljanje ustreznega usposabljanja,
- podpiranje socialnih podjetij, ki zaposlujejo ranljive skupine in povezovanje z ZDM,
- vključevanje znanja s področja zelenega gospodarstva in trajnostnega razvoja v programe usposabljanja ter
- promocija in uvajanje oblik dela, skladnih z družbenimi in demografskimi značilnostmi lokalnega območja ter ozelenitev delovnih mest (Vlada RS 2016).

Organizacija ILO je izdala program za razvoj ZDM s šestimi prioritetami, ki se lahko aplicira na državne ali regionalne nivoje zaposlovanja. Omenjene prioritete so:

- analiza trgov dela in zaposlovanja,
- praktična obravnava ozelenjevanja podjetij,
- razvoj ZDM na področju ravnanja z odpadki in recikliranja,
- energetska učinkovitost,
- preprosta tranzicija v zeleno gospodarstvo in
- prilagajanje klimatskim spremembam (Premužič 2016).

S pomočjo teh točk lahko pristojni organi poskrbijo najprej za prehod iz konvencionalnega v zeleno gospodarstvo, nato pa vplivajo še na ustvarjanje ZDM.

Poleg neenotne opredelitve tudi pomanjkanje znanja o ZDM lahko razvoj le-teh omejuje, zato se je treba posvetiti temu izzivu. Treba je paziti, da programi zelenega usposabljanja ne presežejo povpraševanja po zelenih izdelkih in storitvah, kar bi povzročilo težavo pri zaposlovanju sicer visoko usposobljenega kadra. Pri razvoju znanj o ZDM lahko politiki pomagajo naslednje točke:

- ozelenitev šolskih in študijskih programov,
- vzgoja v duhu socialnega in družbeno odgovornega prebivalstva,

- vključitev zelenih znanj v vseživljenjsko učenje,
- sofinanciranje programov prenosa znanj,
- ozelenjevanje izobraževanja izobražencev,
- usposabljanje kadra projektantov,
- podpora znanju in veščinam s strani podjetništva,
- ozelenitev podjetniškega mentorstva, vajeništva in podpore »start-up« podjetjem,
- izobraževanje javnega sektorja na vseh ravneh,
- ozelenjevanje javnih del,
- podpore samozaposlovanju in
- posredovanje pri prehodu delovne sile k bolj zelenim poklicem (Karba in sod. 2014 v Premužič 2016).

S pojavom trajnostnega razvoja in zelenih oblik gospodarjenja so se začeli na fakultetah pojavljati poklici, ki so namenjeni pridobivanju znanj, ki so potrebna za ZDM. Visoka šola za varstvo okolja Velenje je bila navedena kot primer izobraževalne institucije, ki usposablja študente neposredno za zelene poklice (Zelena delovna ... 2016).

5.2.1 Evropska in slovenska zakonodaja s področja ZDM

Za prehod v zeleno gospodarstvo in posledično uveljavljanje ZDM je pomemben namenski in integrirani politični okvir, podpora raziskovalnemu in inovacijskemu sektorju ter primerna pravna ureditev (Petkovšek Štakul 2013c). Evropska unija se zadnja leta sistematično loteva urejanja ZDM, saj jih prepoznava kot potencial za reševanje problemov okolja. Za doseganje ciljev okoljske politike si pomaga z različnimi programi:

- Sedmi okoljski akcijski program: predvideva prihodnost ob upoštevanju omejitev planeta, krožnega gospodarstva, prehod v nizkoogljično družbo, odporne ekosisteme,
- Podnebno – energetskega sveženj 2030: stremi k zmanjšanju toplogrednih plinov, povečanjem deleža obnovljivih virov energije in izboljšanju energetske učinkovitosti,
- Strategija Evropa 2020: je usmerjena v trajnosten in vključujoč razvoj gospodarstva preko raziskav, inovacij, razvoja, zaposlovanja, izobraževanja, socialnega vključevanja, odpravljanja revščine in podnebnih sprememb ter
- Obzorje 2020: podpira znanje in raziskave, usmerja industrijo v razvoj in inovacije, in reševanju krize v Evropski uniji (Kopunovič 2016).

Slednje politike so med sabo komplementarne in težijo k družbeno-gospodarsko-okoljskemu ravnovesju in razvoju. Upoštevanje pravil in ciljev teh politik lahko vodi k ustvarjanju novih delovnih mest, krepi učinkovitost in konkurenčnost gospodarstva in spodbuja razvoj znanosti in inovacij ter celosten prehod na krožno oziroma zeleno gospodarstvo (Kopunovič 2016).

5.2.2 Strategija Evropa 2020

Evropska unija je leta 2010 izdala desetletno strategijo Evropa 2020, ki spodbuja trajnostni, nizkoogljični, z viri učinkovit in konkurenčen razvoj gospodarstva. Predvsem prehod na nizkoogljično družbo vpliva tudi na novo definiranje delovnih mest v skoraj vseh sektorjih, kjer se pojavljajo ZDM (Spodbujamo zelena ... 2016b). Cilji strategije Evropa 2020 so zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, povečanje porabe energije iz obnovljivih virov in zmanjšanje rabe primarne energije (Čepelnik 2012). Za doseganje ciljev Evropa 2020 bodo potrebne korenite spremembe in sodelovanja med vsemi stopnjami izobraževalnega sistema, gospodarstvom, javnim sektorjem in civilno družbo (Spodbujamo zelena ... 2016a). Le tako naj bi celotna gospodarska rast bila zelena (Evropska agencija ... 2016). Za Slovenijo se predvideva 75 % stopnja zaposlenosti (za starostno skupino 20-65 let), tudi s pomočjo ZDM (Spodbujamo zelena ... 2016a).

5.3 Ovire za razvoj ZDM in njihove slabosti

Po mnenju Karbe razvoj ZDM ovirata birokracija in slabo poznavanje postopkov na področju podjetništva. Meni, da je predstavitev dobrih praks dobra promocija ZDM, saj je le-teh tudi v Sloveniji že kar nekaj. Podobnega menja so na Biotehniški šoli v Šempetru pri Gorici, kjer sogovorniki menijo, da je v Sloveniji premalo znanja s področja podjetništva, kar predstavlja oviro pri odpiranju lastnih delovnih mest, ter da so viri informacij preveč razdrobljeni po različnih ustanovah, zato bi bilo smiselno informacije zbrati na enem mestu in tako pomagati mladim (Željan 2014). Avtorica Petkovšek Štakul (2013d) v svojem članku navaja, da so ZDM odraz družbene odgovornosti širše skupnosti, kjer imajo bistveno vlogo končni porabniki produktov s svojo izbiro. Opozarja na nevarnost ekoloških izdelkov, ki so do potrošnikov pripotovali od daleč in na tiste, ki so pakirani v velike količine embalaže (Petkovšek Štakul 2013d).

V nadaljevanju smo opisali nekaj primerov argumentiranih kritik in ovir za ZDM.

Ameriški avtorji Peters, Eathington in Swenson ugotavljajo pomanjkanje akademskih člankov, objavljenih v strokovnih in znanstvenih revijah na temo zelenega gospodarstva in ZDM. Iz tega razloga pojma nista natančno opredeljena in ni osnovnih okvirjev, znotraj katerih bi lahko potekale natančne, veljavne in zanesljive analize in interpretacije s tega področja (Peters in sod. 2010).

Danskemu okoljevarstveniku Bjørnu Lomborgu, vodji Københavnskega centra Copenhagen Consensus in profesorju na københavnski poslovni fakulteti, se zdijo obljube o širjenju ZDM zavajajoče in pretirane. Opozarja, da širjenja zelenih služb v prihodnosti ni mogoče zagotoviti (Zelena delovna ... 2016) in ugotavlja, da napovedano število novih delovnih mest na področju zelene energetike temelji na ocenah prehoda iz fosilnih goriv na obnovljive vire energije, ki so preveč optimistične, načrtovane prehitro, preveč enostavno in množično. Delovna mesta v tem sektorju bi lahko škodila konkurenčnosti med ostalimi podjetji in družbami (Lesjak 2011). Meni, da bo zelena zaposlitev težko nadomestila delovna mesta, ki bi se zaradi ZDM zaprla. Prav tako meni, da ne more nihče zagotoviti boljšega plačila za nova ZDM v primerjavi s konvencionalnimi delovnimi mesti in opozarja, da nekateri ekonomski modeli nakazujejo na nižjo splošno zaposlenost. Težave za ZDM vidi tudi v manj učinkovitem in dražjem delovanju zelene energije v primerjavi s fosilnimi gorivi (Zelena delovna ... 2016).

Prav tako Michaels in Murphy (2009) iz vidika energetskega sektorja opozarjata na preveč optimistične napovedi za zeleno zaposlitev in izgubljanje običajnih delovnih mest zaradi odpiranja ZDM (Čepelnik 2012). V svoji raziskavi sta analizirala štiri študije o predvidenih koristih Ameriških vladnih programov za razvoj ZDM in ocenjujeta, da so vse študije osnovane na nepopolni ekonomski analizi in zaradi tega precenjujejo neto koristi političnih priporočil (Michaels in Murphy 2009). Avtorja navajata, da je v zadnjem stoletju število zaposlenih na kmetijah upadalo. Menita, da je to znak napredka v gospodarstvu in ekonomiji v ZDA. Ameriška vlada želi obrniti trend in zagotoviti več delovnih mest na kmetijah, kar po njunem mnenju pomeni samo zvišanje cen hrane in zmanjšanje obsega drugih sektorjev. Problem vidita v dvojnem štetju in prištevanju novih delovnih mest, brez upoštevanja zapiranja obstoječih. Opozarjata še, da se morajo pri finančnih podporah sredstva zmanjšati v drugih sektorjih, da se lahko zagotovijo v zelenem (Michaels in Murphy 2009).

Raziskovalci Univerze v Illinoisu (ZDA) so obravnavali različne trditve glede ZDM in prišli do zaključka, da je tematika preveč abstraktna in jo zagovarja omejena interesna skupina, ki ustvarja javno mnenje. Problem vidijo v preveč optimističnih napovedih o zaposlitvah v zelenem sektorju in neenotni opredelitvi ZDM (Čepelnik 2012).

Avtor Calzada Alvarez (2009) opozarja, da dokument Evropske komisije, ki določa znižanje toplogrednih plinov in hkrati tudi omenja priložnosti za odpiranje velikega števila ZDM, ni predvidel negativnih posledic, ki jih lahko prinese odpiranje ZDM. Prepozna predvsem deficit

pri odpiranju običajnih delovnih mest in ukinjanju obstoječih delovnih mest, kar se bo zgodilo zaradi novega zelenega sektorja. S programi subvencij in investicij v času prehoda na obnovljive vire energije je Španija ustvarila 50.200 ZDM. Na podlagi izračunov investicij in s povprečnimi vložki v delovno mesto avtor ugotavlja, da za vsako ustvarjeno ZDM uničijo in neustvarijo 2,2 delovni mesti v drugih sektorjih (Calzada Alvarez 2009 v Čepelnik 2012).

Marsh in Miers (2012) sta izvedla podobno raziskavo kot Calzada Alvares (2009) in prišla tudi do podobnih ugotovitev. Navajata, da se v Veliki Britaniji v sektorju obnovljive energije z vsakim novo ustvarjenim ZDM izgubi 3,7 običajnih delovnih mest. Na Škotskem vlada vlaga manj investicij v obnovljive vire, vendar je v tem sektorju večja koncentracija ZDM, zato avtorja menita, da je izguba običajnih delovnih mest manjša (Marsh in Miers 2012 v Čepelnik 2012). Člane UNEP-a skrbi dejstvo, da zaposlitve v zeleni ekonomiji ne naraščajo dovolj hitro. Razlog vidijo v cenejšem »ogljicnem trgu« in velikem finančnem vložku, potrebnim za uvajanje zelene zaposlitve. Problem vidijo v neenakomerni razporeditvi ZDM, ki je v razvitem svetu bolj gosta kot v državah v razvoju. Tam obstoječa delovna mesta niso vedno primerna za ozelenitev, saj niso dostojna in so slabo plačana (Čepelnik 2012).

Pri ustvarjanju ZDM je pomembno dejstvo, da je cilj blaginja in dobrobit zaposlenih, ne njihovo čim večje število, navaja Hughes (2011). V nasprotnem primeru bi se lahko zaposlovalo veliko večje število delavcev za proizvodnjo enake količine produkta in tudi veliko nižjo plačo. Zaposlovanje večjega števila ljudi predstavlja višje stroške, ki se izplačajo le takrat, kadar je dodatna proizvodnja zaradi večjega števila zaposlenih bolj cenjena, kot stroški (Hughes 2011).

V člankih, kjer avtorji kritizirajo ZDM, so opredeljena različna mnenja. Največkrat kot problem navajajo stroške novonastalih ZDM in izgubo obstoječih delovnih mest (Čepelnik 2012). Avtorica Čepelnik navaja še besede strokovnjaka za korelacijo zaposlitev in okolja, Michaela Rennerja, ki pravi, da so izgube običajnih delovnih mest zaradi uvajanja ZDM možne, vendar je treba na proces gledati dolgoročno in upoštevati vpliv porabe energije in podnebne spremembe (Čepelnik 2012).

5.4 Stanje zelenih delovnih mest v Sloveniji

Po podatkih Umanotere trenutno v svetovnem merilu na ZDM dela 2,3 milijona zaposlenih. Nekateri strokovnjaki ocenjujejo, da bo v prihodnosti število le-teh naraslo na 20 milijonov. Študija »RE-thinking 2050« predvideva veliko manjše število, in sicer 6,1 milijonov ZDM (Zelena delovna ... 2016). V EU naj bi bilo glede na vsa delovna mesta zelenih le 3,25 %, vendar je odstotek različen od države do države. Največ ZDM ima Danska, nato Švica in Norveška. Največja potreba po ZDM se v EU pojavlja v kmetijstvu, ribištvu in gozdarstvu (Premužič 2016).

Leta 2013 je bilo aktivno zaposlenih 67,2 % prebivalcev Slovenije. Pojavilo se je pomanjkanje novih delovnih mest, kar je posledica finančne in gospodarske krize. Po Strategiji Evropa 2020 ima Slovenija cilj zaposlenost prebivalcev starih med 20 in 64 let povečati na 75 %. Na tem mestu se kaže možnost odpiranja ZDM na mnogih področjih, vendar je pred tem potrebno vzpostaviti povezavo med političnimi ukrepi na trgu dela (kreiranje novih delovnih mest, usposabljanja, izobraževanja, spodbujanje zaposlovanja) in ukrepi za prehod v zeleno gospodarstvo (Vlada RS 2016). Razvoj ZDM bi Sloveniji prinesel povečanje konkurenčnosti gospodarstva in zmanjšanje stopnje brezposelnosti. Po mnenju Umanotere bi »zelena delovna mesta lahko zapolnila vrzel skoraj 100.000 delovnih mest, ki zeva med trenutno in ciljno 75-odstotno stopnjo zaposlenosti v starostni skupini 20–64 let do leta 2020« (Lokar 2014).

K temu bi pripomogli z naslednjimi ukrepi:

- povečanje števila in obsega kmetijskih zemljišč, zlasti ekoloških kmetij,
- namesto izvoza razvoj lesne predelovalne dejavnosti z višjo dodano vrednostjo,

- izboljšanje energetske učinkovitosti zgradb,
- izboljšanje proizvodnje obnovljivih virov energije,
- razvoj zelenega turizma na lokalnih virih (Premužič 2016) in
- povečanje obsega recikliranja in ponovne uporabe (Karba in sod. 2013).

Slovenija ima dobre naravne danosti, ki imajo potencial za ozelenitev njenega gospodarstva, vendar morajo v to smer začeti delovati še politika in sistem zaposlovanja. Potrebne so spremembe v politiki zaposlovanja in na trgu proizvodov. Prvi korak proti temu cilju bi bilo ozelenjevanje energetskega sektorja, prometa, industrije in kmetijstva. Pomembno bi bilo tudi preoblikovanje izobraževalne politike, ki bi morala vključevati različne programe usposabljanja, ki bi bili pomemben dejavnik politike trga dela v Sloveniji (Premužič 2016). »Predvsem pa je treba najti kompromis med gospodarstvom in podnebnimi spremembami,« navaja avtorica Čepelnik (2012). Prilagajanje na podnebne spremembe prinaša stroške, ki jih večina podjetij še vedno dojema kot nedobičkonosne naložbe in ne kot konkurenčno prednost. Ozelenjevanje gospodarstva prinaša tudi nova ZDM in popolno ali delno ozelenjevanje obstoječih delovnih mest, kjer so pomembni vodstvo podjetja in sami zaposleni (Čepelnik 2012). »Slovenija torej ima naravni potencial, ima podjetja, sposobne ljudi in znanje, ki lahko državi omogočijo prehod na zeleno gospodarstvo in ustvarijo zelena delovna mesta« navaja Premužičeva (2016).

Po letu 2005 je zaradi slabjenja gospodarstva Slovenija postala nezanimiva za zaposlitev (Premužič 2016). Pri razvoju ZDM jo lahko ovirajo naslednja dejstva, ki bi ob primernem upravljanju lahko postala priložnosti za razvoj:

- nizka stopnja prehranske samooskrbe,
- slabe snovne in energetske učinkovitosti,
- staranje prebivalstva,
- čedalje večji deleži družinskih proračunov slovenske družine se nameni osnovnim življenjskim potrebam (Vovk Korže in Globovnik 2014) ter
- izseljevanje mladega izobraženega kadra v tujino (Premužič 2016).

Na število ZDM z zaposlovanjem vplivajo zasebna in javna podjetja ali kmetije. Čeprav neposredno ne vzpostavljajo ZDM, imajo posreden vpliv na zaposlovanje v zelenem gospodarstvu. Na interes deležnikov za ustvarjanje ZDM v Sloveniji vplivajo:

- poznavanje ZDM in priložnosti, ki jih prinašajo,
- usmeritev države v trajnostni in zeleni razvoj,
- primeren pravni in davčni okvir,
- črpanje evropskih sredstev,
- znanje in spretnosti,
- primeren izobraževalni sistem ter
- razvoj trga zelenih izdelkov in storitev (Premužič 2016).
-

Organizaciji ILO in UNEP razvrščata ZDM v šest sektorjev. To so:

- kmetijstvo,
- gozdarstvo,
- obnovljiva energija (hidroenergija, vetrna, sončna, geotermalna energija, biomasa),
- zeleno gradbeništvo,
- zeleni transport in
- industrija in recikliranje (Čepelnik 2012).

Podatki iz leta 2014 kažejo, da je bilo v Sloveniji v sektorju okoljskega blaga in storitev približno 30.000 delovnih mest, kar predstavlja le 3 % vseh delovnih mest, vendar ustvarijo več kot 10 % BDP in več kot 12 % izvoza države. Takšna delovna mesta so zato nadpovprečno kakovostna in prav takšno imajo tudi dodano vrednost (Željanič 2014). Po podatkih Karba in

sod. (2014) je razvidno, da je 88 % vseh ZDM prihajalo iz štirih dejavnosti: predelovalne dejavnosti, upravljanje z vodami in odpadki, kmetijstvo in gradbeništvo (Karba in sod 2014).

ZDM se nahajajo v sektorjih, kjer prispevajo k ohranitvi in obnovi kakovosti okolja (Čepelnik 2012), administracije, turizma in kmetijstva (Center RS za ... 2013). Takšna oblika zaposlitve je možna v vseh tipih podjetij iz vseh sektorjev, tako v urbanih kot podeželskih območjih ter v vseh nivojih gospodarskega razvoja države (Mednarodni inštitut za ... 2016). Največja potreba po ZDM v EU se pojavlja v sektorju kmetijstva, gozdarstva in ribištva, ki je ocenjen na 26,67 % vseh potreb po zelenih zaposlitvah (Vovk-Korže in Globovnik 2014). Fundacija Umanotera največkrat poudarja potencial na področjih, ki glede na sonaravni kapital Slovenije obetajo največ, kot so: ekološko kmetijstvo, področje učinkovite rabe obnovljivih virov energije, ravnanja z odpadki, trajnostnega turizma, trajnostne verige lesa in socialnega podjetništva. Ta delovna mesta se naslanjajo na lokalne naravne in človeške vire, ki morajo biti dobri, če želimo potencial za ZDM tudi uresničiti (Jenko 2013). Ista delovna mesta pa prepozna tudi avtorica Premužič (2016), ki meni, da bi zeleno zaposlovanje v teh sektorjih pripomoglo k zmanjšanju vplivov na okolje, povečalo konkurenčnost, zmanjšalo stopnjo brezposelnosti ter decentraliziralo porabo regionalnih virov. Navaja še potenciale na področjih samooskrbe, v dejavnostih, povezanih z lesom in ostalimi naravnimi materiali, učnim turizmom in turizmom na podeželju. Primeri podjetij, ki delujejo na teh področjih v Sloveniji, obstajajo, ampak delovna mesta v njih niso prepoznana kot zelena (Premužič 2016). Delodajalci ZDM naj bi celotno podjetje vodili po načelih trajnostnega razvoja (Zelena delovna ... 2016). Avtorica Mesojedec (2011) navaja, da lahko ozelenijo tudi drugi poklici, če podjetje zaposlenim zagotovi možnost zelenega poslovanja in delovanja. Zaposleni tako z zelenimi tehnikami poslovanja, podjetje pa z okolju prijaznim načinom pridelave, predelave, obdelave, nabave, logistike, skladiščenja, prodaje, poprodajnih aktivnostih in servisa, sooblikujejo trajnostni razvoj (Mesojedec 2011). Iz podjetniškega vidika se na ZDM proizvajajo dobrine ali nudijo storitve, ki koristijo okolju, na primer zelena gradnja objektov in zeleni transport. Vseeno ti proizvodi niso vedno osnovani na zelenih procesih in tehnologijah. Zato se ZDM med sabo razlikujejo po »količini« doprinosa pri prehodu na ozelenene procese (International labour ... 2016).

Po izračunih strokovnjakov in članov nevladnih organizacij je potenciala za ZDM do leta 2020 več kot 250.000 (Petkovšek Štakul 2014) na izbranih področjih, kot so ekološko kmetijstvo, gozdno-lesna veriga, ravnanje z odpadki in trajnostni turizem (Karba 2014). Od tega ocenjujejo, da bi bilo na novo nastalih mest približno 50.000 (Petkovšek Štakul 2013d), drugo bi bila ozelenela obstoječa delovna mesta, ki so prav tako do okolja prijaznejša in energetsko učinkovitejša (Željan 2014). V Sloveniji je prepoznan potencial za 85.675 novih ZDM v ekološkem kmetijstvu, predvsem na področju prehranske samooskrbe (Vlada RS 2016). Na Inštitutu za trajnostni razvoj ocenjujejo, da » ... v primeru, da se poveča obseg ekološkega kmetovanja, to pomeni, da se poveča število ZDM tudi na vseh ostalih navedenih področjih« (Brecelj 2014), ki so opredeljena kot sekundarna ZDM. Potencial za ZDM ne razlikuje med neto in bruto učinki na zaposlovanje. Na primeru ekološkega kmetijstva lahko vidimo, da se pri novo ustvarjenih 10.000 ZDM, istočasno zmanjša določeno število delovnih mest v konvencionalnem kmetijstvu, zato je neto učinek na zaposlovanje nekoliko manjši kot bruto potencial za zaposlitev na ZDM (Karba in sod. 2013), kar je bilo podrobneje opisano v poglavju 5.3. Vlada RS potencial vidi tudi v lesnopredelovalni industriji (50.000 mest), obnovljivih virih (22.000 mest) in na področju ravnanja z odpadki (8.000 mest) (Petkovšek Štakul 2014b). Zeleno gospodarstvo spodbuja popravilo in ponovno uporabo izdelkov. Iz tega razloga naj bi bili izdelki dražji, dlje obstojni ter po končani uporabi ne bi postali odpadek. To bi predstavljalo tudi odpiranje novih delovnih mest za potrebe vzdrževanja, popravil, nadgradnje, recikliranja, ponovne uporabe in predelave različnih izdelkov (Premužič 2016).

6 ZELENA DELOVNA MESTA V EKOLOŠKEM KMETIJSTVU

Ekološko kmetijstvo zahteva več fizičnega/človeškega dela, kar lahko predstavlja priložnost za odpiranje delovnih mest, potencialno tudi ZDM (International labour ... 2016). Ima pozitiven vpliv na celotna podeželska območja, kjer ustvarja nova delovna mesta, osvešča o pomembnosti lokalne pridelane hrane ter spreminja in bogati vrednote prebivalstva (Premužič 2016). Pri vseh potencialih za ZDM v ekološkem kmetijstvu je pomembno, da morajo biti vsa delovna mesta dostojna in po navajanjih UNEP-a upoštevati pogoje svobode, enakosti, varnosti in dostojanstva ter zagotavljati zaščito pravic, ustrezna plačila, nadomestila in socialno varnost (Herren in sod. 2011). Ob ne-upoštevanju teh načel, delovno mesto na ekološki kmetiji ni zeleno, kjer kot primer navajamo kmetijo iz Trebnjega, kjer delovna sila 2,5 PDM (polnovrednih delovnih moči) opravi število delovnih ur, ki ustreza količini 5 PDM (PDM – opredeljuje ga površina kmetijskih zemljišč in obseg dela, ki je potreben za njihovo obdelavo) (Kukenberger 2017). Menimo, da zaradi prevelikega obsega dela glede na število zaposlenih vsi socialni kriteriji niso izpolnjeni. Cilj lastnikov kmetije je zato zagotoviti in izplačati plačo za najmanj še dve delovni mesti PDM (Kukenberger 2017). Naraščanje zaposlenosti v kmetijstvu bi vključevalo bolj delovno intenzivne zelene kmetijske prakse, upravljanje in ohranjanje ekosistemov, raziskave, razvoj ter izobraževanje ruralnega prebivalstva o uporabi zelenih kmetijskih tehnologij (Bianco 2016).

Zagotavljanje in ustvarjanje delovnih mest v kmetijstvu je eden izmed temeljev dolgoročne strategije razvoja podeželja v Sloveniji (Vlada RS, 2016a). Umanotera navaja, da se ZDM na področju kmetijstva najdejo v sektorju ekološkega kmetijstva in v dejavnostih, ki so povezane z ekološko pridelavo hrane (Karba in sod. 2014). Ga. Karba navaja, da je v ekološkem kmetijstvu število ZDM omejeno, saj je omejena količina rodovitne zemlje, velik pa je potencial v sektorjih neposredno in posredno povezanih z njimi (sekundarna ZDM) (Željan 2014).

6.1 Potenciali za ZDM v ekološkem kmetijstvu

Program UNEP v ekološkem kmetijstvu vidi potencial za ZDM na podeželju, saj bi le-ta pripomogla k zmanjševanju revščine, čistejšim tehnologijam trajnostnega obdelovanja krajine in okolja ter samim kmetom pomenila manjše okoljske in gospodarske stroške, nastale s kmetijstvom (Čepelnik 2012). Goran Petkovšek je leta 2014 navedel, da je bilo na 2.700 ekoloških kmetijah v Sloveniji 3.100 zaposlenih (Petkovšek Štakul 2014a). Zaposlitev na kmetiji pomeni, da je delavec oz. kmet invalidsko, pokojninsko in zdravstveno zavarovan od kmetijske dejavnosti (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo ... 2016d). V primeru, da bi se vse slovenske kmetije odločile za preusmeritev v ekološko kmetijstvo, bi se na njih lahko uvedlo 87.000 zelenih in ozelenjenih delovnih mest. Če bi se jih za ekološko kmetijstvo odločila petina, pa okoli 17.000 (Petkovšek Štakul 2014a). Le-to je možno zaradi vedno večjega povpraševanja po ekoloških živilih (Čepelnik 2012). ZDM imajo potencial v dopolnilnih dejavnostih na kmetijah, na primer predelavi živil, trženju in turizmu. Nastajajo tudi sekundarna (posredna) ZDM. Avtorica Brglez (2016) v svojem magistrskem delu navaja: »Kolikor večji je delež ekološke pridelave v državi, toliko več ZDM se ustvari sekundarno. Ekološko kmetijstvo je torej velik generator ZDM ne le v kmetijstvu, temveč tudi v vseh z njim povezanih sektorjih.« ZDM bi se v sektorju ekološkega kmetijstva pojavljala v živilski predelovalni obrti in industriji, trženju, industriji strojev in opreme, raziskovanju, prenosu znanja (usposabljanje, izobraževanje, svetovanje) in podobno (Brglez 2016). Nova ZDM v ekološkem kmetijstvu se obetajo veterinarjem, dobaviteljem ekološke krme, ponudnikom hlevske opreme in drugih storitev v živinoreji. Kot dodatne poklice z vidika zelenjadarstva, sadjarstva, pridelave žit in ostale pridelave hrane, je zaposlitveni potencial tudi na področju varovanja rastlin, v sistemu rastlinske pridelave, na področju znanstvenega raziskovanja in prehrane rastlin. Razen pridelave hrane omogoča dodatne zaposlitve pri predelavi, distribuciji in končni maloprodaji ekološko pridelane hrane. Ekološko kmetijstvo je mogoče le s primernimi investicijami v raziskave in izgradnjo objektov, ki bi skrbeli za rodovitnost tal, učinkovito izrabo voda, biološke

čistilne naprave, primerno raven mehanizacije in trajnostno verigo dobave za trgovine in podjetja. Tudi tukaj je potencial za odpiranje novih delovnih mest, ki bi se s tem ukvarjala (Čepelnik 2012). Majhne in srednje velike kmetije imajo potencial za investicije v bioplinarne za proizvodnjo čiste oblike metana, ki se lahko uporablja za kuhanje, ogrevanje ali generiranje energije, odpadki iz proizvodnje metana pa za bogatenje prsti. Priložnosti za ZDM so tudi v procesu kontrole in certificiranja ekoloških kmetij, kjer so potrebna posebna znanja in usposabljanja s področja kmetijstva in okoljevarstva za kakovostno opravljanje nalog (Herren in sod. 2011).

6.2 Primeri dobre prakse

Ugotovili smo, da je kakovostne primere dobre prakse ZDM težko najti zaradi pomanjkanja enotne opredelitve le-teh. Čeprav menimo, da je bila metodologija pomanjkljiva, smo vseeno analizirali primere dobre prakse, ki jih je zbrala Umanotera v dokumentu Zelena delovna mesta: dobre prakse: Katalog 2014 (Brecelj 2014).

6.2.1 Primer dobre prakse iz Slovenije: Mlekarna Krepko

Mlekarna Krepko je podjetje, ki slovensko certificirano ekološko pridelano mleko predeluje v različne mlečne proizvode. Njihovi proizvodi so zelo kakovostni in imajo visoko biološko vrednost. Zaradi uporabe lokalno pridelanega mleka mlekarna zmanjšuje ogljični odtis, ki ga povzroča transport in podpira lokalne pridelovalce in lokalno samooskrbo z ekološkimi živili (Brecelj 2014). Njihove vrednote pri zaposlovanju so kreativnost in fleksibilnost pri delu, partnerski odnos pri zaposlenih, spoštljiv odnos do okolja in družbe ter globalno razmišljanje (Mlekarna Krepko 2017). Mlekarna Krepko zaposluje 30 ljudi iz lokalnega okolja, neposredno pa zagotavlja obstoj ZDM tudi na kmetijah, od koder dobavljajo mleko (Brecelj 2014).

6.2.2 Primer dobre prakse iz tujine: Podjetje Sonnetor

Avstrijsko podjetje Sonnetor podpira male podeželske kmetije z dolgo tradicijo z namenom prodaje njihovih ekoloških izdelkov, kot so čaj, zelišča, začimbe, hrana ipd. Podjetje poudarja družbeno in okoljsko odgovornost, saj njihov poslovni model temelji na vključevanju lokalnih partnerjev iz najožjega lokalnega okolja. Poleg matičnega Avstrijskega, ima podjetje še hčerinsko podjetje na Češkem. Skupaj zaposlujejo 195 ljudi in sodelujejo s 120 kmetijami. Izdelke pod svojo blagovno znamko prodajajo v več kot 45 državah pa svetu. »Sonnetor v matičnem in hčerinskemu podjetju zagotavlja ZDM na podeželju, z zagotavljanjem odkupa, predelavo in trženjem pa tudi posredna ZDM na kmetijah, ki jim dobavljajo ekološka zelišča« (Brecelj 2014). Podobno vlogo ima tudi slovensko društvo Skupina proizvajalcev ekološkega sadja, ki ima lastno blagovno znamko za ekološko sadje z nazivom »Bio s kmetij« (Ocepek 2017).

7 REZULTATI

7.1 Območje raziskave: Koroška statistična regija

Koroška statistična regija se nahaja v severovzhodni polovici slovenskega ozemlja in na stiku Centralnega in Južnega Alpskega gorovja. Na severu meji na Republiko Avstrijo, kjer se z njo stika 8 občin na približno 100 km dolgem pasu (Regionalna razvojna agencija ... 2017). Na sliki 7 je razvidno, da Koroška na jugu meji na Savinjsko, na vzhodu pa na Podravsko regijo.

Slika 7: Umestitev Koroške statistične regije v Sloveniji in njene občine

Vir: Regionalna razvojna agencija ... 2017

Koroška regija sestoji iz goste rečne mreže (Regionalna razvojna agencija ... 2017); trije največji vodotoki Drave, Meže in Mislinje (c3-Alps 2017) poimenujejo tudi tri rečne doline: Dravsko, Mežiško in Mislinjsko dolino. Manjši vodotoki imajo hudourniški značaj (Statistični urad RS 2017). Koroška sodi med manjše Slovenske regije in ima v 12 občinah (Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje, Ravne na Koroškem, Mislinja, Dravograd, Muta, Vuzenica, Radlje ob Dravi, Podvelka, Ribnica na Pohorju in Mestna občina Slovenj Gradec) (Regionalna razvojna agencija ... 2017) 144 naselij (c3-Alps 2017). Središče regije je na stičišču Raven na Koroškem, Dravograda in Slovenj Gradca (Regionalna razvojna agencija ... 2017). Doline obdajajo hribovja in gorovja, ki regijo geografsko delijo na dve enoti: Alpsko visokogorje - Vzhodne Karavanke in Alpsko hribovje - Strojna, Kozjak in Pohorje. Najvišja točka je Kordeževa glava na 2.125 metrih nadmorske višine na Peci. Na Pohorju se pojavljajo visoka barja z jezeri (c3-Alps 2017). Prevladujejo iglasti gozdovi, kjer so lesne zaloge in letni gozdni prirastki med najvišjimi v Sloveniji (Bijol 2011). Podnebje je gorsko celinsko in prehodno celinsko (c3-Alps 2017). Natura 2000 pokriva približno 27 % regije, kamor spadajo območja na Pohorju, ob reki Dravi in Geopark Karavanke (Regionalna razvojna agencija ... 2017).

Na Koroškem je gostota cestnega omrežja 1,48 km javnih cest na kvadratni kilometer, kar je nižje od Slovenskega povprečja, ki znaša 1,92 km javnih cest na km² (Bijol 2011). Regija je izrazito slabo prometno povezana s središčem države in ostalimi regijami, saj nima avtoceste, poleg tega so lokalne ceste v izredno slabem stanju (Sonjak in sod. 2015) in preobremenjene (Horvat 2010). Slabo je tudi železniško omrežje in sistem javnega prometa (Sonjak in sod. 2015). Naselja so najpogostejše razložene oblike. Zaselki in večja naselja so nastajala vzporedno z razvojem industrije ali pa so se razvila ob večjih rekah. Izjema je Slovenj Gradec, ki je srednjeveškega nastanka. Značilne so samotne kmetije z do 1.300 metri nm. v. (Bijol 2011) in celki, ki so kmetije s kmetijskimi zemljišči in gozdom v enem kosu (c3-Alps 2017).

Leta 2013 je v Koroški statistični regiji prebivalo 71.390 prebivalcev (Bajželj 2016), ki po povprečni starosti sodijo med najmlajše v Sloveniji. Delež prebivalcev starih 65 let ali več je na Koroškem eden najnižjih v Sloveniji, kar pomeni ugodno starostno sestavo prebivalstva (Statistični urad RS 2017). Koroška je na predzadnjem mestu po selitvenem prirastu, saj so se po podatkih Statističnega urada leta 2016 odselile 4 osebe več, kot priselile (Bajželj 2016).

Januarja 2017 je bilo na Koroškem 3.243 brezposelnih oseb (Zavod Republike ... 2017a), stopnja brezposelnosti je bila 10,7 odstotna (Zavod Republike ... 2017). Registrirana brezposelnost Koroške je nad Slovenskim povprečjem. Najvišja se pojavlja v Dravski dolini (Sonjak in sod. 2015). Stopnja registrirane brezposelnosti je bila septembra 2016 najvišja v občinah Vuzenica (12,3 %), Podvelka (12,1 %) in Radlje ob Dravi (11,5 %), kjer je, poleg občin Dravograd (10,8 %) in Ribnica na Pohorju (10,8 %), stopnja višja od povprečja v Sloveniji (10,3 %). Glede na celotno regijo je bila stopnja brezposelnosti na Koroškem z 9,9 % pod slovenskim povprečjem (Valič 2016). Leta 2016 je stopnja brezposelnosti nihala med 12,2 % in 9,8 %, kar je Koroško uvrščalo na 6. mesto po stopnji brezposelnosti v Sloveniji, kjer je bilo povprečje med 10,3 % in 12,9 % (Zavod Republike ... 2017). Pomanjkanje delovnih mest je glavni izziv Koroške regije, saj se v zadnjih letih beleži strm upad le-teh. Leta 2013 je brezposelnost v občinah Radlje ob Dravi, Podvelka in Ribnica na Pohorju preseгла kritično mejo 17 %. Po eni strani se potrebe delodajalcev po kadrih zmanjšujejo, po drugi pa se kaže pomanjkanje določenih profilov, ki jih ni niti na trgu dela, niti ne v procesu izobraževanja, kar se vidi po nepodeljenih kadrovskih štipendijah. Med brezposelnimi je veliko mladih in tistih z visoko izobrazbo. Prav mladi se po zaključku študija redko vračajo v regijo. To je tudi posledica slabšega dostopa do osnovnih javnih sredstev na podeželju (Sonjak in sod. 2015). V letu 2014 je bila razlika med brezposelnostjo moških in žensk, poleg Pomurske regije, največja na Koroškem (Bajželj 2016). Kot v preteklosti se še danes v kovinarski in lesni industriji na Koroškem zaposluje več ljudi, kot v katerikoli drugi regiji v Sloveniji, ki skupno ustvarita največji delež bruto dodane vrednosti regije (Horvat 2010). Po podatkih Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES) število zaposlenih v sektorju kmetijstva, lova, ribištva in gozdarstva niha. Po podatkih za leto 2014 se je v tem sektorju bilo zaposlenih 170 ljudi na Koroškem, registriranih pa je bilo registriranih 41 samostojnih podjetnikov z 42 zaposlenimi osebami (Žagar 2015). Glede na povprečno neto plačo zaposlenih se je Koroška leta 2014 uvrščala na 6. mesto med regijami (Bajželj 2016). Septembra 2016 je bilo na Koroškem samozaposlenih 798 kmetov, največ v občinah Slovenj Gradec (177), Dravograd (107) in Mislinja (98) (Valič 2016), število kmetijskih gospodarstev tega leta pa je bilo na Koroškem 2.893 (Podatkovni portal ... 2017). V letu 2014 je Koroška regija ustvarila 2,8 % nacionalnega BDP-ja, preračunano na prebivalca (14.485 EUR/preb.), kar jo uvršča na četrto najnižje mesto v Sloveniji. Petdeset odstotkov je v BDP prispevala industrija (Bajželj 2016).

Preglednica 4 prikazuje statistične podatke in kazalce, ki so se nam zdeli pomembni za lažjo predstavitev značilnosti Koroške statistične regije.

Preglednica 4: Kazalci za Koroško statistično regijo

Podatki / kazalci	Koroška regija	Slovenija	Vir informacij
Površina	1.041 km ²	20.273 km ²	(Sonjak in sod. 2015).
Število občin	12	212	(Sonjak in sod. 2015).
Število prebivalcev (2013)	71.390	2.059.114	(Bajželj 2016)
Naravni prirast (2013)	58	123	(Bajželj 2016)
Skupni selitveni prirast (2012)	-268	3325	(Sonjak in sod. 2015).
Povprečna mesečna bruto plača (2014)	1.534 €	1.637 €	(Podatkovni portal ... 2017)
Delovno aktivno prebivalstvo (2014)	27.088 preb.	798.792 preb.	(Bajželj 2016)

Stopnja registrirane brezposelnosti (2016)	Med 12,2 in 9,8	Med 12,9 in 10,4	(Zavod Republike ... 2017)
BDP na prebivalca (2015)	15.103 €	18.693 €	(Statistični urad RS 2017a)
KZU (2013)	20.384 ha	897.769 ha (2010) (Podatkovni portal ... 2017)	(Bajželj 2016)
Delež ekoloških kmetij (2010)	10,11 %	7,9 %	(Sonjak in sod. 2015).
Delež Natura 2000	27 %	37,16 %	(Regionalna razvojna agencija ... 2017)
Delež površine, pokrite z gozdom	58,4 %	68 %	(Sonjak in sod. 2015).
Dolžina avtocest (2012)	0 km	675,2 km	(Sonjak in sod. 2015).
Investicije v varstvo okolja (kot % regionalnega BDP)	0,6 %	1,0 %	(Sonjak in sod. 2015).

Koroška statistična regija je v skoraj vseh kazalcih razvoja¹ pod slovenskim povprečjem in še povečuje svoj zaostanek, saj je po kazalcih razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnostih, izraženih z indeksom razvojne ogroženosti za obdobje 2014-2020, uvrščena na 8. mesto med vsemi 12 regijami v Sloveniji (Sonjak in sod. 2015). Zaznane so velike razlike med občinami znotraj regije (Bijol 2011), kar prikazuje spodnja preglednica 5.

Preglednica 5: Kazalci razvitosti in ogroženosti Koroške regije po občinah

Občina	Število preb. leta 2014 (Statistični urad RS 2017b)	Povprečna bruto plača na zaposleno osebo leta 2014 v € (Statistični urad RS 2017b)	Delež zaposlenih delovno aktivnih občanov leta 2014 v % (Statistični urad RS 2017b)	Stopnja registrirane brezposelnosti leta 2014 v % (Statistični urad RS 2017b)	Število prejemnikov denarnih socialnih pomoči na 1000 preb. leta 2011 (Statistični urad RS 2017c)
Črna na Koroškem	3.400	1.461,15	52	9,3	40-59
Dravograd	8.900	1.360,29	56	13,6	40-59
Mežica	3.600	1.574,56	54	11,5	40-59
Mislinja	4.650	1.252,46	60	10	20-39
Muta	3.450	1.362,08	45	11,7	40-59
Podvelka	2.400	1.190,57	49	16,7	60-79
Prevalje	6.750	1.331,36	56	11,9	40-59
Radlje ob Dravi	6.300	1.350,44	54	15,6	40-59
Ravne na Koroškem	11.300	1.528,78	55	12,9	60-79
Ribnica na Pohorju	1.200	1.228,65	53	16,2	60-79
Slovenj Gradec	16.800	1.429,64	58	13,6	20-39
Vuzenica	2700	1.228,19	57	12,9	40-59
Slovenija	2.061.623	1.540,25	57	13,1	42

¹ Kazalci razvitosti: BDP/preb., bruto dodana vrednost na zaposlenega, bruto osnova za dohodnino/preb. in št. delovnih mest na št. aktivnega prebivalstva. Kazalci ogroženosti: indeks staranja preb., stopnja regionalne brezposelnosti in stopnja zaposlenosti. Kazalci razvojnih možnosti: povprečno št. let šolanja, opremljenost s komunalno infrastrukturo, delež Nature 2000 in poseljenost (Bijol 2011).

Podatki zadnjega stolpca preglednice 5 se nanašajo na osebe, ki so v letu 2011 prejemale vsaj eno vrsto socialne pomoči. Različne oblike denarne socialne pomoči so dodeljene prebivalcem, ki si sami ne morejo zagotoviti preživetja z delom, dohodki iz premoženja, nadomestili ali drugimi načini. Število prejemnikov teh pomoči se razlikuje med občinami. Na ravni Slovenije je teh bilo 42 na 1000 prebivalcev, kar pomeni, da je v treh koroških občinah bilo število prejemnikov zagotovo višje, kot je povprečje v Sloveniji (Podvelka, Ravne na Koroškem, Ribnica na Pohorju). Sedem občin je po številu prejemnikov spadalo v isto kategorijo, kot je povprečje v Sloveniji, vendar je v kateri izmed občin lahko število precej višje, saj kategorija sega od 40 do 59 prejemnikov. V dveh občinah je bilo število prejemnikov nižje od povprečja v Sloveniji (Mislinja in Slovenj Gradec) (Statistični urad RS 2017b). Stolpec 2 prikazuje povprečne plače na zaposlene osebe leta 2014 po koroških občinah in povprečno v Sloveniji. Preračunano na povprečje na Koroškem, povprečna plača znaša 1.358,18 € na zaposlenega, kar je za 182,07 € nižje od Slovenskega povprečja. Tretji stolpec prikazuje delež zaposlenih delovno aktivnih občanov po občinah. V 9 občinah je bil ta delež nižji od povprečja v Sloveniji. Stopnja registrirane brezposelnosti je v 5 občinah višja, kot je povprečje v Sloveniji, kar prikazuje četrti stolpec (Statistični urad RS 2017b). V primerjavi z ostalimi regijami ima Koroška regija (s 14,8 % oseb) sedmo najvišjo stopnjo tveganja revščine (najvišja Spodnje-Posavska regija 19,9 %, najnižja Notranjsko-Kraška 11,3 %) (Urad Vlade RS ... 2016).

Koroška velja za eno najstarejših industrijskih regij v Sloveniji, kjer se je od 17. stoletja naprej razvijalo rudarstvo, nato železarstvo in lesna industrija ter kasneje še kovinsko predelovalna industrija, proizvodnja avtomobilskih komponent in strojogradnja. Slednje dejavnosti tudi danes največ prispevajo k izvozno usmerjenemu gospodarstvu regije (Regionalna razvojna agencija ... 2017). Konec 19. stoletja se je večina industrijskih obratov zaprla. Ohranila se je železarna na Ravnah na Koroškem, ki se je po drugi svetovni vojni razvila v jeklarno, kjer je še danes eno najpomembnejših zaposlitvenih središč na Koroškem (Dretnik 2010). Gospodarska kriza, ki se je začela leta 2007, je glede na analizo kazalcev Bijolove (2011), Koroško regijo prizadela bolj kot ostale regije. Meni, da je vzrok v strukturni dejavnosti Koroške regije. Navaja, da je veliko podjetij na Koroškem odvisnih od avtomobilske industrije, ki je bila ena izmed bolj prizadetih panog zaradi krize globalnega gospodarstva (Bijol 2011).

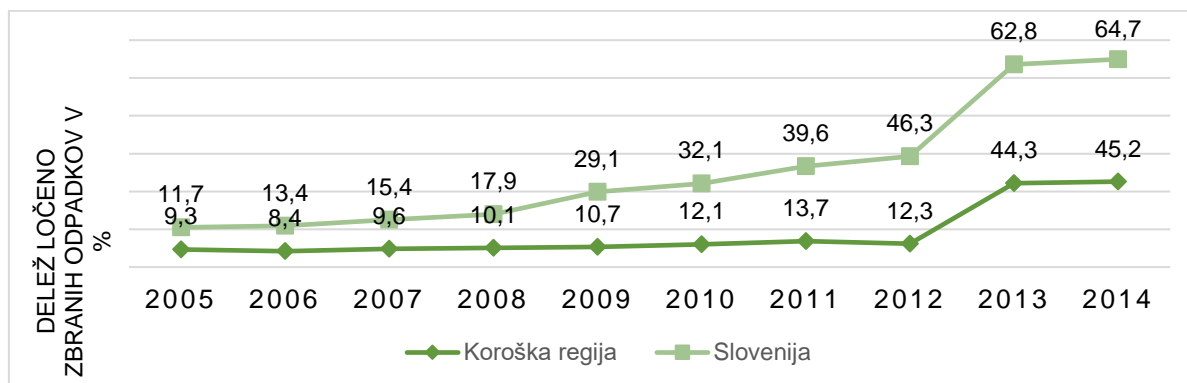
7.1.1 Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2014 -2020

V Regionalnem razvojnem programu za Koroško razvojno regijo 2014 – 2020 (RRP 2014-2020) je kot eden izmed ključnih potencialov za razvoj regije prepoznano kmetijstvo. Znotraj tega potenciala sta ekološko kmetijstvo in trženje njegovih proizvodov cilja, ki se morata spodbujati. Velik pomen pripisujejo naravni in kulturni dediščini na podeželju ter tradicionalnim kmečkim znanjem in veščinam. To prepoznavajo kot možnost za ohranjanje in ustvarjanje delovnih mest ter trajnostni razvoj podeželja na Koroškem. Program vsebuje ukrepe, ki spodbujajo ekološko kmetijstvo in tudi druge, z njim povezane dejavnosti. V razvojni prioriteti 1: Konkurenčnost in znanje, v investicijskem področju 1.3: Kmetijstvo, gozdarstvo in razvoj podeželja, so predvidene aktivnosti, ki načrtujejo tudi svetovanje in pomoč pri usmerjanju v ekološko kmetijstvo. Sicer ima celotno investicijsko področje cilj ohraniti in izboljšati proizvodne potencialne kmetijstva, kakovost bivanja na podeželju, povečati stopnjo trajnostne lokalne samooskrbe s kmetijstvom, izboljšati usposobljenost kmetov in ustvariti nova delovna mesta na kmetiji in podeželju. V sklopu slednjega je Regionalna razvojna agencija za Koroško regijo (RRA Koroške) predlagala projekt z naslovom Vzpostavitev zelenih delovnih mest v Koroški učni regiji (Sonjak in sod. 2015).

7.1.2 Okolje in onesnaženost

Po sredstvih, namenjenih za investicije v varstvo okolja (delež od regionalnega BDP), se je Koroška leta 2014 z nekaj več kot 2 % uvrščala na drugo mesto od vseh Slovenskih regij. Nastalo je najmanj komunalnih odpadkov na prebivalca, vendar je izmed vseh Slovenskih regij bilo na Koroškem najmanj odpadkov zbranih ločeno. Najmanj je bilo tudi vode, prečiščene pred

izpustom. Od odpadkov iz proizvodnih in storitvenih dejavnosti je bilo 9,3 % nevarnih odpadkov, kar je višje od slovenskega povprečja, ki znaša 3,7 % (Bajželj 2016). Graf 6 (str. 49) prikazuje delež ločeno zbranih komunalnih odpadkov od vseh nastalih med leti 2005 in 2014. Med letoma 2012 in 2013 se je delež ločeno zbranih odpadkov zvišal iz 12,3 na 44,3 % (Bajželj 2016). Vidimo lahko, da je do leta 2012 bilo ločeno zbiranje odpadkov na Koroškem daleč pod povprečjem Slovenije. Z nastankom zbirnih centrov se je delež začel dvigati in se približuje slovenskemu povprečju.

Graf 6: Ločeno zbrani komunalni odpadki od vseh nastalih v Koroški regiji po letih
Vir: Bajželj 2016

Zaradi težke industrije se je v drugi polovici 20. stoletja pojavila degradiranost okolja na določenih območjih na Koroškem, predvsem v Zgornji Mežiški dolini (Statistični urad RS 2017). Na začetku 21. stoletja se je Mežiška dolina glede na kakovost in obremenitev okolja, uvrščala med območja z večplastno onesnaženostjo (Lah 2004). Zgornja Mežiška dolina z visoko stopnjo degradacije okolja še danes izstopa kot eno izmed šestih najbolj onesnaženih območij v Sloveniji (Sterže 2013). Slednja dolina je eno izmed območij, ki so bila prepoznana, kot degradirana območja zaradi rudniške in topilniške dejavnosti. Onesnažena je s svincem, cinkom in kadmijem. Del teh snovi se je izplavljala dolvodno od reke Meže in po reki Dravi, zato so onesnažena tudi nekatera območja vzdolž rek (Ministrstvo za okolje ... 2010). Pojavlja se onesnaženje vrtnih tal s težkimi kovinami iz industrijskih obratov v Žerjavu, Mežici in Ravnah na Koroškem. Vplivi se kažejo tudi v tkivih divjadi, ki domujejo na območjih Mežiške doline. Območje Slovenj Gradca izstopa po onesnaženosti zraka zaradi dima (Sterže 2013).

Po podatkih raziskave z vzorčenjem v mreži Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja (ReNPVO) med letoma 1989 in 2007, je onesnaženje s težkimi kovinami in drugimi snovmi naslednje:

- kadmij: opozorilna vrednost v okolici Črne na Koroškem,
- kobalt: mejne vrednosti v Dravogradu in okolici ter Vuzenici,
- svinec: opozorilne do kritične vrednosti v okolici Črne na Koroškem in Vuzenice,
- cink: mejna vrednost v Dravogradu in opozorilna vrednost v Črni na Koroškem in
- arzen: mejna vrednost na območju Dravograda (Zupan 2008).

Kljub aktualnim podatkom in podatkom o onesnaženju iz preteklosti sanacija degradirane Zgornje Mežiške doline ostaja nedokončana (Sonjak in sod. 2015).

7.1.3 Kmetijstvo

Zaradi strmih nagibov in visokih nadmorskih višin spada Koroška regija med hribovsko-gorska območja in je v celoti opredeljena kot območje z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost

(OMD) (Regionalna razvojna agencija ... 2017). Iz tega razloga je za poljedelstvo manj primerna regija (Podmenik 2012) in prevladujeta živinoreja in gozdarstvo (Bijol 2011). OMD pomeni neugodne razmere za kmetijstvo, kar prinaša manjšo proizvodno sposobnost kmetij, ožji in skrbno načrtovan izbor kultur, usmerjanje v živinorejo in višje stroške pridelave. Iz tega razloga se v strukturi kmetijskih zemljišč pojavlja več travnikov, trajnih nasadov, vinogradov in sadovnjakov. Takšna območja so predvsem na severozahodu Koroške, v okolici Črne na Koroškem in Mežice. Za kmetijstvo najbolj primerna so območja ob rekah (Mislinja, Drava, Meža), kjer pridelujejo predvsem koruzo in krompir. Na višjih območjih prevladuje živinoreja (govedoreja), zato so kmetijska zemljišča namenjena travinju. Večina kmetij ima v lasti gozd, ki je prevladujoča zemljiška kategorija na Koroškem (Rednak 2008). Na Koroškem so pogoste gorsko-višinske kmetije, ki so manj konkurenčne in zaradi posebnih naravnih razmer slabo prilagodljive (Eko podeželje 2016a).

Na Koroškem so največja kmetijska gospodarstva v državi glede na površino, vendar so pogoji za kmetovanje slabši (Horvat 2010). Zaradi primerljivosti smo morali v naslednjem poglavju analizirati podatke iz leta 2013, saj so podatki o številu ekoloških kmetijskih gospodarstev po regijah dostopni le do leta 2014, podatki o številu vseh kmetijskih gospodarstev po regijah pa za leta 2013 in 2016. Po podatkih Statističnega urada je leta 2013 v Koroški statistični regiji bilo 2.746 kmetijskih gospodarstev (Podatkovni portal ... 2017), od tega je bilo 273 ekoloških kmetij (9,9 %) (Špehar 2015). V Sloveniji je vseh kmetijskih gospodarstev bilo 72.377 (Podatkovni portal ... 2017), od tega 3.049 ekoloških (8,1 %) (Špehar 2017). Število ekoloških kmetij na Koroškem je bilo večje od Slovenskega povprečja. Če bi želeli leta 2013 v Koroški statistični regiji doseči cilj ANEK-a, da bi 15 % od vseh kmetijskih gospodarstev bilo ekoloških, bi to pomenilo 412 ekoloških kmetijskih gospodarstev v regiji. Obseg živinoreje na Koroškem je bil leta 2010 največji v Sloveniji (poleg Gorenjske), kar znaša skoraj 9 glav živine na kmetijsko gospodarstvo (slovensko povprečje 5,6 glav živine na kmetijsko gospodarstvo). Tudi povprečna površina kmetijskih zemljišč v uporabi je bila največja na Koroškem, približno 7,7 ha, kjer se pojavljajo velike površine travinja (slovensko povprečje 6,4 ha) (Kutin Slatnar in sod. 2012). Na Koroškem so najmlajši gospodarji kmetij izmed vseh slovenskih regij (Statistični urad RS 2017).

V občinah Zgornje Mežiške doline (Mežica in Črna na Koroškem) je na 1700 ha kmetijskih zemljišč 181 kmetij. Kmetijstvo in gozdarstvo sta prizadeta zaradi onesnaženja okolja, ki je posledica rudarsko-metalurške dejavnosti iz preteklosti. Okolje je onesnaženo z žveplovim dioksidom (SO₂) in prahom z delci svinca, ki se je v zadnjih letih znatno zmanjšal. Tla ostajajo obremenjena z nekaterimi težkimi kovinami (svinec (Pb), cink (Zn) in kadmij (Cd)), ki se resorbirajo v določene rastline in lahko vstopijo v prehranjevalne verige živali in ljudi. Zaradi slednjih onesnaženosti je v Zgornji Mežiški dolini omejena raba prostora v kmetijske namene in je hkrati tudi ključen omejitveni razvojni dejavnik, saj je treba upoštevati tehnološka navodila in ukrepe za varne pridelke. Natančno prostorsko opredelitev onesnaženja je težko določiti iz dostopnih podatkov, se pa po celotnem območju pojavljajo kraji z manjšim, zmernim, prekomernim in tudi kritičnim onesnaženjem. Prebivalci morajo biti previdni pri izbiri vrst rastlin za prehrano in za krmo živine, ki se delijo na tiste, ki imajo visok, zmeren in nizek sprejem kovin (Majer in sod. 2015).

7.2 Raziskava z metodo intervjuja in terensko delo

V sklopu empiričnega dela magistrske naloge smo opravljali intervjuje v obliki: a) pisne korespondence in b) pogovorov v živo. Velik problem je bil pridobiti ljudi za sodelovanje. Menimo, da je bil vzrok pomanjkanje časa, nezadostno poznavanje tematike, strah pred kompleksnimi vprašanji in podobno, zato se nam je zamaknila izvedba delovnega načrta. Poiskali smo druge sogovornike z enakimi kompetencami, kar je za nas pomenilo več terenskega dela.

Izvedli smo 5 kvalitativnih polstrukturiranih intervjujev, ki omogočajo poglobljeno razumevanje problema in zbiranje podatkov na manjšem vzorcu ljudi. Štirje od teh so bili s strokovnimi osebami s področja kmetijstva in ZDM ter eden za potrebe izvedbe študije primera na ekološki kmetiji. Strokovnjake smo izbirali glede na njihovo izobrazbo oziroma delovno mesto, poznavanje področja ZDM ali ekološkega kmetijstva in poznavanje Koroške regije. Vprašanja so bila odprtega tipa, ki smo jih sestavili glede na informacije, ki smo jih želeli pridobiti in so bila skladna s cilji in hipotezami naše magistrske naloge. Razdeljena so bila na različne sklope, ki smo jih oblikovali posebej za strokovnjake kmetijstva, strokovnjakinjo ZDM in lastnico ekološke kmetije. Intervjuje smo opravili z: lastnico ekološko turistične kmetije Lešnik, go. Irmo Hartman Javornik (sogovornica 1), naslednje tri s člani Kmetijsko gozdarske zbornice Celje, ki pokriva večino območja Koroške regije: z g. Smiljanom Štrucem, koordinatorjem za območje Izpostave Slovenj Gradec (sogovornik 2), z g. Vinkom Golobom, koordinatorjem za območje Izpostave Ravne na Koroškem (Sogovornik 3) in tretjega z g. Mitjo Zupančičem, specialistom za ekološko kmetovanje KGZ, območne enote Celje (sogovornik 4). Iz izpostav Dravograd in Radlje ob Dravi nismo dobili sogovornikov, pripravljenih za sodelovanje. Vseeno menimo, da sogovorniki, predvsem sogovornik 4, poznajo stanje celotnega območja Koroške. V obliki pisne korespondence smo pridobili intervju od dr. Renate Karba (sogovornica 5), soustvarjalke projekta »Spodbujamo zelena delovna mesta« fundacije Umanotera.

V sklopu terenskega dela smo se udeležili pogovornega večera »Nezavidljiv položaj slovenskega kmetijstva« in obiskali Praznik ekoloških kmetij v Slovenj Gradcu, kar smo vključili v razpravo.

Ko smo imeli zbrane vse intervjuje, smo izdelali analizo, ki se po strukturi razlikuje od samih vprašalnikov, saj smo morali združiti različne teme. Poleg tega pri pogovorih v živo velikokrat pride do spontanega odgovarjanja vprašanj, ki jih je nato treba primerno umestiti. Pri interpretaciji smo pazili, da je povedano ostalo v kontekstu in ohranilo prvoten pomen. Odgovore smo nato smiselno umesili v razpravo magistrske naloge.

7.2.1 Predstavitev ekološko turistične kmetije Lešnik

Podrobneje predstavljamo sodelujočo ekološko turistično kmetijo Lešnik, ki smo jo izbrali kot študijo primera za prikaz ZDM na ekološki kmetiji. Vprašalnik za kmetijo Lešnik je bil sestavljen iz 90 vprašanj odprtega tipa, razdeljenih v 7 sklopov. Po obisku kmetije je sledila transkripcija zvočnega zapisa na računalnik in nato analiza ter sinteza odgovorov vseh intervjuvancev.

Ekološko turistična kmetija Lešnik se nahaja v vasi Golavabuka v Mestni občini Slovenj Gradec na nadmorski višini 700 metrov. Na kmetiji prebivajo lastnica ga. Irma (sogovornica 1), lastnik in njen mož g. Albert in trije otroci. Najstarejša hčerka je zaposlena in ob delu nadaljuje študij, starejši sin je študent veterine, mlajši sin pa je dijak prvega letnika srednje šole. Sogovornica 1 ima 7. stopnjo izobrazbe, g. Albert 6., oba nekmetijske smeri. Tekom let sta se oba udeleževala dodatnih izobraževanj in usposabljanj kmetijske smeri. Sogovornica 1 je zaposlena na osnovni šoli, kjer uči četrti razred in je pomočnica ravnateljca, g. Albert je zaradi potrebe po delu na kmetiji opustil službo in se kmečko zavaroval. Na kmetiji nimajo zunanje pomoči, saj vse delata lastnika sama in s pomočjo otrok. Druge dejavnosti prilagajajo kmetiji tako, da se najprej pozanimajo o planiranem delu doma, šele nato načrtujejo druge obveznosti.

Prvotna kmetija naj bi nastala pred 250 do 300 leti, predvidoma istočasno, kot je bila posajena lipa, ki stoji pred kmečko hišo. Vsi objekti so vidni na satelitski fotografiji na sliki 8 (str. 52). Poleg kmečke hiše, ki je urejena v turistično-gostinski objekt, v sklop kmetije spadajo še drugi objekti s točno določenim namenom, ki so ga obdržali po prenovi. To so: preužitkarska hiša, hlev z izpustom, kozolec iz leta 1927(z urejenimi družabnimi prostori, kongresno sobo ter prostori za prenočevanje na seniku), nov objekt z apartmaji, strojno lopo in kurilnico, čebelnjak s sobo za apiterapijo, hladilnica s prostori za predelavo, kašča z mlinom in drvarnico, ki je pokrita s »šikeljni« ter kapela in rastlinjak.

*Slika 8: Letalska fotografija ekološko turistične kmetije Lešnik
Vir: Prostorski informacijski ... 2017*

Omenjena lipa je zaščiten kot naravna dediščina, prav tako je zaščiten tudi redka grmovnica bodika. Kot kulturna dediščina so zavarovani kozolec, kapelica in kašča. Na kmetiji se trudijo ohraniti in prenašati kmečko tradicijo, zato hranijo zbirke receptov in drugih rokopisov od starih staršev ter imajo zbirko tradicionalnega orodja in pripomočkov.

*Slika 9: Na levi hlev s plakatом, nastalim v sodelovanju s srednjo šolo pri projektu Kmetija kot podjetje, v sredini zadaj kmečka hiša, vodnjak in zaščiten lipa ter na desni strani prežitkarska hiša.
Foto: E. Jeseničnik 2017*

Celotna površina kmetije obsega 24 hektarov. Od tega je približno 11 arov njiv, ki so razdeljene na tretjine, kjer kolobarijo zelenjavo. Gozda je 13ha, drugo so travniki, pašniki in ekstenzivni visokodebelni sadovnjaki. Kmetija ima obliko celka in je v celoti opredeljena kot OMD. V hlevu imajo med 12 in 15 krav dojlj, odvisno od pridelka, kar jim zadostuje za samooskrbo in turistično dejavnost. Pridelujejo meso, skoraj vse vrste zelenjave, nekaj vrst sadja ter veliko vrst zelišč in začimb. Kar je pridelka viška, ga ne prodajo, ampak ga raje podarijo ali pustijo, da si lahko gostje kaj naberejo sami. Paziti morajo, da imajo dovolj zaloge pridelkov skozi vse leto. Samooskrbnost kmetije bi sogovornica 1 ocenila kot dobro, višjo od 70 %. Po njenih besedah so ena izmed redkih kmetij na Koroškem, ki predeluje toliko vrst zelenjave in ima prijavljeno tudi predelavo. Iz tega razloga kontrole ekološkega kmetijstva pri njih potekajo

dolgo časa in so jim naporne. Doda, da na kmetijah, ki imajo prijavljeno samo travinje, kontrole trajajo krajši čas.

Slika 10: Obnovljeni tradicionalni kozolec
Foto: E. Jeseničnik 2017

Pogosto sodelujejo z lokalnimi mediji, osnovnimi in srednjimi šolami s krožki in prikazi dela, kar se jim obrestuje v smislu promocije. V okviru projekta s srednjo šolo iz Slovenj Gradca so jih obiskali predsednik države in druge znane osebnosti ter pogosto tudi tuji dijaki in študenti na izmenjavah. Za turistično dopolnilno dejavnost na kmetiji imajo namenjenih 12 postelj v kmečki hiši ter spanje na lesenih pogradih in na seniku v kozolcu. V delu je nov objekt, kjer bo 14 postelj in apartma, ki bo urejen za dostop z invalidskim vozičkom. Možno je tudi kampiranje za kozolcem, kjer je urejena električna napeljava. Njihova ciljna skupina gostov so družine, športniki in drugi posamezniki, ki so umirjeni gostje.

Slika 11: Predjed iz ekoloških živil, pridelanih na ekološko turistični kmetiji Lešnik
Foto: S. Juvan 2017

Pri turistični dejavnosti se povezujejo z drugimi kmetijami na Koroškem, s katerimi si pomagajo pri nastanitvi in obiskih gostov. Sogovornica meni, da je pomembno, da gostje odidejo zadovoljni in z dobrimi vtisi o Koroški in dodaja, da gostje cenijo ponudbo lokalne hrane in storitev. Opazila je, da so to od začetka veliko bolj cenili tujci, vedno večja ozaveščenost pa je med Slovenci, saj oboji cenijo ekološko pridelavo. Tisti se tudi najpogosteje vračajo in za obisk pritegnejo še druge ljudi. Poleg turizma in predelave primarnih kmetijskih proizvodov ima kmetija kot dopolnilne registrirane še dejavnosti, povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oz. izdelki in izobraževanja, organizirana na kmetiji, da lahko oddajajo konferenčni prostor s platnom in projektorjem.

Sogovornica meni, da pozna pojem ZDM, saj pravi, da je aktualen. Vendar dodaja, da je veliko pojmov povezanih z besedo »zeleno«, kar lahko ljudi zmede. Pove, da če bi uporabljali zunanjo delovno silo, se jim finančno ne bi izšlo in bi kmetovanje hitro postalo predrago. Dodaja, da bi pomoč dodatnega mogoče delavca potrebovala eno uro, ko se pojavi delo, ampak je takrat težko dobiti zunanjo pomoč. Zato vsa kmečka opravila in turistično dejavnost izvajajo sami. Pridelajo toliko, da pokrijejo potrebe za turiste in zase. Odkar imajo velik rastlinjak, se jim je sezona zelenjave podaljšala. Začne se en mesec prej spomladi in se konča en mesec kasneje v jeseni. Svojih pridelkov in predelanih izdelkov ne prodajajo v trgovinah ali na tržnicah, saj tega časovno ne bi zmogli. Delo na ekološki kmetiji prepozna kot zeleno in vidi potencial za ZDM v povečanem obsegu fizičnega ročnega dela pri kmečkih opravilih. Na vprašanje ali bi bil kateri izmed otrok v prihodnosti pripravljen prevzeti kmetijo, odgovori pritrdilno, vendar otrok ne usmerja v to. Meni, da je to odvisno od partnerja, ki se mora s tem strinjati. Sogovornica bi kmetijo predala, ko bi jo bil kateri izmed otrok pripravljen prevzeti.

7.2.2 Posvet »Nezavidljiv položaj Slovenskega kmetijstva«, 12. 4. 2017

Aprila smo se udeležili posveta z naslovom »Nezavidljiv položaj slovenskega kmetijstva« v Mislinji, ki ga je organizirala Slovenska demokratska stranka, kamor so bili, poleg strokovnih sogovornikov, vabljeni tudi koroški kmetje. Menimo, da bi se posveta moralo udeležiti več kmetov, saj je goste zanimala dejanska problematika s terena. Udeleženci so poudarjali problematiko različnih področij kmetijstva, med drugimi tudi obsežno birokracijo na ekoloških kmetijah. Lastnica ekološke kmetije iz Mislinje je navedla, da v enem tednu porabi en do dva dni za izpolnjevanje birokratskih zahtev ekološkega kmetijstva in dopolnilnih dejavnosti. Navaja, da za isto stvar izpolnjuje dvojne obrazce, in sicer za KOPOP in za ekološko kmetijstvo. Birokracija kmetom jemlje čas, ki bi ga sicer morali nameniti za izvajanje primarne dejavnosti na kmetiji, to je obdelava zemljišč, skrb za živino ... Priznava, da na kmetiji zasluži manj, kot je prej v službi in da se ji kmetijstvo s tega vidika ne izplača. Poudarila je razvrednotenje kmečkega dela in pridelkov, kar navajamo z njenim citatom: »Nekoč si za štiri bike dobil traktor, danes samo pnevmatiko«. Vsi gostje so se strinjali, da odločevalci ne poznajo prakse in življenja kmetov, saj njihovo delo poteka v pisarnah. Kmetje pa po drugi strani, zaradi apatičnosti, morda jeze in tudi neznanja, ne prikazujejo realnega stanja slovenskega kmetijstva (ne prijavljajo škode, ne prijavljajo se na razpise, subvencije ...), zato tudi vse politične odločitve niso realne in velikokrat ne delujejo kmetom v korist, ampak obratno. Gostje in udeleženci so prepoznali velike in tradicionalne kmečke družine kot vrednoto. Le-te namreč ohranjajo poseljenost podeželja, so nosilec slovenske kulture in jedro slovenske družbe. V številčnih družinah prepoznamo potencial za ZDM na kmetiji, ki bi ostala znotraj družinskega kroga in tako pripomogla k njenemu preživetju ter uspešnosti kmetije.

7.2.3 Praznik ekoloških kmetij Slovenj Gradec, 24. 9. 2017

Obiskali smo šesti Praznik ekoloških kmetij v Slovenj Gradcu, ki sta ga organizirala Javni zavod Spotur in Združenje Deteljica. V sklopu praznika je bila ustanovljena Zveza društev ekoloških kmetov Slovenije. Na prazniku je imelo stojnico 17 ekoloških kmetij, od teh sta bili le dve iz Koroške regije. Menimo, da bi se moralo na prazniku predstaviti več ekoloških kmetij iz Koroške, saj bi jim to predstavljalo stik z lokalnim prebivalstvom in potencialno večje povpraševanje po njihovih izdelkih. Vzroka, zakaj se več koroških ekoloških kmetij ni predstavilo na prazniku, nismo našli, menimo pa, da je razlog lahko v njihovi usmeritvi, saj v regiji prevladujeta travinje in živinoreja. Za trženje le-teh pa imajo kmetje že urejene tržne kanale. Kmetije so poleg primarnih pridelkov (sveža zelenjava in sadje) ponujale tudi mnoge inovativne ekološke kmetijske izdelke, kot so različne vrste olj, domače pražene kave, eteričnih olj in tinktur, kozmetike, testenin in pekovskih izdelkov, sokov in piva, mlečnih izdelkov, kisa, vložene zelenjave, čajev in podobno. S sproščenimi pogovori s kmeti smo ugotavljali njihovo stališče do ekološkega kmetijstva. Pomembno se nam zdi poudariti mnenje kmeta, ki obdeluje zeliščarsko kmetijo na Kozjanskem. Pravi, da birokracija za vodenje ekološkega kmetijstva

zanj ne predstavlja problema. Navaja, da morajo biti zvezki evidenc pridelave, popisovanje zalog, zapisovanje receptur, slednje postopkom predelave ipd., pridelovalcem v pomoč, saj imajo tako zabeleženo vse, kar se dogaja z nekim pridelkom od trenutka, ko pride na kmetijo do trenutka, ko je prodano potrošniku. Na te zapise se lahko pridelovalec sklicuje v primeru težav, kot sta na primer boleznirastlin, problemov s predelanimi izdelki (plesen, gnitje, kisanje...) in s pomočjo teh poišče tudi najugodnejšo rešitev. Povedal je, da se z ekološko kmetijo njegova družina dobro preživlja že 22 let, zato ima z ekološkim kmetijstvom dobre izkušnje. Menimo, da neposreden stik ekoloških pridelovalcev in potrošnikov, kot je bil mogoč na Prazniku ekoloških kmetij, pripomore k ozaveščanju ljudi o pomenu ekološkega kmetijstva, ponudbi kmetij ter posledično večjemu povpraševanju po ekoloških izdelkih in razvoju ekološkega kmetijstva v Sloveniji.

Slika 12: Ponudba sveže zelenjave na Prazniku ekoloških kmetij v Slovenj Gradcu
Foto: E. Jeseničnik 2017

7.3 SWOT analiza zelenih delovnih mest v ekološkem kmetijstvu na Koroškem

SWOT analize (preglednica 6, str. 56) smo se lotili zaradi prepoznane potrebe po soočenju med pozitivnimi in negativnimi razvojnimi dejavniki Koroške, ki bi lahko vplivali na rast ekološkega kmetijstva v regiji in razvoj ZDM v tej obliki kmetijstva. Dodali smo tudi dejavnike ekološkega kmetijstva, ki bi vplivali na ZDM. Iz teoretičnega in empiričnega dela magistrske naloge smo izluščili dejstva, ki so po našem mnenju ključna za prepoznavanje potencialov za ZDM in ekološko kmetijstvo na Koroškem. Za lažje razmišljanje in interpretacijo analize smo si zastavili naslednja vprašanja:

- Kakšne prednosti ima Koroška regija za razvoj ZDM v sektorju ekološkega kmetijstva?
- Katere so slabosti regije, ki zavirajo razvoj ZDM v sektorju ekološkega kmetijstva na Koroškem?
- Kateri so drugi atributi Koroške regije, ki bi se jih dalo izkoristiti za razvoj ZDM v sektorju ekološkega kmetijstva in k čemu bi ta delovna mesta pripomogla?
- S katerimi nevarnostmi bi se morala regija soočiti, če bi nameravali razvijati ZDM v sektorju ekološkega kmetijstva na Koroškem, na katere se sicer ne da vplivati?

Potenciale za razvoj ekološkega kmetijstva in ZDM na Koroškem smo prepoznali prav v slabostih regije, saj lahko sanirani in revitalizirani deli regije postanejo gospodarsko zanimivi, cestne povezave omogočijo dostopnost, nastane pozitivna konkurenca med iskalci zaposlitev in podobno.

Preglednica 6: SWOT analiza zelenih delovnih mest v ekološkem kmetijstvu na Koroškem

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Obmejna lega z Republiko Avstrijo, - širitev trga čez mejo (mednarodno povezovanje in sodelovanje), - čista, neokrnjena narava, - raznoliko naravno in razmeroma dobro ohranjeno okolje, - vodnatost regije, - različne oblike podpor za razvoj podjetništva, - naraščanje pomena spletnega trženja in informiranja ter - naložbe v trženje in prepoznavnost regije. <p>Ekološko kmetijstvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Možnost razvoja območij z omejitvenimi dejavniki, - potencial za samooskrbnost kmetij, - varno, mirno in zeleno delovno okolje na podeželju, - primanjkljaj delovne sile na kmetijah, - saniranje degradiranih območij, - revitalizacija podeželja, - oživitve zapuščenih kmetij, - kmetije na težje dostopnih območjih, - ekstenzivne kmetije, - nikoli ni bilo intenzivnega kmetijstva, - mlado prebivalstvo, - ohranjanje okolja, tal in naravne krajine, - spodbujanje lokalne samooskrbnosti ter - oživitve pašnikov in uvajanja alternativnih poljščin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Visoka stopnja brezposelnosti, - odseljevanje mladih in strokovnega kadra, - pomanjkanje informacij in znanja, - pomanjkanje specifičnih znanj, inovativnosti, - izrazito slaba prometna povezanost in dostopnost regije, - pomanjkljiva infrastruktura, - slaba konkurenčnost regije, - odsotnost regionalnih in nacionalnih planov in strategij, - strogi predpisi za dopolnilne dejavnosti, - majhen lokalni trg in - nizka lokalna kupna moč. <p>Ekološko kmetijstvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - premalo ekoloških kmetij, - zahtevni predpisi in birokratske ovire, - pomanjkljivo zbiranje statističnih podatkov in vodenje analiz o ZDM in ekološkem kmetijstvu, - degradirane površine v Zgornji Mežiški dolini, - nezaupanje v ekološke izdelke iz Koroške zaradi pomanjkljivega znanja o degradiranih območjih Zgornje Mežiške doline, - opuščanje kmetij, - posestna struktura, - zakoreninjena tradicija, - neorganizirano trženje, - slaba ponudba in - zahtevane nizke cene.
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Relativno mlado prebivalstvo, - omogočanje zaposlitve za ranljive družbene skupine ljudi, - izgradnja tretje razvojne osi, - povezovanje različnih tržnih in političnih akterjev, - koriščenje nepovratnih evropskih sredstev, - prispevek k trajnostnemu razvoju regije in gospodarstva, - doseganje pozitivnega socialnega učinka ter - krepitev procesa vseživljenjskega učenja. <p>Ekološko kmetijstvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - V ekološkem kmetijstvu je potrebna več fizičnega ročnega dela, - naraščanje povpraševanja po ekoloških živilih, - povpraševanje izrecno po ekoloških živilih iz Slovenije - ne-raznolika ponudba ekološke hrane, - izobraževanje in usposabljanje gospodarjev kmetij in mladih zainteresiranih kmetov ter zelena javna naročila - ustanovitev skupne zadruga in ekološke blagovne znamke na Koroškem, - sredstva iz PRP 2014-2020 in RRP 2014 - 2020. 	<ul style="list-style-type: none"> - Globalna gospodarska kriza, - nižanje življenjskega standarda prebivalstva, - nižanje državnih podpor, - negativni družbeno-ekonomski kazalci na podeželju, - nepravilno razumevanje koncepta trajnostnega razvoja, - pomanjkanje finančnih sredstev za nujne infrastrukturne ukrepe (ceste), - slabo regijsko prostorsko načrtovanje in - dolgotrajni postopki za pridobivanje dokumentacije (na primer certifikati, gradbena dovoljenja ...). <p>Ekološko kmetijstvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stagnacija razvoja ekološkega kmetijstva na Koroškem, - zavajanje kupcev in izkoriščanje oznake »ekološki«, - visoke cene za ekološko pridelana živila in - klimatske spremembe, pojavi in naravne ujme.

Kot prednost za razvoj ZDM v ekološkem kmetijstvu smo prepoznali eno izmed socialno najbolj problematičnih področij, to je stopnja brezposelnosti, ki se sicer razlikuje med koroškimi občinami (preglednica 5, str. 47). Le-ta bi namreč lahko predstavljala večji nabor različnih profilov poklicev, ki bi lahko našli svojo zaposlitev v inovativnem ekološkem kmetijstvu in na razvojno usmerjenih ZDM, tudi sekundarnih. Prav tako bi med iskalci zaposlitve to pomenilo večjo konkurenco za zaposlitev na določenem ZDM, delodajalcem pa možnost izbire najboljšega kandidata za določen opis nalog. Dejstvo, da visoka brezposelnost prinaša večinoma le slabe posledice, je neizpodbitno, vendar menimo, da bi iz nastale situacije v določeni meri lahko koristili različni akterji vzdolž verige zaposlovanja. Trenutna nizka stopnja samooskrbe Slovenije lahko v prihodnosti predstavlja potencial za razvoj kmetijstva in v določeni meri tudi ekološkega kmetijstva.

Druga prednost je meja z Avstrijo, ki predstavlja širok trg za trženje in prodajo izdelkov ter storitev ekoloških kmetij. Regijski akterji se trudijo narediti Koroško regijo podjetno in tržno zanimivo, kar zainteresiranim pomaga pri odpiranju podjetij z ZDM (podjetniški inkubator, industrijske cone, podjetniške delavnice, pomoč pri prijavljanju na natečaje ...). Razen Zgornje Mežiške doline je okolje na Koroškem dobro ohranjeno in kljub dejstvu, da je v celoti opredeljena kot OMD, ima regija potencial za razvoj ekološkega kmetijstva, ki je poleg sodelovanja z naravo tudi inovativno. Kot prednost je bila prepoznana tradicija ekstenzivnih kmetij na Koroškem, ki imajo dobro predispozicijo za hitro preusmeritev v ekološko kmetijstvo. Intenzivno kmetijstvo na Koroškem nikoli ni bilo dobro razvito, zato so tudi tla manj onesnažena s pesticidi, kemikalijami ... Degradirana območja v Zgornji Mežiški dolini ter območja dolvodno ob rekah Meža in Drava, predstavljajo potencial za kmetijstvo ob primerni sanaciji. Prav tako prepoznamo potencial v revitalizaciji podeželja in oživitvi zapuščenih kmetij. S pomočjo izobraževanja in usposabljanja lokalnega prebivalstva in lastnikov kmetij o ekološkem kmetijstvu, bi bilo le-to primerna usmeritev tudi za višinske in težje dostopne kmetije, kjer je samooskrba nujna. Ker prebivalci višinskih kmetij nimajo vsega na dosegu roke, zavržejo manj hrane, ostanke kompostirajo in bolj skrbijo za okolje, v katerem se gibljejo, kar so po našem mnenju že prvi koraki k ekološkemu kmetijstvu in ZDM.

Največja slabost regije je odseljevanje mladih in izobraženega kadra, kar vodi v pomanjkanje specifičnih znanj, ki so nujno potrebna za razvoj inovativnih rešitev pri ekološkem kmetijstvu in ZDM. Izrazita slabost je slaba prometna povezava z ostalo Slovenijo, ki dela Koroško nepriljubeno za sodelovanje z drugimi regijami Slovenije. Zaradi trgovanja na omejenem lokalnem trgu in nizke kupne moči Korošcev so koroške ekološke kmetije nekonkurenčne. Negativen selitveni prirast vpliva na opuščanje kmetij, ki je lahko razlog za nizko število ekoloških kmetij v regiji. Manjše število ekoloških kmetij pomeni tudi manjši potencial za ZDM na le-teh in slabo vpliva na sekundarna ZDM v kmetijskem sektorju. Tudi onesnaženo okolje v Zgornji Mežiški dolini omejuje razvoj ekološkega kmetijstva in ima vpliv tudi širše, saj se potrošniki bojijo koroških pridelkov. Kot največjo slabost ekološkega kmetijstva pisni viri in naši sogovorniki prepoznavajo obsežno in prezahtevno birokracijo, kar sta poudarili tudi udeleženci pogovornega večera o kmetijstvu v Sloveniji in sogovornica 1. Nasprotno meni zeliščarski ekološki kmet, s katerim smo se pogovarjali na Prazniku ekoloških kmetij, ki meni, da so lahko zapisi in birokratične zahteve pridelovalcem v prid, saj pripomorejo k sledljivosti njihovim produktom in služijo kot pomoč v primeru težav. Zakoreninjena tradicija lahko odvrča določen odstotek kmetov za odločitve in preusmeritev v ekološko kmetijstvo. Naslednja slabost je lahko velik delež travinja in druge značilnosti posestne strukture kmetij. Sogovorniki so kot slabost prepoznali tudi neorganizirano trženje ekoloških pridelkov, zahtevane nizke cene in ne-ekološki odkup, zaradi česar so kmetje mnenja, da se jim ekološko kmetijstvo ne izplača. Dejavnik, ki bi ju bilo treba uporabiti v korist razvoja ZDM v ekološkem kmetijstvu, sta mlado prebivalstvo in ugodna starostna struktura gospodarjev in prebivalcev na kmetijah. Mlajši gospodar ima po navadi več energije za soočanje z birokratskimi izzivi in sveže, inovativne ideje za izdelke in storitve kmetije, meni sogovornik 2. Na kmetiji bi zaposlitev lahko našle ranljive in težje zaposljive skupine ljudi, kot so dlje časa brezposelni, invalidi različnih kategorij, starejši, duševno in vedenjsko moteni in drugi. Posebna priložnost, ki jo bi lahko uporabili vsi

sektorji gospodarstva na Koroškem, je tretja razvojna os, ki bi prometno povezovala Koroško z ostalo Slovenijo in sosednjo Avstrijo. Pomembna priložnost je v izkoriščanju nepovratnih sredstev Evropske unije, ki je ob nepoznavanju postopkov in obveznosti ter nepravilnem prikazovanju likvidnosti, izvedbi in poročanju lahko tudi nevarnost. Ekološko kmetijstvo je kot eden ključnih potencialov za razvoj Koroške regije bilo prepoznano v RRP 2014 – 2020, ki v svojem programu kot cilj navaja uspešno trženje ekološko kmetijskih produktov. Tudi PRP 2014 – 2020 spodbuja preusmeritev konvencionalnih kmetij v ekološko kmetijstvo, ki kot samostojen ukrep s ciljem spodbujati kmete za preusmeritev, nudi podpore, izražene na hektar ekoloških KZU, na podlagi stroškov in izgubljenega prihodka zaradi odločitve za ekološki način kmetovanja. V primeru, da so prevzemniki oz. gospodarji kmetij stari med 18 in 40 let, lahko kandidirajo tudi za sredstva ukrepa 6: Razvoj kmetij in podjetij, ki so v primeru, da se kmet na kmetiji tudi zaposli, višji. Pri preusmeritvah kmetom lahko pomaga tudi PRP 2014-2020 z ukrepom 4: Naložbe v osnovna sredstva, ki nudi kmetom možnost za povrnitev stroškov naložb v kmetijska gospodarstva in infrastrukturo ter za naložbe v predelavo in trženje. Ukrep 9: Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev, katerega namen je povezovanje in tržna usmerjenost v kmetijstvu preko organizirane prodaje in skupnega nastopanja na trgu. Predstavlja priložnost za ustanovitev skupne koroške zadruge in ekološke blagovne znamke za trženje produktov iz koroških ekoloških kmetij. Iz omenjenega ukrepa bi lahko predlagana organizacija črpala določena nepovratna sredstva za njen zagon in delovanje. Če bi se dejavnost zadruge nanašala tudi na izobraževanje, svetovanje in usposabljanje za kmetijsko in ekološko dejavnost na kmetijah, bi lahko kandidirala tudi za Ukrep 1: Prenos znanja in dejavnost informiranja ter Ukrep 2: Službe za svetovanje, službe za pomoč pri upravljanju kmetij in službe za zagotavljanje nadomeščanja na kmetijah, katerih cilj je pridobiti praktična in teoretična znanja s področja ekološkega kmetovanja za mlade kmete in preko svetovanja primerno usposobljenih svetovalcev izboljšati znanje in usposobljenost kmetov, ki so vključeni v ekološko kmetijstvo. V RRP 2014 - 2020 so deleži investicijskih področij namenjeni razvoju ZDM, ki so združeni v predlaganem projektu Vzpostavitev zelenih delovnih mest v koroški učni regiji. Drugi ukrepi, s katerimi lahko država posredno pritegne ljudi na ZDM v ekološkem kmetijstvu, so cenejše kmetijske površine, omejevanje uvoza kmetijskih izdelkov, zelena javna naročila in spremembe v davčni ureditvi pri določenih delovnih mestih. Dejstvo, da je zahteva po fizičnem ročnem delu na ekološki kmetiji večja, kot na konvencionalni kmetiji, predstavlja velik potencial za ZDM, za katera menimo, da so lahko na kmetiji v različnih oblikah (redna zaposlitev, študentsko delo, sezonsko delo ...). K potencialu za ekološko kmetijstvo prispeva tudi vedno večje povpraševanje po ekoloških živilih in izrecno v Sloveniji pridelanih ekoloških živilih, s katerimi je trenutno pokritih le 20 % povpraševanja. Sogovorniki opažajo malo različne ponudbe ekoloških živil, zato bi ta pomanjkljivost lahko za kmete, ki si želijo dela in razvoja, predstavljala priložnost in potencial. Razvoj ekološkega kmetijstva in posledično razvoja primarnih in sekundarnih ZDM ima lahko tudi pozitivne učinke na širšo družbo, okolje in blaginjo regije.

Na razvoj ekološkega kmetijstva in ZDM v tem sektorju negativno vpliva globalna gospodarska kriza in njene negativne posledice, kot je nižanje življenjskega standarda prebivalstva na Koroškem. Slab vpliv lahko ima tudi nepravilno razumevanje trajnostnega razvoja, ki ga odločevalci in prebivalstvo dojema kot strošek in oviro za gospodarski napredek. Nevarnost so še ne-vzdrževana infrastruktura regije (ceste), slabše prostorsko načrtovanje in dolgotrajni postopki za pridobivanje dokumentacije, bodisi za gradnjo gospodarskih objektov ali certifikatov za ekološko kmetijstvo. Razvoj ekološkega kmetijstva lahko zavira stagnacija in zelo počasna rast števila ekoloških kmetij na Koroškem, zavajanje kupcev z oznakami »ekoloških, bio, naravnih« izdelkov, ki nimajo pridobljenega certifikata in se ponujajo po visokih cenah ter naravne ujme, ki najhujše prizadenejo prav kmetijstvo (poljedelstvo, trajne nasade ...). Sogovorniki so mnenja, da se pri vsakem poslu pojavljajo določene nevarnosti, vendar se z vztrajnostjo lahko premagajo in se uspešno nadaljuje načrtovana pot.

7.4 Primer dobre prakse

V poglavju 6.2 smo opisali primera dobre prakse za ZDM v sektorju ekološkega kmetijstva (Mlekarna Krepko in podjetje Sonnetor). Ta delovna mesta se ne navezujejo na delo neposredno na kmetiji, ampak se nahajajo v procesu predelave in trženja ekoloških proizvodov kot sekundarna ZDM. Sogovornica 5 nam je v intervjuju podala podobne primere dobre prakse pri nas, ki se v glavnem navezujejo na ekološko kmetijstvo, kamor smo umestili tudi ZDM. V Kmetijsko gozdarski zadrugi Škofja Loka, Organizaciji Zeleni Krog, Zadrugi Dobrina, Zadrugi Ajdna in Villa Natura, h katerim dodajamo, po priporočilih sogovornika 4, še Kmetijsko zadrugo Šaleška dolina, bi lahko bili vsi zaposleni na ZDM, ki bi bilo umeščeno pod sekundarna ZDM. Vsa sekundarna ZDM so razvidna iz diagrama 1 (str. 68), kjer smo predstavili širok spekter sekundarnih ZDM, ki morajo vseeno imeti zelene vse komponente trajnosti (okoljska, socialna in ekonomska). Delo takšnih zadrug in podobnih oblik podjetij je pomembno za kmetije, katerih gospodarji niso tržno naravnani in bi jim pomagali pri prodaji njihovih ekoloških primarnih (živina, mleko, meso, sadje, zelenjava ...) ali predelanih živil, kar menijo tudi sogovorniki. Sogovornik 4 dodaja, da je problem, kadar se ne ujameta povpraševanje in ponudba, kar bi takšne organizacije urejale. Poudarja tudi učinek dobre promocije z namenom konstantne rasti povpraševanja in posledično ponudbe.

7.5 Potencial ekološke turistične kmetije Lešnik za ZDM

Ocena kmetijskega gospodarstva ekološko turistične kmetije Lešnik in njenega potenciala za ZDM je sestavljena iz okoljskih, ekonomskih in socialnih vidikov, ki so sestavni del trajnostnega razvoja. S podatki, pridobljenimi iz virov in literature ter z intervjujem, smo prikazali te vidike in identificirali potencial za ZDM na obravnavani kmetiji.

Lastniki ekološko turistične kmetije Lešnik so se za preusmeritev v sistem organiziranega ekološkega kmetijstva odločili zaradi tega, ker je bila prejšnja lastnica, mama sogovornice 1 (sedanje lastnice), ekološko naravnana in je že delala po določenih smernicah ekološkega kmetovanja ter je v tem duhu vzgajala tudi svoje otroke. Ta motiv bi uvrstili pod svetonazorski motiv, ki pomeni ekološki način življenja in mišljenja. Za ekološki certifikat so se odločili tudi zaradi večje poslovne uspešnosti pri njihovi turistični dejavnosti, kar bi lahko uvrstili pod gospodarski motiv. Večina kmetov na Koroškem se je za preusmeritev odločila zaradi želje po zdravi hrani in skrbi za okolje. Kmetija Lešnik se je sistemu organiziranega ekološkega kmetijstva priključila s prvo generacijo leta 1998.

Glede na umestitev ZDM v tri stebre trajnostnega razvoja, opisane v preglednici 3 (str. 34) in analizo literature, izvedeno med raziskavo, prepoznavamo potencial za ZDM na ekološko turistični kmetiji Lešnik, kar opisuje preglednica 7. Vidimo lahko, da so točke slednje preglednice, vzporedne s točkami, opisanimi v preglednici 3.

Preglednica 7: Okoljski, socialni in ekonomski vidiki ZDM na ekološko turistični kmetiji Lešnik

OKOLJSKI VIDIK	SOCIALNI VIDIK	EKONOMSKI VIDIK
Certificirana ekološka kmetija.	Dostojno delo na kmetiji.	Večanje povpraševanja in porast obiska.
Travnate, njivske in gozdne površine.	Varnejše delo v naravnem okolju.	Povečan obseg dela in dopolnilne dejavnosti.
Ozaveščanje obiskovalcev kmetije o ohranjanju narave, okolja in tradicije.	Ohranjanje lokalne tradicije, kulinarike, običajev ...	Pripravljenost na širitev, spremembe.
Način življenja družine v sožitju z naravo.	Dodatna izobraževanja in poučevanje novih veščin zainteresiranim.	Dodatni dohodek za družino.
Visoka stopnja prehranske samooskrbe kmetije z ekološko hrano.	Osebna rast in napredovanje v socialnem okolju.	Certifikat prinaša višjo dodano vrednost ponujenih storitev.

7.5.1 Okoljski vidiki

Ekološko turistična kmetija Lešnik v celoti leži v območju OMD. Zaradi nadmorske višine nad 700 metri in povprečnim nagibom površin več kot 20 % je uvrščena med hribovska in gorska območja. Kmetija skupno obsega 24 hektarjev, od tega je 13 ha gozda. Kmetijskih zemljišč v uporabi je malo več kot 10ha, od tega 11 arov obdelovalne površine (njiva in rastlinjak) ter 10 ha travinja. Povprečna velikost ekoloških kmetijskih gospodarstev v Sloveniji znaša 12,68 ha, kar pomeni, da je kmetija Lešnik dvakrat večja kot povprečna slovenska konvencionalna kmetija, ki je pri popisu kmetijstva leta 2010 merila povprečno 6,4 ha. Povprečne velikosti KZU na kmetijsko gospodarstvo na Koroškem so med največjimi v Sloveniji. Prav tako ima Koroška regija po številu glav velike živine enega izmed največjih obsegov živinoreje v konvencionalnem kmetijstvu z 8,7 glavami živine na kmetijsko gospodarstvo. Kmetija Lešnik v povprečju redi 12 do 15 ekoloških krav dojilj, kar je nad povprečjem konvencionalnih kmetij. S primarno kmetijsko dejavnostjo pridelajo toliko, kot potrebujejo za turistično dejavnost in za samooskrbo, pri čemer jim pomaga rastlinjak, ki pridelavo zelenjave podaljša za dva meseca na leto. Gojijo veliko vrst zelenjave, zelišč in sadja, katerih semena ali sadike dobavljajo pri certificiranem ekološkem ponudniku. Kmetijo Lešnik poleg obdelovalnih površin sestavlja večje število tradicionalnih kmečkih objektov, ki so bili obnovljeni in večinoma ohranili namembnost. Okoljski vidik potrjuje način življenja družine na ekološko turistični kmetiji Lešnik, ki poteka v sožitju z naravo in skrbjo za okolje. Pri ekološkem kmetovanju poteka učinkovito kroženje snovi v naravi in se vanjo ne vnašajo škodljivi izpusti.

7.5.2 Ekonomski vidiki

Poleg osnovne kmetijske dejavnosti se ukvarjajo tudi z dopolnilnimi dejavnostmi, kot so predelava osnovnih kmetijskih pridelkov, turizem na kmetiji, dejavnosti povezane s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitvami oz. izdelki, svetovanjem ter usposabljanjem v zvezi s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo. Zaradi učinkovitejšega kroženja snovi v naravi se pri ekološkem kmetijstvu zmanjšajo obratovalni stroški kmetije. Na člana družine pride 4,8 ha površine kmetijskega gospodarstva. Natančnih podatkov o hektarskem donosu živinorejske, poljedelske in predelovalne kmetijske dejavnosti nismo dobili, je pa po besedah sogovornice 1 njihova pridelava namenjena samooskrbi na kmetiji. Tako ne potrebujejo dokupa ali prodaje živil. Pravi tudi, da zunanje delovne sile ne potrebujejo, saj bi pomoč potrebovali le v času visoke poletne sezone za kakšno uro, takrat ko se pojavi več dela. Če bi imeli še dodatno zaposlenega delavca na kmetiji, se jim finančno ne bi izšlo. Strogih poslovnih načrtov in ciljev na kmetiji ne pripravljajo. Ideje in želje sproti predebatirajo in naredijo načrt za uresničevanje le-teh. Ustreznost ekonomskemu vidiku trajnosti potrjuje sogovornica 1, ki pove, da se obisk na kmetiji povečuje, k čemur po njenem mnenju pripomore certifikat ekološkega kmetijstva. Dodana vrednost, ki jo prinaša le-ta, vpliva na večjo donosnost ter možnost razvoja in širjenja dejavnosti na kmetiji.

7.5.3 Socialni vidiki

Na kmetiji prebiva 5 družinskih članov: lastnika sogovornica 1 in njen mož g. Albert, oba mlajša od 50 let in 3 otroci, od katerih imata starejša dva partnerje. G. Albert je kmetijsko zavarovan in zaposlen kot kmet, sogovornica 1 pa je zaposlena na bližnji osnovni šoli. Na kmetiji v času poletne sezone in ob polni zasedenosti kapacitet pomagajo vsi družinski člani. Sogovornica 1 shranjuje in ureja stare rokopise in babičine recepte. V hiši imajo zbirko tradicionalnega pohištva in kmetijskih pripomočkov ter na urejenem kozolcu imajo v učne namene razstavljeno zbirko olesenelih grmovnih in drevesnih vrst, ki so jo izdelali njeni otroci. G. Albert se je priučil dejavnosti izdelovanja »šikeljnov«. Vso tradicionalno znanje in recepte predajajo mlajšim generacijam v obliki krožkov v šoli ali najavljenim šolskim in drugim skupinam neposredno na kmetiji. Za dejavnosti prenosa tradicionalnega znanja imajo prijavljeno tudi dopolnilno dejavnost na kmetiji. Predvidenega naslednika kmetije še nimajo, pričakujejo pa, da bo to eden

izmed sinov. Člani družine veliko časa preživijo na svežem zraku, kar jim zagotavlja več fizične aktivnosti. Uživajo svojo sveže pridelano in tradicionalno predelano ekološko hrano. Delo je dostojno in varnejše kot na konvencionalnih kmetijah in je zaradi dodane vrednosti, ki jo prinaša certifikat, tudi bolj cenjeno in plačano, kar opisuje socialni vidik. Poleg tega se morajo ekološki kmetje redno udeleževati izobraževanj in usposabljanj, kar lahko pripomore k lažjemu premagovanju izzivov, osebni rasti in napredovanju v socialnem okolju.

7.6 Obravnava hipotez

Z argumenti, pridobljenimi iz literature in empirično raziskavo mnenj s pomočjo intervjujev izbranih oseb, smo dokazali zadani hipotezi.

Hipoteza 1:

Zelena delovna mesta imajo potencial v ekološkem kmetijstvu.

Na podlagi podrobnejše analize, ki sledi, **potrjujemo** prvo hipotezo.

Ekološko kmetijstvo

Vsi sogovorniki se strinjajo, da je delo na ekološki kmetiji zeleno in da bi zelena lahko bila delovna mesta v sekundarnih dejavnostih ekološkega kmetijstva (podrobneje v nadaljevanju). Enako ugotavljajo različni viri literature (preglednica 3, str. 34). Razlogi, zakaj je ekološko kmetijstvo primerno in ima potencial za razvoj ZDM so: večja potreba po človeški energiji kot pri konvencionalnem kmetijstvu, delo je dostojno, primerno plačano, varno, zdravju neškodljivo, omogoča izobraževanje, osebno in družbeno rast, boljše življenjske pogoje, varuje okolje z zmanjšanjem izpustov in uporabe kemičnih snovi, je energetsko varčnejše, proizvaja manj odpadkov, spodbuja lokalnost, zmanjšuje obratovalne stroške, prinaša tehnološke inovacije in visoko dodano vrednost produktom, je usmerjeno v razvoj trgov ter policentrični trajnostni razvoj... Sogovornica 1 ugotavlja, da težko verjame, da bi kmetije lahko dodatno zaposlile delavce, saj bi se jim finančno težko izšlo. Tudi drugim koroškim ekološkim kmetom se zdi prihodek iz njihove kmetije nizek, iz česar lahko sklepamo, da bi le-ti težko zaposlili dodatno osebo na kmetiji. Menimo, da je to posledica trenutnega stanja sistema organiziranega ekološkega kmetijstva v Sloveniji. Z izboljšanjem razmer za ekološko kmetovanje (organiziran odkup, primerne podpore in subvencije, zakonodajni okvirji, osveščanje...) se situacija lahko izboljša. Sogovornica 1 je o slabostih ekološkega kmetijstva najprej povedala: »Jaz, če sem zagovornik ekološkega kmetijstva potem rečem, da jih ni, če ne bi šla takoj ven, ali ne?« Posredno smo iz pogovora razbrali, da jo moti obsežna birokracija in strošek letnih kontrol. Kot slabost sistema organiziranega ekološkega kmetijstva se največkrat omenja preobsežno in zahtevno vodenje birokracije, kar je poleg sogovornice 1 izpostavila tudi obiskovalka pogovornega večera Nezavidljiv položaj slovenskega kmetijstva. Sogovornik 4 navaja, da je količina evidenc odvisna od usmeritve kmetije, saj imajo živinorejske kmetije manj obsežno vodenje evidenc kot kmetije s pridelavo zelenjave, sadja, predelavo in podobno. Pri tem je potrebno slediti zaloge, popisovati proizvedene količine, voditi prodajo, opisati, kako nastajajo proizvodi, meriti vhodni material, količino pridelka ipd. Prav tako, ker ni večjega priliva kmetij v ekološko kmetovanje, večina kmetov že dobro pozna sistem evidentiranja. Problem je lahko spreminjanje pravilnikov in zakonov, ker jim kmetje ne uspejo slediti. Kadarkoli pride do napak ali ne-ažuriranja podatkov, kmete o tem opozori kontrolna organizacija. Z navedenim se strinja tudi sogovornica 1. Po pogovoru z ekološkim kmetom na Prazniku ekoloških kmetij smo dobili nov pogled na birokracijo, za katero meni, da bi morala kmetom koristiti. Če bi jo kmetje smatrali kot pripomoček za organizacijo pridelave in predelave, jim vodenje zapisov ne bi več predstavljalo ovire ampak korist. Kot dober primer bi izpostavili njegovo zeliščarsko kmetijo iz Kozjanskega, ki se lahko pohvali z več kot 20 letno

tradicijo, konstantno rastjo in širitvijo ponudbe, nenehno promocijo in trženjem svojih produktov. Na pogovornem večeru so kmetje izpostavili tudi preizkušnja nadomestila za škodo, nastalo zaradi vremenskih razmer ali škodljivcev. Mnogi kmetje škode ne prijavljajo več, saj se jim po njihovem mnenju ne izplača. Menimo, da če bi kmetje redno prijavljali nastalo škodo, bi bila politika bolj seznanjena z razmerami v kmetijstvu in temu primerno oblikovala ukrepe, strategije, zakonodajo ipd., od česar bi največ koristi imeli prav kmetje, tudi ekološki. Poleg vodenja evidenc, navaja sogovornik 4, ekološki kmetje največ napak delajo pri nakupih živali in semen ter pri bivalnih pogojih živali. Poudarja naslednje: »Po podatkih naj bi bilo proste reje v Sloveniji na ekoloških kmetijah 60 %, ostalo je še vezana reja. Tudi na Koroškem je še kar nekaj vezane reje in to je lahko problem.« Druge slabosti, ki jih omenjajo sogovorniki so še: zmanjšanje podpor za travinje, problematika in strošek kontrol, nizke cene za ekološke izdelke, tržna neusposobljenost kmetov, neuspešno iskanje tržnih povezav med kmeti in potrošniki ter konvencionalna prodaja ekoloških živil. Sogovornik 4 meni, da je slabost tudi relativna omejenost kmetovanja, zaradi česar ekološki kmetje ne morejo vzpostavljati večje intenzivnosti pridelave. To slabost še posebej poudari za Koroško regijo, saj so tukaj prisotne strmejše površine in so opredeljena OMD. Tudi nižjo proizvodnjo prepozna kot slabost. Zaradi tega mora biti proizvodom pribita večja dodana vrednost, da imajo kmetje dohodek. Kot slabost omeni nepoznavanje določenih bolezni, škodljivcev in varstva pred le-temi v ekološkem kmetijstvu. Sogovornica 1 vidi prednosti ekološkega kmetijstva v zdravi hrani, da »veš kaj ješ« in, da hrana izvira iz lokalnega okolja. Tudi sogovornik 2 se strinja ter dodaja še odsotnost GSO in lahko topnih mineralnih gnojil, živalim primerno rejo ter uporabo domačih ekoloških semen. Sogovornik 4 vidi prednosti v finančnem vidiku, kot so dodatna plačila, boljša prodaja za tiste, ki so našli tržišča, dodana vrednost ekoloških proizvodov. Poleg teh je prednost zdravo življenjsko okolje na ekoloških kmetijah, saj se ekološki kmetje ne srečujejo z za človeka nevarnimi snovmi. Še posebej, če je kmetija takšna, da dokupujejo in uživajo večinoma ekološko pridelano hrano. Dodaja še, da je prednost ekološkega kmetijstva skrb za okolje v širšem smislu, saj prispeva k zmanjšanju toplogrednih plinov in drugih nevarnih snovi za okolje. Zaključuje, da ima ekološko kmetijstvo prednosti in pozitivne učinke na več plasteh.

Graf 2 (str. 28) prikazuje pozitiven trend pri naraščanju števila ekoloških kmetij v Sloveniji. Sorazmerno s številom narašča tudi površina ekoloških KZU. Koroška regija je največji porast števila ekoloških kmetij doživela med letoma 1998 in 2002. Kasneje se je rast ustavila. V primerjavi z ostalimi regijami v Sloveniji je Koroška od leta 1998 doživljala najhitrejšo rast, medtem, ko je v drugih regijah bila rast počasnejša. Ko se je na Koroškem rast ustavila, se je le-ta pospešila v drugih regijah. Glede na ekološka KZU je Koroška s 14 % nad slovenskim povprečjem. Podatki iz intervjujev kažejo, da si sogovorniki glede gibanja števila ekoloških kmetij na Koroškem niso povsem enotni oziroma opažajo drugačne trende. Sogovornik 4 ocenjuje, da se delež ekoloških kmetij izmed vseh kmetij na Koroškem giblje med 5 in 10 %. Dodaja, da se razlikuje med občinami in je v povprečju med 7 in 8 %. Sogovornik 2 ocenjuje, da jih je v Izpostavi Slovenj Gradec približno 9 % in je z deležem zadovoljen. Tudi sogovornik 3 opaža, da število prihodov v sistem organiziranega ekološkega kmetovanja na območju Izpostave Ravne na Koroškem od leta 2014 ne narašča več. Razlog za to vidi v zmanjšanju podpor za travinje, sogovornik 2 pa k temu dodaja še problematiko kontrol, birokracije, nizkih cen za ekološke izdelke, nizke subvencije in podobno. Sogovornik 4 meni, da konvencionalne kmete od preusmeritve v ekološko kmetijstvo lahko odvrnejo slabe izkušnje drugih kmetov, ki po njegovem opazovanju tarnajo, da se njihovi proizvodi vedno ne prodajo kot ekološki. Kot problem navaja še prej omenjeno vezano rejo, ker je na manjših kmetijah preureditev hleva za prosto rejo velik strošek. Omenja tradicijo, ki na kmetijah teče že vrsto let in jo je pogosto težko spremeniti. Vsi sogovorniki se strinjajo, da so podpore prenizke, sogovornika 2 in 3 dodajata še preveliko administracije, neorganiziran odkup pridelkov, premalo aktivne zadruga ipd. Sogovornica 1 meni, da morda kmetje ne želijo, da jim kdo gleda pod prste ter, da imajo morda slabe izkušnje iz preteklosti. Sogovornike nekaterih izpostav KGZS skrbi relativno visoko število izstopov iz ekološkega kmetijstva, mi pa v njih vidimo potencial. Podatkov, zakaj so kmetje izstopili iz sistema organiziranega ekološkega kmetijstva, nam ni uspelo pridobiti, vendar menimo, da so le-ti povezani s slabostmi ekološkega kmetijstva (preglednica 6, str.

56), ki jih prepoznajo tudi obdelani viri in sogovorniki. Če bi se te težave odpravile s pomočjo preureditve zakonodaje (reševanja problemov birokracije s pomočjo strokovno usmerjenih kmetijskih svetovalcev in kontrolorjev, pošteno ureditvijo trga ter enotnega odkupa in prodaje ekološko pridelanih živil), bi se morda določen delež kmetov ponovno odločil za pristop v ekološko kmetijstvo. Ti kmetje so namreč v ekološkem kmetijstvu že videli potencial in jih je za prvi pristop motiviral kateri izmed v teoretičnem delu omenjenih motivov, prav tako imajo s tem že izkušnje in bi bila preusmeritev lažja. Skoraj vsi sogovorniki vidijo potencial za večanje števila ekoloških kmetij na Koroškem tudi v prihodnje, razen sogovornice 1, ki meni, da sta omejitvena dejavnika slabša kupna moč na Koroškem in višja cena ekoloških produktov.

S študijo virov in literature smo prikazali, da trg ekoloških živil raste, saj delež ekoloških živil glede na skupno rabo živil narašča, zato je bilo ekološko kmetijstvo prepoznano kot najhitreje rastoč gospodarski sektor v globalnem smislu in tudi v Sloveniji je stanje enako. Tudi vsi sogovorniki se strinjajo, da trg ekoloških živil raste. Sogovornik 4 poda primer: » ... KZ Šaleška dolina je nekoč začela z manjšim obsegom, danes pa oskrbujejo ogromno javnih vrtcev, šol in podobno. Na primer v proizvodnji imajo tudi ekološko hrenovko. Tudi če po internetu pobrskaš, vidiš, da se izboljšuje ponudba ekološkega mesa. Ravno včeraj sem videl, da se je od Panvite pojavilo ekološko meso. Tako da, zadeva se povečuje vsepovsod.« Sogovornik 2 meni, da bo trg ekoloških živil vedno zasedal 20 % skupnega trga. Prodaja ekoloških proizvodov je po njegovem mnenju odvisna od statusa ljudi, ki povprašujejo po le-teh, saj bolje kot bodo zaslužili, več se bo prodalo dražjih, a boljših ekoloških produktov. Meni, da je Koroška v tem trenutku ekonomsko na najnižji točki, vendar potencial obstaja. Sogovornica 1 navaja: »Ko se pogovarjamo s kmetijami, ki prodajajo tukaj v trgovskem centru, so zelo zadovoljni. Mogoče je celo več povpraševanja, kot je ponudbe. Lahko bi se pojavilo še več ponudb in si ne bi konkurirali.« Opaža, da so ljudje vedno bolj osveščeni in se med seboj pogovarjajo, kje so kupili ekološke izdelke. Tudi sogovornik 4 opaža enako: » Potrdim lahko, da dejansko se prepoznavnost »ekološkega« povečuje in se ljudje vedno več zanimajo za to«. Sogovornica 1 opaža porast povpraševanja po njihovih storitvah, čeprav velik del prevzame dopolnilna turistična dejavnost. Ekološko kmetovanje v Sloveniji ima velik potencial, saj je povpraševanje po slovenskih ekoloških izdelkih večje od ponudbe. Pokriva le povprečno 20 % potreb in za te izdelke so potrošniki pripravljeni plačati več. Slabenje gospodarstva je Sloveniji povzročilo nizko stopnjo samooskrbe in s spodbujanjem ekološkega kmetijstva, bi se ta problem lahko reševali. Posledično bi se pojavil tudi večji delež slovenskih ekoloških produktov na trgu in posledično večji zaposlitveni potencial. Sogovornica 5 vidi v rasti trga ekoloških živil potencial za primarna in sekundarna ZDM, saj prepoznavanje ekoloških živil kot gospodarsko priložnost pomeni več vlaganja v raziskave, izobraževanje, svetovanje, usposabljanje, razvoj opreme ipd., kjer se lahko ustvari ZDM.

Trženje ekoloških živil v mnogih oblikah, kot je prodaja na tržnicah, sejmi, od vrat do vrat in podobno, omogoča neposreden stik med kmeti in potrošniki in s tem spodbuja zanimanje za lokalno pridelano hrano. Sogovorniki so prepoznali potencial rasti trga ekoloških živil tudi za razvoj in povečanje števila ekoloških kmetij na Koroškem. Sogovornik 4 pove, da večina ekoloških kmetij na Koroškem ni samooskrbnih. Najpogosteje prodajajo govedo ali mleko preko zadrug (večina preko KZ Šaleška dolin), na tržnicah pa se prodaja le manjši del, česar večinoma ne vidimo, saj gre spet preko zadrug ali celo drugih kanalov, kjer se na koncu meso lahko prodaja tudi kot neekološki proizvod. »KZ Šaleška dolina se zelo trudi in so zelo razširili to ponudbo, ampak še vedno določeno govedo gre v konvencionalno predelavo. Ker če ga kmet ne more pravočasno prodati ekološko, ga proda konvencionalno. /.../ Cene za ekološke živali so nekoliko višje, v KZ Šaleška dolina mislim, da so govorili nekje v 8 % višjih odkupnih cenah, tako, da je cena malo višja, je neki stimulans za kmeta,« še dodaja. Sogovornik 4 meni, da bi omejujoči faktor za razvoj ekološkega kmetijstva lahko bil trg in morda tudi kupna moč. Ker si morajo ekološki kmetje sami iskati tržne poti, je lahko slabost tudi to, da vsi kmetje nimajo tržnih sposobnosti: »Zato jaz čisto razumem ljudi, da ne želijo hoditi prodajat na tržnico in se izpostavljati, ampak želijo prodati govedo in se ne obremenjevati. /.../ Tiste kmetije, ki so tržno usmerjene, širijo svojo proizvodnjo, kar pa je odvisno od starosti in od tega, kakšen je

lastnik. Lahko je to starejši gospod, ki nima želje več širiti dejavnosti, ali pa je to nekdo mlad, ki vidi neko tržno priložnost.« Potencial prepoznava v skupni prodaji oziroma nastopanju na trgih, javnih zavodih, tržnicah v mestih in podobno. Dodaja, da je to zelo težko izvedljivo in naporno delo. Kot zelo pomembno informacijo smo prepoznali problematiko povpraševanja in ponudbe, ki jo je tudi izpostavil: »V ekološkem je dostikrat problem to, da se ponudnik in potrošnik ne najmeta. Na eni strani je nekdo, ki povprašuje, na drugi pa nekdo, ki prodaja. Potem pa ta, ki prodaja, nima urejenih prostorov za prodajo ali ta, ki povprašuje, ne ve, na koga se obrniti. Kar se tiče prodaje pa ni več tako, kot je bilo pred leti, ko je bila to tržna niša. Danes se je vse tako razširilo, da lahko z nekaj kliki najdeš vse in je na trgu nastala konkurenca. Zato je potrebno potem iskati nekoga, ki bi od kmeta redno odkupoval ali pa si mora sam organizirati prodajo.« Sogovornik 2 je mnenja, da bi morali imeti na Koroškem že približno 20 % kmetij ekoloških, kjer bi pridelovali predvsem pridelke, kot so zelenjava, sadje, jagodičevje, siri, skute, mesni proizvodi ter se usmeriti v ekološki turizem na kmetiji ipd. Meni, da idej je veliko, vendar se kmetje ne želijo usmerjati v nove smeri in je prepričan, da je za to potrebna menjava generacij. Sogovornik 3 vidi potencial za rast števila ekoloških kmetij na Koroškem, vendar kot problem izpostavlja območja, ki imajo tla onesnažena s težkimi kovinami. Sogovornik 4 dodaja, da so omejitveni dejavniki še hribovita območja Koroške, kjer je intenzivno kmetijstvo omejeno na doline ter ostrejša klimatske razmere, kot v drugih regijah. Potencial smo prepoznali v usmeritvi kmetij, kar je bilo prej prepoznano kot slabost. Podatki iz intervjujev in grafa 4 (str. 30) namreč kažejo, da je na Koroškem več kot 92 % ekoloških kmetijskih površin namenjenih živinoreji. Potrošniki največ povprašujejo po slovenskih ekoloških vrtninah, sadju, ne-mesnih živilih in pekovskih izdelkih. Povpraševanje je v zadnjih letih zrastle za več kot 50 %. Poleg novega preusmerjanja konvencionalnih kmetij v ekološko kmetovanje, potencial prepoznamo tudi v obstoječih ekoloških kmetijah, ki bi svojo dejavnost preusmerile v zelenjadarstvo, sadjarstvo in dopolnilne dejavnosti. Sogovornica 1 opaža nekaj prijavljenih predelovalnih dejavnosti na ekoloških kmetijah na Koroškem, kot je peka kruha, zeliščarstvo in sadjarstvo. Sogovornik 4 opaža še vse pogostejše pojavljanje sadežev, kot so aronija, maline, jagode in nadalje predelava le-teh v marmelade, sokove, čaje ... Sogovornica 1 meni, da kmetje na Koroškem zapostavljajo sadjarstvo in visokodebelne travniške sadovnjake, ki jih je sicer veliko. Potencial vidi v Koroškemu »moštu« oz. jabolčniku, kar kot potencial prepoznava tudi sogovornik 4, ki dodaja, da bi se jabolčnik iz koroških sadovnjakov moralo bolje promovirati ali pa prodajati pod lastno blagovno znamko. Sogovorniki že opažajo, da se vedno več kmetij preusmerja iz živinoreje v poljedelstvo in predelavo osnovnih pridelkov. Slednje predstavlja potencial za večji obseg dela na ekoloških kmetijah.

Zelena delovna mesta

Vse opredelitve ZDM poudarjajo, da le-ta zmanjšujejo negativne učinke gospodarstva na okolje, so ekonomsko trajnostna in socialno naravnana ter omogočajo pravično zaposlitev. Ker menimo, da ZDM izhajajo iz koncepta trajnostnega razvoja, bi morala opredelitev zajemati vse tri stebre, ki gradijo trajnost. To so okoljski, gospodarski in socialni steber, kar prikazuje preglednica 3 (str. 34).

Ker takšne opredelitve nismo našli, smo pripravili naslednjo:

»Zelena delovna mesta se nahajajo v dejavnostih, ki so usmerjene v ohranjanje in izboljševanje vseh komponent okolja, ustvarjajo dobrine ali storitve, ki so zelene skozi njihov celotni življenjski cikel ali so ustvarjene v zelenih procesih, kjer zaposleni opravljajo zdravju neškodljivo, socialno varno in primerno plačano delo.«

Načela zajeta v naši opredelitvi, upoštevajo delavci na ZDM, kasneje pa bi jih morali upoštevati tudi potrošniki v življenjskem ciklu izdelka ali storitve.

Ko smo sogovornike vprašali, ali vedo, kaj so ZDM, so poudarjali večinoma okoljsko komponento, razen sogovornice 5. Sogovornica 5 našo ugotovitev podpira: »Beseda »zelena«

ljudi običajno navaja na okoljsko komponento: delovna mesta, ki so okolju prijaznejša. Socialne komponente, ki se nanaša na dostojnost dela, ljudje običajno ne prepoznavajo.« Tudi sogovornica 1 meni, da je pojem »zeleni« v uporabi preveč pogosto, kar lahko ljudi zmede. Sogovornica 5 je prepričana, da je pojem ZDM pogost v političnem okolju predvsem zaradi tega, ker zveni dobro. Vsi sogovorniki vidijo potencial za ZDM, vendar se nobeden izmed njih (razen sogovornice 5) pri svojem delu, po njihovem mnenju, ne srečuje z njimi. Med raziskavo smo v evropskih, državnih in regijskih uradnih dokumentih zasledili smernice, ki naj bi gospodarski razvoj usmerjale v zeleno gospodarstvo tudi s pomočjo ZDM. Nikjer pa nismo našli informacij o tem, koliko se te smernice upoštevajo, kakšni so rezultati in kje v slovenskem gospodarstvu lahko najdemo natančno opredeljeno ZDM in zaposlenega na njem. Glede na to, da uradne smernice obstajajo, menimo, da bi jih podjetja in ekološke kmetije morale bolje izkoristiti in jih promovirati, saj bi s tem pridobila ugled v družbi ter njihovi izdelki ali storitve dobili višjo dodano vrednost.

Fundacija Umanotera pri svojem projektu »Spodbujamo zelena delovna mesta« vidi potencial za 85.675 novih ZDM v na novo preusmerjenih ekoloških kmetijah. Vsi sogovorniki se strinjajo, da imajo ZDM potencial v ekološkem kmetijstvu, saj so vzporedna s pojmom »ekološko«. Sogovornica 1 meni, da delo na ekološki kmetiji vsekakor je zeleno in zato imajo ZDM potencial na družinskih kmetijah kot podjetjih. Sogovornica 5 pravi: »Kar se tiče potenciala ZDM na samih ekoloških kmetijah je ta neodvisen od dejanskega števila ekoloških kmetij. Sogovornica »potencial« opredeljuje kot število ZDM, ki bi jih lahko bilo v teoriji in je neodvisen od dejanskega števila ekoloških kmetij, ampak je opredeljen s PDM. Menimo, da ta številka ne more biti dosežena oziroma vsaj ne more odražati števila zaposlenih za polni delovni čas na kmetiji. Večina kmetij ima namreč vsaj enega, če ne celo več članov kmetije zaposlenih še drugje. Prav tako je v ekološkem kmetijstvu število ZDM omejeno, saj je omejena količina rodovitne zemlje. Realno bi številka bila mnogo nižja, poleg tega bi določeni zaposleni na kmetiji lahko bili le občasni delavci, praktikanti, študenti, zaposleni preko podjemne pogodbe in podobno. Njihova zaposlitev pa bi v vsakem primeru lahko bila zelena.

Viri, uporabljeni v tej magistrski nalogi, vidijo potencial za ZDM v Sloveniji v različnih sektorjih. Najpogosteje omenjena področja, kjer je potencial za zeleno zaposlovanje v kmetijstvu, so:

- ekološko kmetijstvo,
- gozdno-lesna veriga in
- trajnostni turizem.

Med raziskavo smo dokazali, da potencial za ZDM v ekološkem kmetijstvu v Sloveniji in tudi na Koroškem obstaja, saj se v virih in literaturi večinoma omenja kot prvo izmed vseh naštetih potencialnih področij. Poleg dela na kmetiji je potencial tudi v sekundarnih dejavnostih, ki so povezane s pridelavo, predelavo in trženjem ekološke hrane, prenosom znanj, certificiranjem, industrijo strojev in opreme ipd. Tudi v dokumentih Vlade RS so prepoznani potenciali razvoja kmetijstva, saj je ustvarjanje delovnih mest v kmetijstvu eden izmed temeljnih ciljev dolgoročne strategije razvoja podeželja v Sloveniji. Menimo, da bi se lahko ta cilj strategije usmeril v razvoj ekološkega kmetijstva in posledično ustvarjanje ZDM na ekoloških kmetijah. Sogovornica 5 pravi, da se v Sloveniji nastanek ZDM spodbuja posredno: »Nastanek ZDM v ekološkem kmetijstvu se spodbuja s spodbujanjem ekološkega kmetijstva. Ukrepi so opisani v akcijskih načrtih za ekološko kmetijstvo (ANEK) na ravni EU in naše države. Veljavnost Slovenskega je sicer že potekla in novega še nimamo, ukrepi pa so razvidni. / ... / Opozorila bi še na dokument, ki je nastal v procesu priprave ANEK in je objavljen na spletni strani Inštituta za trajnostni razvoj: Predlogi ukrepov in dejavnosti za slovenski akcijski načrt za ekološko kmetijstvo.«

Naslednje poglavje govori o primarnih in sekundarnih ZDM, ki smo jih prepoznali skozi življenjski cikel izdelkov ali storitev ekoloških kmetij.

Primarna zelena delovna mesta v ekološkem kmetijstvu

Delo na ekološki kmetiji zajema naslednje oblike dela:

1. Fizično delo:

- priprava prsti,
- sejanje in sajenje (kolobarjenje),
- zatiranje in odstranjevanje pleveli,
- žetev in pobiranje pridelka,
- priprava prsti na počitek,
- shranjevanje surovega pridelka,
- predelava surovih pridelkov v polizdelke in izdelke,
- embaliranje in označevanje z etiketo ...

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji:

- turizem na kmetiji,
- gozdno-lesne dejavnosti,
- proizvodnja energije iz obnovljivih virov,
- predaja znanj, usposabljanja ipd.,
- odprodaja pridelkov, polizdelkov in izdelkov (na domu, tržnice),
- prodaja na debelo trgovinam, javnim naročilom,
- distribucija in dostava do kupcev ...

2. Birokratska dela:

- trženje in prodaja izdelkov iz primarnih in dopolnilnih dejavnosti na kmetiji ter
- vodenje zvezka zapisov za ekološko kmetijstvo in ostala birokratična dela (računi nabave semen, krme, gnojil ..., zdravstvena potrdila živine, recepture predelave, naročilnice in računi prodaje, evidenca pritožb ipd.).

Ugotovili smo, da je najbolj optimalno, da je na ekološki kmetiji redno zaposlena ena oseba (lastnik/lastnica), na vrhuncu sezone pa pri delu na kmetiji pomagajo še družinski člani ali zunanja najeta pomoč (študenti, delo za določen čas, delo preko podjemne pogodbe in druge oblike zaposlitve). V času priprave prsti, setve, sajenja in žetve oziroma pobiranja pridelkov je potreba po delu velika, vendar traja le krajši čas. V vmesnem času in pozimi delo sicer ostaja, vendar v manjšem obsegu, ki ga zmore ena oseba oziroma manjše število pomočnikov. To delo zajema na primer urejanje dokumentov, trženje izdelkov, načrtovanje naslednje sezone in podobno. Glede na različne faze procesa pridelave, predelave in trženja, je potreben tudi različen profil pomočnikov, vse od fizičnih delavcev pa do usposobljenih za predelavo (npr. suhomesnatih izdelkov, mlečnih izdelkov, konzerviranje sadja, zelenjave in podobno) in v končnih fazah tudi dobrih tržnikov, managerjev in promotorjev. Iz tega razloga je tudi smiselno zaposliti ljudi z različnimi sposobnostmi, da bo kmetija čim bolj uspešno izkoristila svoj potencial. Delovna mesta v vseh fazah so lahko zelena, saj delo v ustreznih pogojih na podeželju, ob primernem plačilu in okolju ne-škodljivemu načinu kmetovanja izpolnjuje vse pogoje ZDM. Turistično usmerjene ekološke kmetije bi v času največje potrebe po delavcih, lahko organizirale izobraževalne delavnice in uporabile zainteresirane turiste za pomoč pri delu na kmetiji, kot del ponudbe turističnih paketov v smislu »doživetja na kmetiji«.

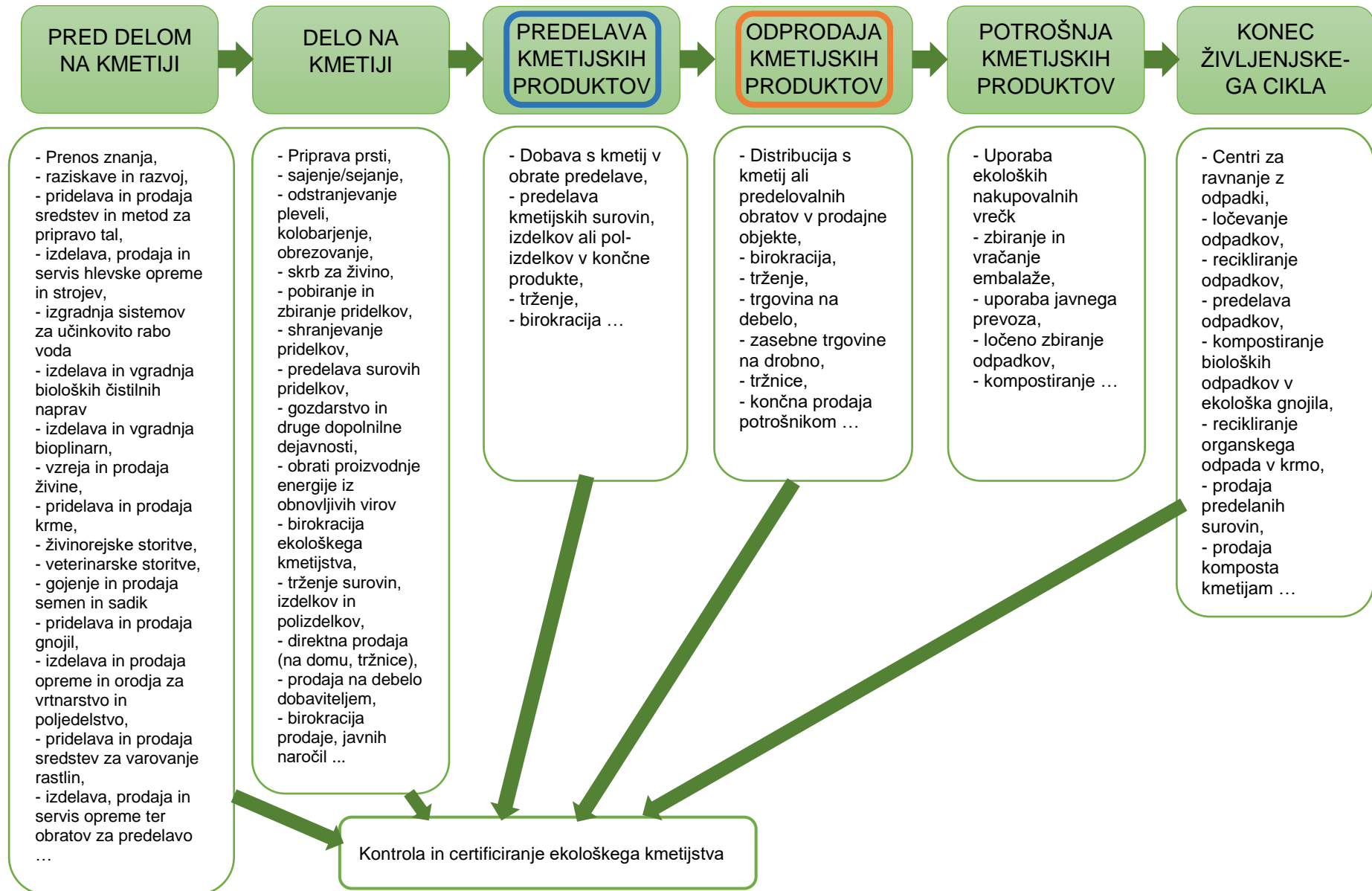
Sekundarna zelena delovna mesta v ekološkem kmetijstvu

Kot velik potencial za ZDM prepoznamo sekundarna delovna mesta, ki bi se ustvarila ob povečanju števila ekoloških kmetij. V ta namen smo izdelali diagram 1 (str. 68). Sekundarna delovna mesta smo prepoznali v vseh fazah življenjskega cikla nekega ekološkega

kmetijskega proizvoda. Tudi sogovornica 5 vidi v rasti trga ekoloških živil potencial za sekundarna ZDM, saj prepoznavanje ekoloških živil kot gospodarsko priložnost pomeni več vlaganja v raziskave, izobraževanje, svetovanje, usposabljanje, razvoj opreme ipd., kjer se lahko ustvarijo ZDM. »Kolikor večji je delež ekološke pridelave v državi, toliko več ZDM se lahko ustvari sekundarno,« pove sogovornica 5. Vsa ta delovna mesta so lahko zelena ob primerni organizaciji dela in podjetja. Z večanjem števila ekoloških kmetij in tudi potrošnikov, ki bi kupovali ekološke kmetijske proizvode, bi se povečala potreba po ZDM ustvarjenih sekundarno. To pomeni odpiranje novih ZDM in v določenem odstotku tudi ozelenitev obstoječih. Diagram 1 prikazuje obseg del v posameznih fazah življenjskega cikla ekoloških kmetijskih pridelkov, ki bi jih lahko opravljali delavci na ZDM. Sklopi podobnih del oz. delovnih nalog iz diagrama 1 predstavljajo poslovne priložnosti za ustanovitev podjetij, ki so lahko zelena in predstavljajo potencial za sekundarna ZDM. V določenih točkah se produkti opravljenega dela sklenejo v krog in ponovno vrnejo na kmetijo. To je na primer pri zbiranju in kompostiranju ekoloških bioloških odpadkov in njihova prodaja ali kompenzacija nazaj na kmetije, pridobivanje in prodaja energije iz obnovljivih virov in podobno. V skoraj vseh fazah (razen končni potrošnji) pomembno vlogo igra kontrola ekološkega kmetijstva, ki jo izvaja kontrolor iz registrirane kontrolne organizacije.

V diagramu 1 sta z modro in oranžno barvo obkroženi stopnji v življenjskem ciklu nekega ekološkega produkta, kamor smo umestili primera dobre prakse ZDM, ki smo jih opisali v poglavju 6.2. Z modro barvo je obkrožena Mlekarna Krepko, ki od lokalnih živinorejcev dobavlja ekološko pridelano mleko, zaposluje ljudi iz bližnje okolice in prideluje inovativne mlečne izdelke. Zato so lahko vsa delovna mesta v podjetju zelena, vključno z delavci iz dobaviteljskih ekoloških kmetij. Z oranžno barvo je obkrožen položaj podjetja Sonnetor, ki odkupuje pridelke ekoloških kmetij, jih združuje v lastno blagovno znamko in prodaja globalno. Zagotavlja ZDM v lastnem podjetju in tudi na ekoloških kmetijah, od katerih dobavlja ekološke izdelke.

Diagram 1: Primarna in sekundarna delovna mesta v celotnem življenjskem ciklu ekološkega kmetijskega izdelka

Hipoteza 2:

Koroške kmetije imajo možnost razviti in izkoristiti potencial zelenih delovnih mest v ekološkem kmetijstvu.

Na podlagi naslednje analize **potrjujemo** drugo hipotezo.

Tako sogovorniki in viri literature smo tudi sami skozi našo interpretacijo SWOT analize (preglednica 6, str. 56) prepoznali potencial za gospodarski in (ekološki) kmetijski razvoj v Sloveniji in ZDM v tem sektorju. Tudi Koroška regija ni izjema, vendar bi bilo treba urediti sistem odkupa ekoloških pridelkov, najti stalne potrošnike, tržne poti v tujino in usposabljati kmete na področju ekonomije. Sogovorniki vidijo potencial za ZDM na Koroškem in tudi specifično v ekološkem kmetijstvu. Poudarjajo nujno po izgradnji hitre ceste za povezavo Koroške s središčem Slovenije in Avstrijo, ki bi pomenila hitrejšo distribucijo. Ob ureditvi omenjenih ukrepov za razvoj, bi sicer enolična ponudba (prevladuje živinoreja) koroških ekoloških kmetij lahko bila prepoznana kot potencial, saj je na trgu prostor za kmetije, ki se želijo s tem ukvarjati. Ker je v PRP 2014-2020 posebej opredeljen ukrep za OMD, kamor spada celotna Koroška regija, so lahko koroški kmetje še dodatno ekonomsko motivirani za preusmeritev v ekološko kmetijstvo. Ta ukrep se lahko dopolnjuje z drugimi in tako dobijo skupno višje podpore.

Delež ekoloških kmetij od vseh kmetijskih gospodarstev na Koroškem se giblje med 5 in 10 %, vendar sogovorniki dodajajo, da se delež razlikuje med občinami. Delež že preusmerjenih ekoloških kmetij v Sloveniji znaša približno 4,2 %, kar pomeni, da je Koroška regija nad povprečjem države. Sogovorniki 2, 3 in 4 se strinjajo, da točnih podatkov o zaposlovanju prebivalcev na kmetiji ni. Sogovornik 2 ocenjuje, da je na območju Izpostave Slovenj Gradec invalidsko pokojninskih zavarovancev na približno 3 % kmetij. Sogovornik 4 dodaja, da je na večini kmetij po Sloveniji kdo zaposlen še drugje, nekaj pa je tudi takšnih kmetij, kjer živijo samo od kmetijske dejavnosti. Struktura se po njegovem mnenju ne razlikuje bistveno med konvencionalnimi in ekološkimi kmetijami. Sogovornik 4 meni, da je na Koroškem malo drugih »ekoloških kmetijskih služb«, poleg zavarovanja na sami kmetiji. V to šteje zadruge, upravne enote, kmetijsko svetovalne službe, ipd. Meni, da na Koroškem ni nikogar zaposlenega v izključno ekološkem kmetijstvu zunaj kmetij, se pa zaposleni nekaterih organizacij posredno ukvarjajo s tem. Po mnenju sogovornikov ekološko kmetijstvo v BDP Koroške regije prispeva le 5 % prispevka od celotnega kmetijskega sektorja. Na državni ravni v povprečju tržne proizvodnje le 1 % predstavlja ekološka kmetijska tržna proizvodnja, kar pomeni delež ekoloških proizvodov, izmed vseh. Veliko kmetij na Koroškem še ima potencial za preusmeritev v ekološko kmetijstvo, vendar je nujno usmerjanje kmetov v predelavo in tržno naravnano kmetijstvo ter primerne spodbude s strani regijskih in državnih razvojnih strategij. Potencial je toliko večji, zaradi ugodne starostne sestave, saj so na koroškem mlajši prevzemniki kmetij, poleg tega so koroška kmetijska gospodarstva med največjimi v državi. Približno 95 % ekoloških kmetij na Koroškem je živinorejskih, zato menimo, da bi se v primeru, če bi se jih že nekaj odstotkov delno preusmerilo tudi v zelenjadarstvo in predelavo, lahko pokrili določen delež povpraševanja po tovrstnih ekoloških izdelkih na trgu. Sprva morda samo na območju Koroške regije, sčasoma tudi v celotni državi. Uspeh nekaterih kmetij bi zagotovo pritegnil še druge kmete. Ekološke kmetije so odvisne od dobrega trženja in podjetništva. Sogovornik 4 pove, da so koroški kmetje, če želijo, lahko organizirani pod združenjem Deteljica, ki bi po njegovem mnenju morala skrbeti za povezavo med kmeti, promocijo, trženje in podobno. »Deteljica ima sedež pri nas (na KGZS Celje), ampak predsednik prihaja iz Koroške in on je sodeloval z občino Slovenj Gradec in tudi občina je zelo prisluhnila, da smo naredili Praznik ekoloških kmetij. Zato je treba ljudi imeti na mestu, tam, kjer živijo, da so gonilna sila.« Meni, da sta za takšne dogodke in akcije potrebni dobra organizacija in promocija, ki bi bili mogoči ob ustanovitvi neke lokalne iniciative. Le-ta bi skrbelo za prisotnost na različnih dogodkih v regiji, pri tem pa bi ji KGZS lahko pomagala. »Predvsem ta promocijski

efekt se mi zdi, da je zelo pomemben, ker če tega ne bo, če se bo mogoče občasno kdo pojavil, ki bo želel nekaj tržiti, si bo naredil krog svojih kupcev in to bo to. Ne bo pa to širše, ostale bodo samo kmetije, ki so samooskrbne ali pa kmetije, ki priložnostno prodajajo. Torej organizacija trženja in promocija sta zelo pomembni. / .../ Vzpostaviti bi se morale promocijske dejavnosti in močnejša povezava med območji oziroma kmetijami. Treba bi bilo organizirati praznike ekološkega kmetijstva po vsej Koroški regiji in s tem bi tudi drugim kmetom dali voljo, da se preusmerijo v ekološko kmetijstvo.« Ker niso vsi kmetje tržno naravnani in usposobljeni, bi jim v veliko pomoč prišla specializirana svetovalna služba, morda v okviru zadruga ali enotne blagovne znamke za koroške ekološke izdelke, po zgledu omenjenega podjetja Sonnetor.

Vsi sogovorniki so v ekološkem kmetijstvu na Koroškem prepoznali potencial za ZDM, saj kot je zapisala sogovornica 5: »Kjer je zemlja in so ljudje, je potencial za delovna mesta v ekološkem kmetijstvu.« Dodala je še nekaj primerov dobrih praks s področja ekološkega kmetijstva, kot so Kmetijsko gozdarska zadruga Škofja Loka, Zeleni krog, Zadruga Dobrina, Zadruga Ajdna in Vila Natura (podrobnejši opis v poglavju Priloge 13, str. 84). Te organizacije vsaka na svoj način podpirajo in združujejo ekološke kmetije ter promovirajo in tržijo njihove izdelke. Podobno vlogo ima Kmetijska zadruga Šaleška dolina, ki po besedah sogovornika 4 deluje na območju Štajerske in sega tudi na Koroško ter blagovna znamka »Bio s kmetij«, ki deluje pod društvom Skupina proizvajalcev ekološkega sadja.

Sogovorniki se strinjajo, da je treba najti kmete, ki si želijo razvoja na eni strani in odkupovalce na drugi. Sogovornik 2 meni, da ni problem pridelati ali ponujati ekološke izdelke in storitve, večji problem je po njegovem mnenju to prodati, oziroma najti ljudi, ki bi prišli trošiti na Koroško. Dodaja, da je ponudbo tržiti samo Koroščem nemogoča naloga. Meni tudi, da bi bilo potrebno najti ali ustanoviti organizacijo, ki bi v sodelovanju s pridelovalci tržila njihove ekološke pridelke. Ta potencial bi po njegovem mnenju lahko bil dosežen ob primernem izobraževanju kmetov na področju ekonomike, davčne zakonodaje in marketinga ter dodaja, da je za razvoj podjetniškega potenciala nujno potrebna primerna hitra cesta za povezavo s središčem države. Sogovornik 4 meni, da so dobro izhodišče za kmetijski razvoj koroške kmetije, ki so večinoma ekstenzivne, zato imajo dobro predispozicijo, da se hitro preusmerijo v ekološko kmetijstvo, kar kot prednost vidi tudi sogovornik 3. Sogovorniku 4 se velika prednost zdi bližina Avstrijskega trga. Prednost se mu zdi tudi degradirana Zgornja Mežiška dolina, ki jo je treba sanirati. Dodaja, da je že pred leti bilo prednostno opredeljeno, da če bi že bilo tam kmetijstvo, bi bilo ekološko. Da je na Koroškem malo različne ekološke ponudbe prav tako prepoznava kot priložnost, saj imajo tako prednost in prosti trg kmetje, ki se želijo razvijati v to smer. Sogovornica 1 vidi potencial v zelenih javnih naročilih, kjer gredo po njenem mnenju stvari za ekološke kmetije na bolje. Potencial vidi tudi v preusmerjanju kmetij v pridelavo zelenjave kot osnovno dejavnost ter nato prodajo pridelane zelenjave v vrtce, šole in podobne ustanove. Slabost, ki bi lahko zavirala razvoj gospodarstva in kmetijstva na Koroškem, bi lahko bila posestna struktura, kjer prevladuje trajno travinje, meni sogovornik 4. Sogovornik 3 k slabostim dodaja še onesnaženost kmetijske zemlje na določenih območjih Koroške regije, slabo ponudbo in zahtevane nizke cene. Sogovornik 2 vidi problem v tem, da je težko najti organizacijo, ki bi se skupaj s kmeti lotila dobrega trženja.

Naš predlog je, da bi se na Koroškem ustanovila organizacija v obliki zadruga ali društva, ki bi pod skupno blagovno znamko tržila pridelke in predelane izdelke iz koroških ekoloških kmetij. Prednosti sodelovanj kmetij v zadrukah ali blagovnih znamkah so namreč prepoznane tako pri primarnem rokovanju s produkti (embaliranje, skladiščenje, hlajenje...), kot tudi pri nadaljnjem, kot so učinkovitejše trženje, lažja distribucija, boljša pogajalska moč pri nakupu in prodaji ipd. Hkrati bi organizacija skrbela tudi za izobraževanje in usposabljanje kmetov v smeri samega kmetijstva in tudi dobrega upravljanja in trženja pridelkov. Takšna organizacija bi lahko kandidirala za različne ukrepe PRP 2014 – 2020 (ukrepi 1, 2, 4, 6, 9 idr.), ki bi s subvencijami pomagali zagnati organizacijo. Strinjamo se s sogovornikom 4, ki meni, da mora biti gonilna sila takšne organizacije človek ali skupina ljudi iz lokalnega okolja, torej Korošec, ki je ekološki

kmet in pozna sistem kmetovanja, a je hkrati tudi tržno naravnani. Za vzgled bi si lahko vzeli prej omenjene primere dobre prakse in jih povabili k sodelovanju.

7.6.1 Zelena delovna mesta na ekološko turistični kmetiji Lešnik

Potenciale za ZDM na kmetiji Lešnik smo prepoznali s pomočjo preglednice 7 (str. 59), kjer smo si pomagali s preglednico 3 (str. 34). V preglednici 3 smo ugotovili, da je delo v ekološkem kmetijstvu, glede na vidike trajnostnega razvoja, lahko zeleno. Podatke slednje preglednice smo nato aplicirali na specifično ZDM na kmetiji Lešnik. Ugotavljamo, da je Kmetija Lešnik večja od povprečne konvencionalne kmetije na Koroškem in ima poleg ekološke živinoreje, certificirano tudi predelavo primarnih pridelkov. Oboje pomeni, da je na kmetiji potrebnega več fizičnega in birokratskega dela. Zaradi povečanega obsega dela je sogovorničin mož pustil službo in se zaposlil na kmetiji. V času povečanja količine dela na kmetiji pomagajo vsi družinski člani. Kmetija ima razmeroma veliko gozda in zemlje za obdelavo, kar bi lahko v prihodnje predstavljalo potencial za širitev zelenjadarske dejavnosti. Že pretekle generacije na kmetiji Lešnik so bile vzgojene v duhu varovanja narave in tako je sogovornica 1 vzgajala tudi svoje otroke ter ozavešča učence in obiskovalce na kmetiji. Opaža porast povpraševanja in obiska na kmetiji, ki se povečuje sorazmerno s trgom ekoloških proizvodov in storitev. Zaradi večjega prihodka od ekološke turistične dejavnosti lahko širijo svoje dejavnosti in turistično ponudbo na kmetiji. Zaradi tega se večja tudi obseg primernih kmetijskih dejavnosti (pridelava hrane). Ne postavljajo si strogih ciljev in načrtov za prihodnost, ampak ideje in želje sproti predebatirajo in jih uresničujejo. Zato so njihove možnosti za širitev in spremembe vedno odprte. Čeprav še nimajo določenega prevzemnika kmetije, sogovornica 1 predvideva, da bo to kateri izmed njenih sinov. Poleg kmetijske in turistične dejavnosti se zavzemajo tudi za ohranjanje lokalne tradicije, receptov, arhitekture in dediščine ter tako skrbijo za ohranitev tradicionalnega lokalnega okolja.

Na podlagi preglednic 3 in 7, ter omenjenih dejstev ugotavljamo, da je lastnik g. Albert, ki je na kmetiji kmetijsko zavarovan, že zaposlen na ZDM, saj njegovo delo poteka v skladu z okoljskimi, socialnimi in ekonomskimi vidiki trajnostnega razvoja, zelenega gospodarstva in ZDM. Menimo, da bi kmetijo Lešnik in delo njenih lastnikov lahko navajali kot primer dobre prakse za ZDM na ekološki kmetiji. Potenciala ZDM prepoznane na kmetiji Lešnik ne moremo posplošiti na večino ekoloških kmetij na Koroškem, saj se le redki ukvarjajo tudi s predelavo in turizmom. Ravno v tej ugotovitvi pa smo našli potencial za ostale kmetije, saj, če bi se večinoma živinorejske kmetije odločile za preusmeritev v zelenjadarstvo in sadjarstvo, predelavo ter dopolnilne dejavnosti na kmetiji, bi zagotovo imele večji potencial za ZDM. Zaradi pedagoških veščin in raznolikih izkušenj ge. Irme in g. Alberta predlagamo njuno pomoč in svetovanje drugim ekološkim kmetijam na Koroškem. Omenjeni preglednici 3 in 7 bi se lahko z nadaljnjim raziskovanjem razširili in dodali bi se lahko natančnejši kriteriji, ki bi omogočali aplikacijo tudi na druge sektorje gospodarstva za identifikacijo obstoječih in potencialnih ZDM.

8 SKLEPI

Z razvojem zelenega gospodarstva, ki pomeni napredovanje gospodarstva brez negativnih posledic za okolje, gospodarstvo in družbo, se je začela širiti tudi ideja o zeleni zaposlitvi in zelenih delovnih mestih (ZDM), ki stoji na temeljih trajnostnega razvoja. Ker mednarodno poenotena definicija ZDM ne obstaja, smo oblikovali svojo, kjer smo si pomagali z značilnostmi okoljskega, ekonomskega in socialnega vidika trajnostnega razvoja. V preglednici 3 smo zbrali značilnosti ZDM, ki smo jih spoznali kot primerne za umeščanje ZDM v sektor ekološkega kmetijstva. V preglednici 7 pa smo omenjene značilnosti identificirali na obravnavanem primeru ekološko turistične kmetije Lešnik. Okoljski vidik izpostavlja varovanje okolja, ekosistemov, blaženje podnebnih sprememb z zmanjšanjem izpustov škodljivih snovi in odpadkov v okolje, energetska varčnost, zmanjšanje uporabe naravnih virov in energentov ter lokalni pristop. Kmetija Lešnik pogoje izpolnjuje saj ima certifikat ekološkega kmetijstva, kmetija zajema travnate, njivske in gozdne površine, ozaveščajo druge o pomenu varovanja narave, okolja in tradicije, živijo v sožitju z naravo in imajo visoko stopnjo samooskrbe. Iz socialnega vidika ZDM pomenijo dostojna delovna mesta, osebno rast in napredovanje v družbi, primerno plačilo, zdravju neškodljivo in varno delo, možnost izobraževanj in socialno enakost. Lastnik, ki je zaposlen na kmetiji Lešnik dela v varnem in zdravju ustreznemu okolju, se udeležuje izobraževanj in se priučuje novih tradicionalnih veščin, njegovo delo je dostojno, zaradi česar lahko napreduje tudi v socialnem okolju. Ekonomsko pa ZDM podpirajo prehod v zeleno gospodarstvo, zmanjšujejo obratovalne stroške, produktom dajejo dodano vrednost, omogočajo ohranitev in razvoj podeželja ter inovacije v proizvodnem sektorju, nadomeščajo izgubljena delovna mesta in spodbujajo trajnostni razvoj. Na kmetiji Lešnik certifikat ekološkega kmetijstva prinaša dodano vrednost njihovim storitvam, povečano povpraševanje in večji obseg primarnega kmetijskega dela, zaradi česar je lastnik opustil prejšnjo redno zaposlitev in se na kmetiji zaposlil kot kmet. Od kmetijske in dopolnilne dejavnosti na kmetiji ima družina dodaten dohodek in načrtuje širitev ponudbe svojih storitev. Na podlagi slednje smo identificirali obstoječe ZDM na ekološko turistični kmetiji Lešnik, ki je bila naša študija primera. Ugotovili smo, da lastnik, ki je na kmetiji zaposlen, že dela na zelenem delovnem mestu. S to ugotovitvijo smo potrdili drugo hipotezo.

Število kmetij vključenih v sistem organiziranega ekološkega kmetijstva od začetkov leta 1998 v Sloveniji narašča, vendar se trend rasti razlikuje med regijami. Struktura rabe ekoloških KZU si je v večini regij v Sloveniji ter tudi na Koroškem podobna, in sicer prevladujeta travinje in živinoreja. Ugotavljamo, da je sektor ekološkega kmetijstva primeren za uresničitev ZDM, v kolikor delovna mesta izpolnjujejo tudi vsa merila, ki temeljijo na vidikih trajnostnega razvoja. V ekološkem kmetijstvu je potrebna več fizičnega – ročnega dela, ker pomeni večjo potrebo po delu na kmetiji, izraženo s PDM. To predstavlja potencial za ZDM neposredno na kmetiji. Prepoznan je velik potencial v sekundarnih ZDM. To so delovna mesta v celotnem sektorju kmetijske pridelave in predelave, od priprave zemlje, semen in sadik, do njihove obdelave, skrbi za dobrobit in zdravje živine, predelovanja primarnih pridelkov, certificiranja, distribucije in tudi trženja ter prodaje (Diagram 1, str. 68).

Omenjeni preglednici 3 in 7 (str. 34 in 59) lahko prenesemo tudi na druge sektorje gospodarstva in z njuno pomočjo lahko identificiramo potencialna in obstoječa ZDM. ZDM na kmetiji Lešnik lahko služi kot primer dobre prakse za prepoznavanje in oblikovanje zelenega zaposlovanja. Prepoznali smo potencial za odpiranje ZDM v ekološkem kmetijstvu na področju Koroške regije, tako primarnih kot sekundarnih. Primarna bi pospešeni razvoj doživela ob večanju števila ekoloških kmetij, ki je po našem mnenju realen zaradi naraščajočega povpraševanja po ekoloških živilih, ugodne starostne sestave kmetov, relativne velikosti kmetij, priložnosti za predelavo in dopolnilne dejavnosti na kmetiji, potenciala blagovnih znamk, izgradnje hitre ceste, ukrepov PRP za ekološko kmetovanje in OMD, zelenih javnih naročil... Z večanjem števila kmetij vključenih v sistem organiziranega ekološkega kmetijstva, bi se povečal tudi obseg sekundarnih ZDM v kmetijskem in tudi drugih sektorjih. Oboje spodbuja

tudi dejstvo, da slovenski ekološki proizvodi pokrivajo le 20 % povpraševanja, potrošniki pa največkrat povprašujejo ravno po slovenskih. S tem potrjujemo tudi prvo hipotezo. K večanju števila ekoloških kmetij bi po našem mnenju pripomogla skupna blagovna znamka koroških ekoloških produktov ali organiziran odkup in trženje le-teh v obliki zadruga. Kot model za zadrugo bi lahko vzeli podjetji Mlekarna Krepko in Sonnetor, ki smo jih opisali kot primera dobre prakse, ter zadruga kot sta Ajdna, Villa Natura in blagovna znamka »Bio s kmetij«.

9 POVZETEK

Pozitiven trend gibanja števila ekoloških kmetij v sistemu organiziranega ekološkega kmetijstva v Sloveniji in v Koroški statistični regiji narašča že od začetka leta 1998. S študijo različnih virov literature smo dokazali, da se povečujeta povpraševanje in ponudba ekoloških živil, izrecno tudi ekoloških živil iz Slovenije, ki trenutno uspeta pokrivati 20 % potreb na ekološkem trgu. Menimo, da je to spodbudno za konvencionalne kmetije, ki razmišljajo o preusmeritvi v ekološko kmetijstvo in predstavlja velik potencial za nadaljnji razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji. Čeprav ZDM nimajo poenotene opredelitve, se o njih veliko govori na državni, evropski in globalni ravni. Razvila so se znotraj zelenega gospodarstva, ki je trajnostno ter do okolja in narave neškodljivo. Različne organizacije poudarjajo vidike ZDM, ki izpostavljajo interese sektorja, iz katerega prihajajo (na primer poudarek na okoljskem vidiku ali na dostojnem delu). Ugotavljamo, da mora opredelitev ZDM enakovredno izpolnjevati okoljski, socialni in ekonomski kriterij, s katerimi opredeljujemo trajnostni razvoj in zeleno gospodarstvo. Naša opredelitev ZDM se glasi: »Zelena delovna mesta se nahajajo v dejavnostih, ki so usmerjene v ohranjanje in izboljševanje vseh komponent okolja, ustvarjajo dobrine ali storitve, ki so zelene skozi njihov celotni življenjski cikel ali so ustvarjene v zelenih procesih, kjer zaposleni opravljajo zdravju neškodljivo, socialno varno in primerno plačano delo.« Predstavili smo dva primera dobrih praks na različnih nivojih ekološkega kmetijstva v Sloveniji (predelava mleka) in v tujini (trženje ekoloških živil pod skupno blagovno znamko). Menimo, da bi kot primer dobre prakse lahko predstavili tudi ekološko turistično kmetijo Lešnik.

Z obdelavo statističnih podatkov (preglednica 4, str. 46 in preglednica 5, str. 47) smo vrednotili kazalce in podatke o Koroški statistični regiji, s katerimi smo ugotavljali njeno stanje v primerjavi s Slovenijo in ostalimi regijami ter ocenili njene potenciale za razvoj ekološkega kmetijstva in ZDM (SWOT analiza preglednica 6, str. 56). Rezultati raziskav (Jevremov 2008 v Praper Šipek 2013, Pavlovič in sod. 2015 in Ekselenski 2010) kažejo, da potrošniki povprašujejo predvsem po ekološkem sadju in zelenjavi, koroški kmetje pa se večinoma ukvarjajo z živinorejo, zato prepoznamo v teh kmetijah potencial za dopolnilne dejavnosti (sadjarstvo, zelenjadarstvo in njihova predelava). Potrošniki postajajo vedno bolj ozaveščeni in zahtevni ter povprašujejo po kvalitetnih živilih, pridelanih na ekoloških kmetijah. Zato ima ekološko kmetijstvo potencial za razvoj in hkrati razvoj regije s pomočjo sekundarnih ZDM. Živinorejske ekološke kmetije imajo neizkoriščen potencial za širitev kmetijske dejavnosti in s tem vstop na širši trg ekoloških živil, kar bi lahko prispevalo k odpiranju primarnih in sekundarnih ZDM. Ob pomoči dobro organizirane zadruga in skupne blagovne znamke koroških kmetij in njihovih ekoloških proizvodov bi ekološko kmetijstvo lahko bolje zaživelo na Koroškem in v Sloveniji. Zato na koroških ekoloških kmetijah prepoznavamo potencial za primarna in sekundarna ZDM, ki so lahko nova ali pa »ozelenela« obstoječa delovna mesta v različnih oblikah zaposlovanja (polni ali deljen delovni čas, delo s podjemno pogodbo ...).

V empiričnem delu smo opravili kvalitativne intervjuje s tremi strokovnjaki s področja ekološkega kmetijstva na Koroškem (člani KGZS), eno strokovnjakinjo za ZDM (Fundacija Umanotera) in lastnico ekološko turistične kmetije Lešnik (ga. Irma Hartman Javornik), ki smo jo izbrali za študijo primera. Z intervjuji smo potrdili svoje ugotovitve iz teoretičnega dela, saj so intervjuvanci pri večini vprašanj podajali podobne odgovore. Ugotovili smo, da ljudje slabo poznajo pojem »zelena delovna mesta« oziroma ga posplošujejo in umeščajo predvsem v okoljski vidik trajnostnega razvoja. Vsi sogovorniki vidijo potencial za razvoj ekološkega kmetijstva v Koroški regiji in s tem tudi odpiranje ZDM v ekološkem kmetijstvu. S pomočjo intervjuja z lastnico ekološko turistične kmetije Lešnik smo predstavili njeno kmetijo, družino, navade in delo na kmetiji. Njihov način življenja je že trajnostno naravnani, saj skrbijo za naravo, okolje, kmečko tradicijo in kulturo. Ugotovili smo, da lastnik, ki je zaposlen na kmetiji, po naši opredelitvi že dela na ZDM. S tem lahko tudi potrdimo trditev, da je ekološko kmetijstvo primerno za razvoj ZDM. Na podlagi teoretičnega in empiričnega dela smo potrdili obe zastavljeni hipotezi, v katerih trdimo, da imajo ZDM potencial v ekološkem kmetijstvu in da lahko ta potencial izkoristijo ekološke kmetije na Koroškem.

10 SUMMARY

The number of controlled organic farms in Slovenia has been increasing since control began in year 1998. Through various sources, we have proven that demand and supply of organic foods is growing, especially from local Slovenian organic farms. We believe this can be an encouraging factor for conventional farms that are considering converting into organic farming. It can also represent a big potential for further development of organic farming in Slovenia. Although green jobs don't have a unified definition, much is debated about green employments at national, European and global levels. Green jobs were developed within green economy, which is an environmentally friendly and sustainable type of economy. Various organizations tend to emphasize the interests of the sector they belong to (for example, an emphasis on the environmental aspect or emphasis on decent work). We believe that the definition of green jobs must equally meet environmental, social and economic criteria which originally define sustainable development and the green economy. Our definition of green jobs reads as follows: "Green jobs are found in sectors aimed at preserving and improving all components of the environment, produce goods or services that are green throughout their entire life cycle or are produced in green processes where employees perform health-safe, socially secure and properly paid work." We presented two examples of good practices at different levels of organic farming in Slovenia (milk processing plant) and abroad (organic food marketing under a common trademark). We believe that our case study "ecological tourist farm Lešnik" could also be suitable as an example of good practice.

With statistical data analysis (table 4, page 47 and table 5, 48) we evaluated various indicators and data about the Koroška statistical region and studied its situation in comparison with Slovenia and its other regions. Further on, we identified its potentials for organic farming and green jobs development (SWOT analysis, table 6, page 57). Research results (Jevremov 2008 in Praper Šipek 2013, Pavlovič et al. 2015 and Ekselenski 2010) show that Slovenian consumers are mostly interested in organic vegetables and fruits, while most farms in the Koroška region are livestock breeding farms. In these farms we saw the potential for conversion to vegetable and fruit production. We believe that livestock organic farms have unexploited potential for expanding their agricultural activity and entering the wider organic foods market, which could also contribute to the development of many primary and secondary green jobs. Organic farming in Koroška could be successful in Slovenia and abroad only if it were supported by good management from the common agricultural cooperative and trademark for Koroška organic farms and their products. Therefore, we conclude that there is a potential for primary and secondary green jobs in Koroška organic farming, which might be new or existing jobs converted greener in various forms of employment (for example, fulltime or part-time' jobs, contract work, student work ...).

In the empirical part of the master's thesis we conducted three interviews with experts from the field of organic farming (Chamber of Agriculture and Forestry of Slovenia), expert for green jobs (Umanotera foundation) and one with the owner of ecological tourist farm Lešnik (Mrs. Irma Hartman Javornik), which was our case study. Interviews confirmed our theoretical results, as the interviewees gave similar answers to most questions. Interview analysis shows that most know little about the concept of "green jobs" or they generalize and connect them only with environmental aspect of sustainable development. All the interviewees see potential for organic farming in Koroška region and development of green jobs in the sector of organic farming. An interview with the owner of the ecological tourist farm Lešnik, Mrs. Hartman Javornik, helped us by presenting her farm, family, their domestic habits and work on the farm. We noticed, that their way of life is already sustainable, as they take care of nature, environment, agricultural tradition and culture. We found that Mrs. Hartman Javornik's husband, who is a fulltime employee on the farm Lešnik, is already working a green job, which is

expected to remain green even after the farm is handed over to the next generation. With the latter we can confirm the claim that organic farming is a suitable sector for the development of green jobs. Based on the theoretical and empirical studies, we have confirmed both hypotheses, in which we claim that there is a potential for green jobs in the sector of organic farming and that this potential can be exploited by organic farms in the Koroška region.

12 VIRI IN LITERATURA

1. Adamtey, N., Musyoka, W. M., Zundel, C., Cobo, J. G., Karanja, E., Fiaboe, K. K. M., Muriuki, A., Mucheru-Muna, M., Vanlauwe, B., Berset, E., Messmer, M. M., Gattinger, A., Bhullar, G. S., Cadisch, G., Fliessbach, A., Mäder, P., Niggli, U., Foster, D. *Productivity, profitability and partial nutrient balance in maize-based conventional and organic farming systems in Kenya*. Elsevier: Agriculture, ecosystems and environment. Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167880916304935>. (24.10.2016)
2. Bajželj, M. (2016). *Regije v številkah: Statistični portret slovenskih regij 2016*. Statistični urad Republike Slovenije. Medmrežje: [http://www.stat.si/dokument/8941/regije-v-stevilkah.pdf%20\(9](http://www.stat.si/dokument/8941/regije-v-stevilkah.pdf%20(9) (15.1.2017)
3. Bianco, A. (2016). *Green jobs an policy measures for a sistainable agriculture*. Elsevier, *Agriculture and agricultural science Procedia 8, Florence »Sustainability of well-being international forum« 2015: Forum for sustainability and not just food, Florence SWIF 2015*. Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2210784316300304> (15.12.2016)
4. Bijol, A. (2011). *Vpliv svetovne gospodarske krize na gospodarsko aktivnost in razvitost Koroške regije v obdobju 2007 – 2010*. Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta. Medmrežje: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?id=15699&lang=slv> (18.1.2017)
5. Binta, B. A. A., Barbier, B., (2015). *Economic and Environmental Performances of Organic Farming System Compared to Conventional Farming System: A case study of the Horticulture sector in the Niayes region of Senegal*. Elsevier: *Procedia Environmental sciences 29: Agriculture and climate cange – Adopting crops to increased uncertainty (AGRI 2015)*. Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1878029615003448>. (24.10.2016)
6. Bizjak, M. (2017). *Analiza in opis stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji*. Interno gradivo Kmetijskega inštituta Slovenije.
7. Borovnik, M. (2016). *Solčavsko kot priložnost za ustvarjanje zelenih delovnih mest: Primer socialnega podjetja Farovski vrt v Solčavi*. Velenje, Visoka šola za varstvo okolja.
8. Brecelj, G. (2014). *Zelena delovna mesta: dobre prakse: Katalog 2014*. Umanotera. Medmrežje: <http://www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/upload/Katalog%20dobrih%20praks%20ZDM.pdf> (5.1.2017)
9. Brglez, M. (2016). *Trajnostno vrednotenje zelenih delovnih mest na primeru Solčavskega*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Medmrežje: http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/magB_201611_martina_brglez.pdf (5.1.2017)
10. C3-Alps (2017). Medmrežje: <http://c3alps.uirs.si/Pilotna-obmo%C4%8Dja-in-aktivnosti> (18.1.2017) - *Ni več dosegljivo*
11. Casagrande, M., Peigne, J., David, C., Sans F. X., Blanco-Moreno J. M., Cooper, J. Gascoyne, K. Antichi, D., Barberi, P., Bigongiali, F., Surböck, A., Kranzler, A., Beeckman, A., Willekens, K. Luik, A., Peetsmann, E., Grosse, M., Heß, J., Clerc, M., Dierauer, H., Mäder, P. (2014). *Organic Farmers in Europe: motivations and problems for using Conservation agriculture practices*. Proceedings of the 4th ISOFAR scientific conference: Building organic Bridges. Medmrežje: <http://orgprints.org/23939/>. (24.10.2016)
12. Center RS za poklicno izobraževanje (2013). *Posvet »Izobraževanje in usposabljanje za zelena delovna mesta« - gradiva*. Medmrežje: <http://www.cpi.si/novica.aspx?id=249> (5.12.2016)
13. Čepelnik, Š. (2012). *Zelena delovna mesta kot možnost izboljšanja gospodarske in okoljske krize*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Medmrežje: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/cepelnik-spela.pdf> (17.12.2016)

14. Dretnik, M. (2010). *Turistične kmetije na območju občin Raven na Koroškem in Prevalje*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Medmrežje: http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/dipl_201003_maja_dretnik.pdf (18.1.2017)
15. Eko podeželje (2016a). *Ekološko kmetovanje*. Medmrežje: <http://www.eko-podezelje.si/ekolosko-kmetovanje/> (4.11.2016)
16. Eko podeželje (2016b). *EKO certifikat*. Medmrežje: <http://www.eko-podezelje.si/izberimo-ekolosko/eko-certifikat/> (20.12.2016)
17. Ekselenski, A. (2010). *Analiza ponudbe ekološkega turizma v Sloveniji na primeru ekološke turistične kmetije*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta. Medmrežje: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=18556> (20.12.2016)
18. Erker S. R., Lampič, B., Cunder T., Bedrač M. (2015). *Opredelitev in merjenje trajnosti v kmetijstvu*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani
19. Evropska agencija za zdravje in varnost pri delu (2016). *Varnost in zdravje delavcev na zelenih delovnih mestih*. Medmrežje: <https://osha.europa.eu/sl/emerging-risks/green-jobs> (27.11.2016)
20. Gomzi, M. (2017). Medmrežje: http://www.kmetzav-mb.si/Obvestilo_EKO_2017.pdf (15.1.2017)
21. Gregorčič, J. (2013). *Možnost razvoja ekološkega kmetijstva v Republiki Sloveniji*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede. Medmrežje: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=59417> (20.12.2016)
22. Herren, H. R., Bassi, A. M., Tan, Z., Binns, W. P. (2011). *Green jobs for a revitalized food and agriculture sector*. Millennium Institute. Medmrežje: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/sustainability/pdf/FAO_green_jobs_paper_March_31.pdf (20.12.2016)
23. Horvat, A. (2010). *Analiza ponudbe ekoloških turističnih kmetij z nastanitvijo po turističnih regijah Republike Slovenije*. Portorož, Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije Turistica.
24. Hughes, G. (2011). *The myth of green jobs. The global warming policy foundation. GWPF report 2*. Medmrežje: <http://www.thegwpcf.org/gordon-hughes-the-myth-of-green-jobs/> (15.12.2016)
25. Inštitut za kontrolo in certifikacijo (2017). *Ekološko kmetijstvo*. Medmrežje: <http://www.ikc-um.si/ikc-um/ekolosko-kmetijstvo-2/uporaba-posebnih-oznak-za-ekoloska-zivila/> (29.3.2017)
26. International labour organization (2013). *Methodologies for assessing green jobs*. Medmrežje: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_176462.pdf (15.12.2016)
27. International labour organization (2016). *Green jobs*. Medmrežje: <http://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/lang--en/index.htm> (15.12.2016)
28. Jagodic, A. (2017). *Posebnosti pri svetovanju na področju ekološkega kmetovanja*. Interno gradivo Kmetijskega inštituta Slovenije.
29. Jeločnik, M., Ion, R. A., Jovanovič, M., Popescu C. G. (2015). *Has Organic Farming Potential for Development? Comparative Study in Romania and Serbia*. Elsevier: Procedia economics and finance 22: 2nd international conference »Economic scientific research – Theoretical, empirical and practical approaches. Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115002804> (20.10.2016)
30. Jenko, P. (2013). *Spletni pogovor: Spodbujanje zelenih delovnih mest ima v Sloveniji velike potenciale*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042612025/slovenija/spletni-pogovor-spodbujanje-zelenih-delovnih-mest-ima-v-sloveniji-velike-potenciale> (23.11.2016)
31. Juvan, S (2017). Slika 12: Predjed iz ekoloških živil, pridelanih na ekološko turistični kmetiji Lešnik
32. Karba R., Tkalec T., Peterlin M., Šifkovič Vrba, S. (2016). *Dovolj za vse – skupnostno upravljanje z življenjskimi viri*. Medmrežje: <http://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2016/04/Vodnik-po-skupnostnem-upravljanju-z-%C5%BEivljenjskimi-viri.pdf> (10.6.2017)

33. Karba, R. (2014). *Potenciali za zelena delovna mesta*. 1. mednarodni sejem trajnostnih tehnologij in zelenega življenjskega sloga 3. – 6. 4. 2014. Medmrežje: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/Medijsko_sredisce/2014/04_april/07_green/green2014_renata_karba.pdf (27.11.2016)
34. Karba, R. (2016) *Zelena delovna mesta – sinergijski odgovor na gospodarske, okoljske in socialne izzive*. Umanotera. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Medmrežje: <http://rrs.zrc-sazu.si/Portals/25/Renata%20Karba%20Zelena%20delovna%20mesta.pdf> (2.12.2016)
35. Karba, R., Sonnenschein, J., Miloevič, G., Rantaša, B., Slabe, A., Vovk, M., Žnidaršič, B. (2014). *Zelena delovna mesta: Stanje, potenciali, dobre prakse*. Medmrežje: http://www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/upload/Zelena_delovna_mesta_analiza.pdf (22.11.2016)
36. Kopunovič, L. (2016). *Analiza zelenih delovnih mest v Sloveniji in Evropski Uniji*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta. Medmrežje: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=107357> (10.1.2017)
37. Kukenberger, T. (2017). *Ekološka kmetija Kukenberger*. Interno gradivo Kmetijskega inštituta Slovenije.
38. Kutin Slatnar, B., Kranjc A., Lojović Hadžihasanovič, E., Sterle, A. (2012). *Popis kmetijstva 2010: Vsaka kmetija šteje!* Statistični urad Republike Slovenije. Medmrežje: <http://www.stat.si/dokument/1163/kmetija.pdf%20> (15.1.2017)
39. Lah A. (urednik) (2004). *Zbirka Usklajeno in sonaravno: Sonaravno uravnoreženi razvoj Slovenije*. Ljubljana, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije
40. Laughton, R. (2008). *Zelena kmetovanje. Priročnik za uspešno ekološko kmetijo ali vrt*. Anglija, Green books.
41. Lesjak - urednik (2011). *Preveliki pritiski na prehod na zelene tehnologije lahko škodijo gospodarstvu*. Medmrežje: <http://eko.dnevnik.si/sl/Novice/1235/Preveliki+pritiski+na+prehod+na+zelene+tehnologije+lako+%C5%A1kodijo+gospodarstvu> (5.12.2016)
42. Lokar, S. (2014). *Umanotera s priporočili nagovarja in spodbuja vse deležnike*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042701479/posel/zaposl/umanotera-s-priporocili-nagovarja-in-spodbuja-vse-deleznike-> (23.11.2016)
43. Majer D., Vrbič Kugonič N., Pokorny B. (2015). *Navodila za kmetovanje v degradiranem okolju – Zgornja Mežiška dolina*. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije.
44. Malaga-Tobola, U., Tabor, S., Kocira, S. (2015). *Productivity of resources and investments at selected ecological farms*. Elsevier: Agriculture and agricultural science Procedia 7: Farm machinery and processes management in sustainable agriculture, 7th international scientific symposium. Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2210784315300115>. (20.10.2016)
45. Maver, D. (2016). *Ekološko kmetijstvo, Slovenija, 2015*. Statistični urad Republike Slovenije. Medmrežje: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5888>. (20.12.2016)
46. Maver, D. (2017). *Ekološko kmetijstvo, Slovenija, 2016*. Statistični urad Republike Slovenije. Medmrežje: <http://www.stat.si/statweb/News/Index/6784> (3.9.2017)
47. Mednarodni inštitut za trajnostni razvoj, prostorsko načrtovanje in okoljske študije Ljubljana (2016). *Zelena zaposlovanje – ILO iniciativa*. Medmrežje: <http://ecpd.si/index.php?page=strategija-ilo>. (2.12.2016)
48. Mesojedec, T. (2011) *Zelena delovna mesta in socialno podjetništvo*. Socialni inovatorji prihodnosti (SIP). Medmrežje: <http://www.socialni-inovatorji.si/blog/32/zelena-delovna-mesta-socialno-podjetnistvo> (5.12.2016)
49. Michaels, R., Murphy, P. R. (2009). *Green jobs, fact or fiction? An assessment of the literature*. Institute for energy research. Medmrežje: <http://instituteforenergyresearch.org/green-jobs-fact-or-fiction/> (15.12.2016)
50. Agencija RS za okolje (2014). *Kazalci okolja v Sloveniji*. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje.

51. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016a). *Analiza stanja ekološkega kmetijstva*. medmrežje: http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/kmetijstvo/ekolosko_kmetovanje/analiza_stanja_ekoloskega_kmetovanja/ (20.12.2016)
52. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016b). *Navodila za uveljavljanje ukrepov kmetijske politike 2015-2020*. Medmrežje: <http://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/1-navodila-za-uveljavljanje-ukrepov-kmetijske-politike-2015-2020-pdf/file> (20.12.2016)
53. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016c). *Odločitev za ekološko kmetijstvo – pomen prave izbire!* Medmrežje: <http://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/38-odlocitev-za-ekolosko-kmetijstvo-pomen-prave-izbire/file> (20.12.2016)
54. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016d). *Program razvoja podeželja RS 2014 – 2020: Osnovne informacije o ukrepih*. Medmrežje: <http://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/31-program-razvoja-podezelja-rs-2014-2020-osnovne-informacije-o-ukrepih-brosura/file> (20.12.2016)
55. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2016e). *Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015*. Medmrežje: http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/podrocja/Kmetijstvo/Ekološko_kmetijstvo/ANEK_slo.pdf (20.12.2016)
56. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (2017). *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013. Priloga 3: Opis območji z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost*. Medmrežje: https://www.program-podezelja.si/images/phocadownload/priloga_3-opis%20območij%20z%20omejenimi%20možnostmi%20za%20kmetijsko%20dejavnost.pdf (20.6.2017)
57. Ministrstvo za okolje in prostor (2010). *Izzivi Slovenije na področju suš in degradacije tal*. Ljubljana, Agencija Republike Slovenije za okolje.
58. Ministrstvo za okolje in prostor (2015). *Okvirni program za prehod v zeleno gospodarstvo – OPZG z Akcijskim načrtom izvajanja OPZG (ANi OPZG) in Načrtom aktivnosti ministrstev in vladnih služb (NAMVS) 2015–2016*. Medmrežje: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/opzg_akcijski_nacrt_in_nacrt_aktivnosti.pdf (17.12.2016)
59. Mlekarna Krepko (2017). Medmrežje: <http://www.mlekarna-krepko.si/o-mlekarni-krepko/poslanstvo-vizija-in-vrednote/> (5.1.2017)
60. Ocepek, J. (2017). *Predstavitve skupnega trženja ekoloških proizvodov*. Interno gradivo Kmetijskega inštituta Slovenije.
61. Palšova, L., Schwarczova, L., Schwarcz, P., Bandlerova, A. (2014). *The support of implementation of organic farming in the Slovak Republic in the context of sustainable development*. Elsevier: Procedia – Social and behavioral sciences 110: Contemporary issues in business, management and education. Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813055365>. (20.10.2016)
62. Pavlovič, M., Drinovec, T., Pažek, K., (2015). *Poslovne priložnosti za ekološko kmetijstvo v Sloveniji. Hmeljarski bilten*. Medmrežje: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-U5SP1W7C/eccb869d-0ef0-4bcf-86bd-9a583146caad/PDF> (20.10.2016).
63. Peters, J. D., Eathington, L., Swenson, D. (2010). *An Exploration of green job policies, theoretical underpinnings, measurement approaches and job growth expectations*. Iowa State University, Department of economics. Medmrežje: <https://www.usda.gov/oce/reports/energy/ExplorationGreenJobPolicies-October%202011.pdf> (17.12.2016)
64. Petkovšek Štakul, J. (2013a). *Kje so poslovne priložnosti in kdo so partnerji v zeleni ekonomiji*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042611687/posel/zaposl/kje-so-poslovne-priloznosti-in-kdo-so-partnerji-v-zeleni-ekonomiji-> (22.11.2016)

65. Petkovšek Štakul, J. (2013b). *Ustvarjajo varnost in visoko dodano vrednost*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042611064> (23.11.2016)
66. Petkovšek Štakul, J. (2013c). *Prehod mora podpirati usmerjena politika*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042674013/posel/zaposl/prehod-mora-podpirati-usmerjena-politika> (23.11.2016)
67. Petkovšek Štakul, J. (2013d). *Usmerjeni predvsem v lokalno skupnost in višjo kakovost življenja*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042616107> (23.11.2016)
68. Petkovšek Štakul, J. (2014a). *V Sloveniji jih imamo 50.000, razvojni potencial do 2020 pa je vsaj četr milijona*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042645144/posel/zaposl/v-sloveniji-jih-imamo-50000-razvojni-potencial-do-2020-pa-je-vsaj-cetr-milijona> (23.11.2016)
69. Petkovšek Štakul, J. (2014b). *Prihodnosti naj sledi tudi zakonodaja*. Dnevnik. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042618556/posel/zaposl/prihodnosti-naj-sledi-tudi-zakonodaja> (23.11.2016)
70. Podatkovni portal SI-STAT (2017). Medmrežje: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (22.1.2017)
71. Podmenik, D. (2012). *Trendi in perspektive ekološkega kmetijstva s poudarkom na Sloveniji in Slovenski Istri*. Ljubljana: Založba Vega.
72. Praper Šipek, S. (2013). *Ekonomika preusmeritve mešane kmetije iz konvencionalne v ekološko*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede. Medmrežje: <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=48996>. (30.10.2016)
73. Prostorski informacijski sistem (2017). Medmrežje: https://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=SLOVENJ_GRADEC (2.10.2017)
74. Premužič, A. (2016). *Geografija in zelena delovna mesta v Sloveniji*. Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta. Medmrežje: <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=57313> (17.12.2016)
75. Rednak, B. (2008). *Ekološko kmetijstvo v Koroški regiji*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta. Medmrežje: http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/vs_rednak_blaz.pdf (18.3.2017)
76. Regionalna razvojna agencija za Koroško regijo (2017). *Koroška regija*. Medmrežje: <http://www.rra-koroska.si/si/regionalni-razvoj/koroska-regija> (18.1.2017)
77. Sapač, K., Brilly, M. (2017) *Zelena delovna mesta: izzivi in priložnosti na področju voda*. Park Škocjanske jame. Medmrežje: http://www.park-skocjanske-jame.si/files/143_138_95216fc02ece_Zelena%20delovna%20mesta_Brilly.pdf (5.12.2016)
78. Slabe, A. (2016). *Kmetijska zemljišča v kontekstu trajnostnega razvoja Slovenije*. Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. Medmrežje: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/svo/53seja_Slabe.pdf. (4.11.2016)
79. Slabe, A., Kuhar, A., Juvančič, L., Tratar-Supan, A. L., Lampič, B., Pohar, J., Gorečan, M., Kodelja, U. (2010). *Analiza stanja in potencialov za rast ponudbe ekoloških proizvodov v luči doseganja ciljev Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015*. Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko in Inštitut za trajnostni razvoj. Medmrežje: http://www.itr.si/uploads/8/Ad/8IAdWq566-HffU40Jy1Uaw/Porocilo-CRP-Ekotrg-2010_jav.pdf. (3.11.2016)
80. Sonjak, K, Vodovnik, P., Zajc, P., Naveršnik, M., Knez, J., Roncelli Vaupot S., Marošek, J., Pungartnik, J., Rozman, U. (2015). *Regionalni razvojni program za Koroško razvojno regijo 2014 – 2020, povzetek*. RRA Koroška. Medmrežje: <http://www.rra-koroska.si/si/files/default/RRR/Regionalni-razvoj/Regionalni-razvojni-program/RRP-koroska-2014-2020-povzetek.pdf> (15.1.2017)
81. Spodbujamo zelena delovna mesta (2016). Medmrežje: <http://www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/> (22.11.2016)

82. Spodbujamo zelena delovna mesta (2016a). Medmrežje: <http://www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/index.php/o-projektu.htm> (22.11.2016)
83. Statistični urad RS (2017). *Koroška regija*. Medmrežje: <http://www.stat.si/obcine/sl/2010/Region/Index/3> (18.1.2017)
84. Statistični urad RS (2017a). *Bruto domač proizvod po regijah, Slovenija, 2015*. Medmrežje: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6400> (18.1.2017)
85. Statistični urad RS (2017b). *Koroška regija*. Medmrežje: <http://www.stat.si/obcine/sl/2014/Region/Index/3> (18.1.2017)
86. Statistični urad RS (2017c). *Denarna pomoč*. Medmrežje: <http://www.stat.si/obcine/sl/2011/Theme/Index/SocialnaDenarnaPomoc> (18.1.2017)
87. Statistični urad RS (2017d). Splošni podatki o gozdrstvu. Medmrežje: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6963> (27.11.2017)
88. Sterže J. (2013). *Zbirka Zelena Slovenija: Varstvo okolja*. Ljubljana, Fit media d.o.o.
89. Šošarič, M. (2014). Ekološko kmetovanje je lahko varna prihodnosti. Medmrežje: https://www.program-podezelja.si/images/phocadownload/priloga_3-opis%20obmoj%20z%20omejenimi%20monostmi%20za%20kmetijsko%20dejavnost.pdf (20.6.2017)
90. Špehar, S. (2015). *Vpliv naravnih dejavnikov na pridelavo in trženje ekoloških pridelkov JV Slovenije*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Medmrežje: http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/dipl_201507_simona_spehar.pdf. (4.11.2016)
91. Tavčar, M. I. (2002). *Strateški management: Učbenik za podiplomski študij*. Koper, Visoka šola za management v Kopru in Maribor, Univerza v Mariboru.
92. Todorova, S., Ikova, J. (2014). *Multifunctional agriculture: Social and ecological impacts on the organic farms in Bulgaria*. Elsevier: *Procedia Economics and finance* 9: The economies of Balkan and Eastern Europe countries in the changed world (EBEEC). Medmrežje: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221256711400032X>. (24.10.2016)
93. Umanotera (2016). *Sporočilo za javnost: Tradicija, povezovanje, inovativnost – razvojne priložnosti ekološkega kmetijstva*. Medmrežje: <http://us3.campaign-archive2.com/?u=16fdd44aaf3bcfe93bb06d6b3&id=8b431afe08&e=95da54341b> (10.6.2017)
94. Umanotera (2014). *Gradivo z delavnice »Spodbujamo zelena delovna mesta« v Slovenj Gradcu*. Interno gradivo Fundacije Umanotera.
95. Umanotera (2014a). *Gradivo s seminarja Zelena delovna mesta, njihov potencial in vloga svetovalcev OŠ*. Interno gradivo Fundacije Umanotera.
96. Urad Vlade RS za komuniciranje (2016). *Obisk vlade v osrednjeslovenski regiji, 10. in 11. maj 2016*. Medmrežje: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/Sporocila_za_javnost/2016/realizirani_ukrepi_za_osrednjo_Slovenijo.pdf (18.1.2017)
97. Valič, D. (2016). *Letni statistični bilten o prebivalstvu, trgu dela in gospodarskih gibanjih na območju Koroške Regije 2002 – 2016*. Podjetniški center Slovenj Gradec. Medmrežje: <http://www.podjetniskicenter-sg.si/Portals/2/Dokumenti/STATISTIKA/LETNA/STATISTICNE%20INFORMACIJE%20KOROSKA%20REGIJA%202000-2015.pdf?ver=2016-12-07-070037-803> (17.3.2017)
98. Vihar, B. (2016). *Program razvoja podeželja 2014-2020 v Sloveniji*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko poslovna fakulteta. Medmrežje: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=91401> (13.7.2017)
99. Vlada RS (2016). *Nova zelena delovna mesta*. Medmrežje: [http://www.vlada.si teme in projekti/prehod v zeleno gospodarstvo/ukrepi/nova zelena delovna mesta/](http://www.vlada.si teme in projekti/prehod v zeleno gospodarstvo/ukrepi/nova_zelena_delovna_mesta/) (2.12.2016)
100. Vlada RS (2016a). *Zelene prakse v kmetijstvu*. Medmrežje: [http://www.vlada.si teme in projekti/prehod v zeleno gospodarstvo/ukrepi/zelene prakse v kmetijstvu/](http://www.vlada.si teme in projekti/prehod v zeleno gospodarstvo/ukrepi/zelene_prakse_v_kmetijstvu/) (2.12.2016)

101. Vovk Korže, A., Globovnik, N. (2014). *Zasnova kataloga zelenih delovnih mest. Mednarodna delavnica Kreiranje zelenih delovnih mest*. Univerza v Mariboru, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Evropski socialni sklad. Medmrežje: https://www.um.si/projekti/projekti/vecji-projekti/Documents/MD6S_4_Gradivo_FF.pdf (22.12.2016)
102. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2017). *Stopnja registrirane brezposelnosti*. Medmrežje: https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/stopnja_registrirane_brezposelnosti (22.1.2017)
103. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2017a). *Registrirana brezposelnost*. Medmrežje: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost#Obcine (15.1.2017)
104. Zelena delovna mesta (2016). Medmrežje: <https://www.bodiekko.si/zelena-delovna-mesta> (2.12.2016)
105. Zupan, M. (2008). *Raziskave onesnaženosti tal Slovenije*. Ljubljana, Agencija Republike Slovenije za okolje.
106. Žagar, K. (2015). *Statistične informacije: o prebivalstvu, trgu dela in gospodarskih gibanjih na območju Koroške regije v letih 2000 – 2015*. Podjetniški center Slovenj Gradec. Medmrežje: <http://www.podjetniskicenter-sg.si/Portals/2/Dokumenti/STATISTIKA/LETNA/STATISTICNE%20INFORMACIJE%20OKOROSKA%20REGIJA%202000-2015.pdf?ver=2016-12-07-070037-803> (15.1.2017)
107. Željanič, K. (2014). *Ideje za zelena delovna mesta so, finančnih spodbud pa je manj*. Delo. Medmrežje: <http://www.delo.si/gospodarstvo/trg-dela/idej-za-zelena-delovna-mesta-je-ogromno.html> (23.11.2016)

13 PRILOGE

P1: Vprašanja za intervju z lastnico Ekološko turistične kmetije Lešnik

PRVI SKLOP: Demografija na kmetiji

1. Število prebivalcev na kmetiji
2. Starost prebivalcev na kmetiji
3. Izobrazba prebivalcev na kmetiji
4. Zaposlenost / status prebivalcev na kmetiji
5. Število zaposlenih na kmetiji, občasni delavci, sezonska pomoč, ...

DRUGI SKLOP: O kmetiji

6. Kdaj je nastala prvotna kmetija?
7. Število objektov, kateri so?
8. Posebni objekti, spomeniki, posebnosti na kmetiji
9. Površina KZU (ali približen odstotek od celotne površine kmetije): 24ha
  - a. Njive:
  - b. Trajni travniki in pašniki:
  - c. Trajni nasadi
  - d. Gozd
  - e. Nerodovitna zemljišča
  - f. Ceste
10. Ali ima kmetija obliko »celka« (kmetije s kmetijskih zemljiščem in gozdom v enem kosu)?
11. Živali na kmetiji (število, katere?): *koliko pridelajo na leto*
12. Katere poljščine, zelenjadnice: *koliko pridelajo na leto*
13. Sadno drevje, trajni nasadi: *koliko pridelajo na leto*
14. Čebelarstvo: *koliko pridelajo na leto*
15. Zeliščarstvo: *koliko pridelajo na leto*
16. Predelovalna delavnost (katere produkte izdelajo, od kod surovine, skladiščenje, kdo dela)
17. Katere ekološke proizvode pridelujete?
18. Posebni pripomočki/oprema na kmetiji (inovativni, domača izdelava, lesarska šola...)
19. Kako bi ocenili svojo samooskrbnost (koliko svojih pridelkov pojedete, koliko kupite)
20. Kaj počnete v zimskem času?

TRETJI SKLOP: Ekološko kmetijstvo

21. Zakaj ste se odločili za ekološko obliko kmetovanja? (motivi za preusmeritev: gospodarski, okoljski, družbeni...?)
22. Kdaj ste začeli preusmeritev oziroma pridobili certifikat?
23. Kako ste si izbrali kontrolno organizacijo ali so Vam jo določili?
24. Kako je potekal postopek preusmeritve?
25. Koliko vas je stala investicija preusmeritve?
26. Kako potekajo kontrole?
27. Koliko časa vam vzame birokracija (na teden/mesec)?

28. Kdo ureja birokracijo na kmetiji?
29. Ali so potrebna posebna znanja za vodenje birokracije (poznavaje posebnih računalniških programov, ekonomskih izračunov...)?
30. Ali menite da imate večji dohodek zaradi ekološke usmeritve? Ali kakšne druge koristi (večji trg, več turistov...)?
31. V Kolikšni meri ste odvisni oziroma se opirate na subvencije? Katere vse prijemate?
32. Katere se po vašem mnenju prednosti ekološkega kmetijstva?
33. Katere se po vašem mnenju slabosti ekološkega kmetijstva?
34. Ali pri ekološkem načinu kmetovanja potrebujete več fizičnega ročnega dela, kot bi ga pri konvencionalnem? Kdo vse v sezoni pomaga na kmetiji? Kako to komentirate? Ali se vam ekološko kmetijstvo zdi potencial za ZDM.
35. Kaj bi svetovali kmetijam, ki razmišljajo o preusmeritvi (ali bi jo morebiti odsvetovali)?
36. Ali imate svoje pridelke podpisane pod kakšno blagovno znamko, na primer Biodar, Demeter...?

ČETRTI SKLOP: Dopolnilne dejavnosti na kmetiji

37. PREDELAVA PRIMARNIH KMETIJSKIH PRIDELKOV
  - a. Kaj predelujete na kmetiji in v katere proizvode?
  - b. Kje prodajate proizvode, če jih? Na domu/tržnici/porabite pri kuhi za goste
  - c. Kako določite ceno?
  - d. Ali imate oblikovano svojo etiketo? Ali le-ta vsebuje znak za ekološko pridelavo?
38. PREDELAVA GOZDNIH LESNIH SORTIMENTOV
39. PRODAJA KMETIJSKIH PRIDELKOV IN IZDELKOV S KMETIJ
40. VZREJA IN PREDELAVA VODNIH ORGANIZMOV
41. DEJAVNOST POVEZANA S TRADICIONALNIMI ZNANJI NA KMETIJI, STORITVAMI OZ. IZDELKI
42. PREDELAVA RASTLINSKIH ODPADKOV TER PROIZVODNJA IN PRODAJA ENERGIJE IZ OVE
43. STORITVE S KMETIJSKO IN GOZDRASKO MEHANIZACIJO IN OPREMO TER ROČNA DELA
44. SVETOVANJE IN USPOSABLJANJE V ZVEZI S KMETIJSKO, GOZDARSKO IN DOPOLNILNO DEJAVNOSTJO
45. SOCIALNO VARSTVENE STORITVE
46. TURIZEM:
  - a. Prenočitvene zmogljivosti (sobe, apartmaji, postelje, BB, NZ, ...)
  - b. Število postelj
  - c. Število prenočitev na mesec/leto
  - d. Dodatna ponudba kmetije: konferenčna soba, kamp, vodenje po kmetiji, team buildingi, izobraževalna dejavnost...
  - e. Ciljne skupine gostov
  - f. Ponudba okolice: smučišče Kope, pohodništvo, kolesarstvo...
  - g. Ali se pri ponudbi povezujete z drugimi ponudniki kmetijstva/turizma?
  - h. Na kakšen način se promovirate? Kje oglašujete svojo ponudbo? Sodelujete na sejnih, festivalih...?
47. GOSTINSTVO:
  - a. Kakšne jedi se najdejo na vašem meniju?

- b. Kaj pa pijače?
- c. Ali nudite obroke tudi za vegetarijance, vegane, alergike?
- d. Ali je vsa hrana ekološko pridelana?
- e. Kolikšna je kapaciteta gostinskega obrata?
- f. Ali velja uradni odpiralni čas ali je potrebna predhodna najava?

48. Ali imate izdelan kakšen poseben načrt za ekološko kmetijstvo? Na primer kakšno rast predvidevate...?

PETI SKLOP: Zelena delovna mesta

- 49. Kje na vaši kmetiji je potreba po delu v sezoni največja?
- 50. Koliko dodatnih delavcev bi potrebovali, če bi lahko izbirali?
- 51. Ali poznate pojem zelena delovna mesta in njihove značilnosti?
- 52. Ali menite, da je delo na kmetiji zeleno?
- 53. Ali bi bili pripravljeni narediti kakšne spremembe pri delu na kmetiji, da bi bila delovna mesta bolj zelena?
- 54. Ali ima kateri izmed Vaših otrok namen ostati na kmetiji in jo v prihodnosti tudi prevzeti?
- 55. Kdaj bi bili pripravljeni dati kmetiji naslednji generaciji?
- 56. Ali bi tržili dejstvo, da imate na vaši kmetiji zeleno delovno mesto?
- 57. Bi bili pripravljeni sodelovati kot primer dobre prakse z drugimi kmetijami/podjetji, ki bi bili zainteresirani v odpiranje zelenih delovnih mest?

ŠESTI SKLOP: Koroška regija

- 58. VKLJUČEVANJE V LOKALNO OKOLJE, SKUPNOST
  - a. V katere projekte se vključujete s svojo dejavnostjo? Kateri so Vaši najodmevnejši rezultati?
- 59. PROMOCIJE:
  - a. S katerimi šolami sodelujete in na kakšnih projektih? Kateri so bili vaši najodmevnejši projekti?
  - b. Ali sodelujete tudi na kakšnih projektih na državni ravni? Kaj pa na Evropski ravni?
- 60. Ali menite, da koroški kmetje poznajo koncept trajnostnega razvoja oziroma ga dojemajo pravilno?
- 61. Kaj menite o trenutnem stanju ekoloških kmetij na Koroškem?
- 62. Ali menite, da je ponudba Koroških ekoloških kmetij pestra in raznolika?
- 63. Ali menite, da ima Koroška regija potencial za razvoj večjega števila ekoloških kmetij kot je trenutno stanje?
- 64. Kaj odvrča koroške kmete od odločitve za preusmeritev v ekološko kmetijstvo?
- 65. Ali sami sodelujete/se povezujete še s katero ekološko kmetijo na Koroškem ali širše?
- 66. Katere naravne/kulturne danosti na Koroškem bi izpostavili?
- 67. Kakšne druge potenciale vidite v Koroški regiji za gospodarski razvoj (turistični, kmetijski, podjetniški...)?

SEDMI SKLOP: Razno

68. Kje vidite _____ ekološkega kmetijstva, zelenih delovnih mest in Koroške regije?
- Prednosti: zdravo, naravno, domače
  - Slabosti: domače
  - Priložnosti
  - Nevarnosti
69. Ali bi še kaj dodali?

P2: Vprašanja za intervju za izpostave KGZS

PRVI SKLOP: Ekološko kmetijstvo na Koroškem in v občinah, ki jih obravnava vaša organizacija

- V primerjavi s Slovenijo, kakšno se vam zdi stanje/razvitost ekološkega kmetijstva na Koroškem oziroma v občinah, ki jih obravnavate? Ali ste zadovoljni z deležem ekoloških kmetij?
- Ali imate podatek po gibanju števila ekoloških kmetij na Koroškem od začetka kontrole leta 1998 do danes? Kako komentirate to gibanje?
- Koliko prispeva konvencionalno kmetijstvo in koliko ekološko kmetijstvo v BDP Koroške regije?
- Koliko ljudi je zaposlenih v konvencionalnem kmetijstvu in koliko v ekološkem kmetijstvu na Koroškem oziroma v občinah, ki jih obravnavate? Kolikšen je delež od vseh zaposlenih?
- Ali menite, da ima ekološko kmetijstvo potencial za večanje svojega števila na Koroškem oziroma v občinah, ki jih obravnavate?
- Ali imate podatke o rasti trga ekoloških živil in produktov v Sloveniji? Kako to komentirate?

DRUGI SKLOP: RRP in ekološko kmetijstvo

- Kateri je glavni uradni dokument (ali več le-teh), ki ga mora vaša organizacija upoštevati za ekološko kmetijstvo?
- Kateri ukrepi ekološkega kmetijstva so najpomembnejši in za kmeta najbolj koristni?
- Ali dodajate še kakšne dodatne spodbude za ekološko kmetijstvo? Katere?
- Ali sodelujete na kakšnem projektu s področja ekološkega kmetijstva? Katerem?
- Ali se vam zdijo finančne podpore za ekološko kmetijstvo primerne (v okviru RRP in na drugih nivojih)? Zakaj?
- Kje še vidite potencial za ekološko kmetijstvo in morda celo za razvoj Koroške regije nasploh:
  - V naravnih danostih:
  - V družbeni sestavi prebivalstva:
  - V gospodarstvu in ekonomiki:
  - V finančnih spodbudah:
  - Drugod:

13. Ali obstaja skupna blagovna znamka za izdelke s Koroških ekoloških kmetij? Če da, katera?
14. Ali menite, da bi lahko bila uspešna in ima potencial? Zakaj?
15. Ali bi bili pripravljeni sodelovati pri razvoju in promociji takšne blagovne znamke? Kako?

TRETJI SKLOP: Zelena delovna mesta

16. Ali poznate zelena delovna mesta?
17. Ali se vam zdi ideja ZDM primerna in potencialno uspešna? Zakaj?
18. Ali menite, da lahko zelena delovna mesta pripomorejo k zmanjšanju brezposelnosti in prinesejo še druge ugodnosti za družbo, okolje in ekonomijo?
19. Ali so zelena delovna mesta vključena v kakšen projekt z vašega področja dela?
20. Ali menite, da imajo potencial v Koroški regiji? Kje prepoznate potenciale?
21. Ali menite, da imajo potencial v ekološkem kmetijstvu? Zakaj?

ČETRTE SKLOP: Koroška regija

22. Ali menite, da Koroški kmetje poznajo koncept trajnostnega razvoja oz. ga dojemajo pravilno?
23. Kaj menite o trenutnem stanju ekoloških kmetij na Koroškem?
24. Ali menite, da je ponudba Koroških ekoloških kmetij pestra in raznolika?
25. Ali menite, da ima Koroška regija potencial za razvoj večjega števila ekoloških kmetij kot je trenutno stanje?
26. Kaj odvrča Koroške kmete od odločitve za preusmeritev v ekološko kmetijstvo?
27. Katere naravne/kulturne danosti na Koroškem bi izpostavili?
28. Kakšne druge potenciale za gospodarski razvoj vidite na Koroškem (turistični, kmetijski, podjetniški...)?

PETI SKLOP: Razno

29. Kje vidite prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti ekološkega kmetijstva in zelenih delovnih mest na Koroškem?
  - a. Prednosti:
  - b. Slabosti:
  - c. Priložnosti:
  - d. Nevarnosti:
30. Ali bi še kaj dodali?

P3: Vprašanja za intervju KGZS, OE Celje

PRVI SKLOP: Ekološko kmetijstvo na Koroškem in v občinah, ki jih obravnava vaša organizacija

1. Ali imate aktualen podatek o številu ekoloških kmetij na Koroškem?
2. Kolikšen je delež ekoloških kmetij od vseh kmetij?
3. Ali imate podatek o ekoloških KZU?
4. Kolikšen delež predstavljajo ekološke KZU od vseh?
5. Ali imate podatek o izobrazbi kmetov? Konvencionalnih in EK?

6. Kakšno je stajanje z zaposlovanjem na kmetijah? Koliko jih hodi v drugo službo, koliko jih je zaposlenih na kmetiji, koliko se jih preživlja s kmetijstvom?
7. Kakšna je usmeritev Koroških EK?
8. Ali so Koroške ekološke kmetije naravnane bolj samooskrbno ali prodajajo tudi navzven?
9. Kje vidite potencial na Koroških EK za dodatne (dopolnilne) dejavnosti, poleg živinoreje in travinja?
10. Kako dobro znajo Koroški ekološki kmeti voditi evidence?
11. Kje delajo največ napak? Koliko kmetov je zaradi napak že bilo kaznovanih ali so jim odvzeli certifikat?
12. V primerjavi s Slovenijo, kakšno se vam zdi stanje/razvitost ekološkega kmetijstva na Koroškem oziroma v občinah, ki jih obravnavate? Ali ste zadovoljni z deležem ekoloških kmetij?
13. Ali imate podatek po gibanju števila ekoloških kmetij na Koroškem od začetka kontrole leta 1998 do danes? Kako komentirate to gibanje?
14. Koliko prispeva konvencionalno kmetijstvo in koliko ekološko kmetijstvo v BDP Koroške regije?
15. Koliko ljudi je zaposlenih ekološkem kmetijstvu na Koroškem od vseh zaposlenih ljudi v vseh sektorjih?
16. Ali menite, da ima Koroška regija potencial, da bi povečala število ekoloških kmetij?
17. Ali imate podatke o rasti trga ekoloških živil in produktov v Sloveniji? Kako to komentirate?

DRUGI SKLOP: PRP in ekološko kmetijstvo

18. Kateri je glavni uradni dokument (ali več le-teh), ki ga mora vaša organizacija upoštevati za ekološko kmetijstvo?
19. Ali dodajate še kakšne dodatne spodbude za ekološko kmetijstvo? Katere?
20. Ali obstaja skupna blagovna znamka za izdelke s Koroških ekoloških kmetij? Če da, katera?
21. Ali menite, da bi lahko bila uspešna in ima potencial? Zakaj?
22. Katere prednosti ekološkega kmetijstva prepoznate?
23. Katere slabosti ekološkega kmetijstva prepoznate?

TRETJI SKLOP: Zelena delovna mesta

24. Ali poznate zelena delovna mesta?
25. Ali se vam zdi ideja ZDM primerna in potencialno uspešna? Zakaj? Ali menite, da lahko zelena delovna mesta pripomorejo k zmanjšanju brezposelnosti in prinesejo še druge ugodnosti za družbo, okolje in ekonomijo?
26. Ali pri svojem delu srečujete kje pojem ZDM ali mogoče pod kakšnim drugim nazivom?
27. Ali menite, da imajo potencial v Koroški regiji? Kje prepoznate potenciale?
28. Ali menite, da imajo potencial v ekološkem kmetijstvu? Zakaj?

ČETRTI SKLOP: Koroška regija

29. Ali menite, da Koroški kmetje poznajo koncept trajnostnega razvoja oz. ga dojemajo pravilno?

30. Kaj menite o trenutnem stanju ekoloških kmetij na Koroškem?
31. Ali menite, da je ponudba Koroških ekoloških kmetij pestra in raznolika?
32. Ali menite, da ima Koroška regija potencial za razvoj večjega števila ekoloških kmetij kot je trenutno stanje?
33. Kaj odvrča Koroške kmete od odločitve za preusmeritev v ekološko kmetijstvo?
34. Katere naravne/kulturne danosti na Koroškem bi izpostavili?
35. Kakšne druge potenciale za gospodarski razvoj vidite na Koroškem (turistični, kmetijski, podjetniški...)?

PETI SKLOP: Razno

36. Kje vidite prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti ekološkega kmetijstva in zelenih delovnih mest na Koroškem?
  - a. Prednosti:
  - b. Priložnosti:
  - c. Slabosti:
  - d. Nevarnosti:
37. Ali bi še kaj dodali?

P4: Vprašanja za intervju dr. Renata Karba, Umanotera

PRVI SKLOP: Zelena delovna mesta

1. Ali ljudje poznajo pojem »zelena delovna mesta«?
2. Ali ga dojemajo pravilno?

DRUGI SKLOP: ZDM v ekološkem kmetijstvu in Koroški regiji

3. Ali menite, da imajo ZDM potencial v ekološkem kmetijstvu in na Koroškem?
4. Kje na ekološki kmetiji vidite potencial za ZDM? (Npr. fizično-ročno delo, urejanje birokracije, trženje in prodaja in podobno ...)
5. V katerih dejavnostih ekološkega kmetijstva vidite potencial za ZDM?
6. Ali rast/upadanje števila ekoloških kmetij vpliva na potencial za ZDM? Kako?
7. Ali vidite potencial za ZDM tudi na trgu ekoloških živil? Kje natančneje?
8. Kako rast trga ekoloških živil vpliva na potencial za ZDM?
9. Na kakšen način in s kakšnimi sredstvi bi lahko spodbujali nastanek ZDM v ekološkem kmetijstvu?
10. Ali bi dodali še kakšno zaključno misel o ZDM v povezavi z ekološkim kmetijstvom in Koroško regijo?

P5: Primeri dobrih praks skupnega trženja slovenskih ekoloških kmetijskih produktov

1. Vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri:

- Dobre prakse Kmetijsko gozdarska zadruga Škofja

Kmetijsko gozdarska zadruga Škofja Loka povezuje pridelke višje kakovosti pod blagovno znamko »Ko vem, kaj jem« in jih tudi trži. S tem podpirajo svoje ekološke kmete in potrošnikom približajo njihove produkte. Prej večinoma samooskrbne kmetije z njihovo pomočjo povečujejo obseg svoje predelave v višje kakovostne izdelke in jih prodajajo (Karba in sod. 2016).

- Zeleni krog

Organizacija Zeleni krog je vezni člen med okolju prijaznimi kmeti in potrošniki, saj organizirajo tržnice po sistemu skupnega naročanja in delujejo na področju izboljšanja samooskrbe Slovenije s hrano in semeni ter osveščanju ljudi o pomembnostih tradicije in kmetijstva (Karba in sod. 2016).

- Zadruga Dobrina

Več kot trideset majhnih pridelovalnih in predelovalnih kmetij iz območja Slovenskih goric povezuje Zadruga Dobrina, ki jim pomaga pri preusmerjanju v ekološko kmetijstvo, organizira prodajo njihovih produktov preko zelenega javnega naročanja ter v lastni trgovini in preko spleta prodaja njihove domače produkte (Karba in sod. 2016).

2. Tradicija, povezovanje, inovativnost – razvojne priložnosti ekološkega kmetijstva (Umanotera 2016)

- Zadruga Ajdna: Združuje ekološke pridelovalce z območja Zgornje Gorenjske. Njen namen je povečati stopnje prehranske samooskrbe Gorenjske regije. Skrbi za skupno nastopanje ekoloških pridelovalcev na trgu, raznolikost ponudbe in zadostno količino izdelkov (Umanotera 2016).
- Vila Natura: družinska ekološka kmetija Slavič iz Prlekije svoje izdelke trži pod blagovno znamko Vila Natura in iz leta v leto povečuje svoj delež slovenskih izdelkov v ekološki ponudbi trgovin (Umanotera 2016).

P6: Gradiva z delavnic na temo ZDM

1. Gradivo z delavnice »Spodbujamo zelena delovna mesta«, Slovenj Gradec, Fundacija Umanotera

Delavnica je bila organizirana za podjetja in lokalno skupnost. Udeleženci so identificirali potenciale za ZDM v vseh gospodarskih panogah na Koroškem. Pomembne vire za ekološko kmetijstvo na Koroškem so prepoznali v:

- Naravnih virih: veliko neobdelane zemlje, podnebje, revitalizacija pokrajine, avtohtone sorte sadja, najvišja poseljenost, dostopnost, celki in danosti za samooskrbnost.
- Človeški viri: znanja s področja kmetijstva, trajnostno izobraževanje, tradicija, medgeneracijski prenos znanj in iznajdljivost (Umanotera 2014).

2. Gradivo s seminarja Zelena delovna mesta, njihov potencial in vloga svetovalcev OS, Velenje, Fundacija Umanotera

Udeleženci, ki so bili svetovalci zaposlovanja, so ugotavljali pomen pojma ZDM in v njem prepoznali tudi potencialne ekološkega kmetijstva: lokalna hrana v gostinstvu, predelava ekološke hrane, samooskrba ... Svojo vlogo pri razvoju ZDM so videli pri spodbujanju javnih del na ekoloških kmetijah, spodbujanju samooskrbnosti, vključevanju strank v NPK, informiranje in ozaveščanje in podobno. Kot enega izmed korakov za svoj prispevek k ZDM so izpostavili ureditev informacijskega kotička za stranke na temo ZDM (Umanotera 2014a).